

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S.D.P.B.

Coll. No. 28

ACARYA CANDRIKABHIDHANAN
SARVADEVATATISTHA

Title _____ PADDHATI.

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 28 Subject : Ritual.

Title : Āchārya Chandrikābhīṣṭhama Sarva Dharma Pratistha

Author : Vikramasūri Scribe : Ganapati Narayan

Date of the work : — Date of the Ms. : V.S. 1872

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 11" by 4 1/4" Extent : 140/104.

Language : Sanskrit. Script : Devanagari

Remarks : Complete

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ ॥ प्रणम्य गुरुपादाब्जं समा स च्चा सवर्जिता ॥ क्रियते सर्वदेवा
नां प्रतिष्ठा पदतिर्मया ॥ १ ॥ प्रासादस्य तरंगानामादौ कर्म क्रियागतं ॥ संस्क्रिया परिहा
र्यत्वा त्रध्वजादीनां तथा ततः ॥ २ ॥ समाकृत्या न्यतंत्राणि तस्य सिद्धयदैवता ॥ वाक्ये स्त ३
रपियथाशक्तिशिष्या नुग्रहहेतवे ॥ ३ ॥ तत्र ॥ सर्वंगानां यतः सिद्धिः प्रायेण चार्यतो न
वेत् ॥ प्रासादादिविनिर्माणे तस्य तिष्ठादिकं कर्मसु ॥ ४ ॥ तस्मात्कर्मण्यमाचार्यदानमा
नादिभिः सुधीः ॥ यजमानः प्रहृष्ट एव यादादौ वृद्धमते स्थितः ॥ ५ ॥ आचार्यलक्षणां १
च्यते ॥ आर्यवर्तदेशोद्भवः कुलसंचरदेशजो वा प्रतिष्ठाशास्त्रज्ञः सत्वको विदो वास्तु
शास्त्रविशारदो वेदपारगः श्रद्धधानः सत्यवचनः प्रसन्नवदनः क्षणः प्रियवचनश्रोतः

र

संतुष्टः सुचिराचारवान्दर्शनीयो मीमांसकः पारवंडा संसक्तो बाल्लणो गृहस्थः पञ्चहस्तः
प्रासादलिंगमंडपद्वारादिलक्षणम् आचार्यो न्वेष्यः ॥ एतल्लक्षणसंपन्नाः प्रकृतोप
योगिन आचार्याधीनाः कृत्विजो दारपालाश्चान्वेष्या नवंति ॥ यस्य निवामनकिरातकुड्र
क्रोधनकुनखिशवचपलाधिकांगहीनांगपापिष्ठसौचिककुटिलव्याधत्तार्किकवादिर्क
रूरकाकस्वरवकवृत्तिगुरुदेवदिजातिनिन्दकवृषलीपतिः साहसिववैद्यमसरिसमय
नेदिश्यावदंतत्वगदंतरो गिरुतघ्नपिशुनाश्चुचिपण्यरंगोपजीविनोजकनास्तिकगणकः
तस्करपुरोहितउच्छ्वकसेवकक्कीवधर्मवतविवर्जितपण्यस्त्रीपरदाररतोदिश्रा संस्कृ
दीनडम्भम्याध्याकुलावसातिस्त्रुतातिरुशनिर्घृणखल्वाटददुणातिरुलातिगौरके

करकातलैरजडपशुशाखरतकुंडगोलकखयंनूनस्मांकुरकठिनकायवशश्चादनुक
 कुज्योतिर्वित्विष्ठावंकलंबोष्टवक्रवकनग्रशिश्रुबधिरकपिलव्यंगगर्वितकलिप्रिय
 परापवादरतविशयंयोपजीविकासिशस्तनिष्ठीमैनशीलकाश्मीरकोशलकलिंगकां
 तिकामरूपकावेरीकुंकुणकच्छदेशसमुद्रवकुलिंगकुष्ठतिविकर्मस्थप्रतिष्ठाशाखा
 किंचित्शद्याः शुभेष्टुभिर्वर्जनीयान् ॥ ॥ इति श्रीरघुसूरिस्तुत्रिविक्रमसूरिविर
 चितायां प्रतिष्ठापद्धतौ आचार्यलक्षणं ॥ ॥ अथ नृपरिहाविधिरुच्यते ॥ तद्यथा ॥ शीतका २
 लेन सस्पर्श उल्लकादेशीतस्पर्शवर्षास्त्रनयस्पर्शसर्वदा मृदुस्पर्शवैराग्यवीणाद्यनादि
 शुभद्रव्यस्वनाशुभफलप्रदानमिः ॥ सर्वदाशीतासर्वदोहावारवरस्पर्शः शुश्रूणावगर्ह

भाभानिन्नमोडादिविरुद्धद्रव्यस्वनानाचविरुद्धा ॥ अथ पूर्वशानोत्तरानामन्यतमत्वं वाममध्या ॥
 दास्यतः सर्वप्रवावास्यान्मध्ये सर्वतः प्रवाशुभप्रदा ॥ ततो न्यप्रवाविरुद्धेति ॥ अथ शुभेहनि
 कृतोपवासः शुचिस्नातः शुक्लमात्यानुलेपनो नृपरिहणाय कृतसंकल्प आचार्यस्तत्र
 करिष्यमाणप्रासादादिवास्तुदेवानभ्यर्च्य बलिंदत्वा च म्यप्राणानाचम्य बालगान्त्वस्ति
 तो वाचयित्वा वास्तु नृत्तौ सर्वतो हस्तमात्रं खातं कुर्वन् पांशुमुक्तिरेत् ॥ उत्कीर्यमाणयां भु
 वि किं मणिमौक्तिकप्रवाचैलमहफलादिशुभद्रव्यं यदि दृश्यते ॥ सातस्य कर्तुं स्तदाशुभप्र
 देति ॥ नशुभं नाशुभं वा निमित्तं यदि दृश्यते ॥ तदामध्यमा ॥ यदि त्र्यंशगारास्थ्यादिविरुद्धं
 दृश्यते तदामध्यमेति ॥ अथ वा तेनोत्किरणेन खातेन रिते सति किंचिदुत्करोवशिष्यते ॥

यस्यामाश्रेष्ठा॥ तस्मिन्खातसमेमध्यमा॥ हीनेधमेति॥ अथवा आचार्यस्तत्रखातेव्रीह्या
हीनिबीजानिषकीर्यकिंचित्मृदाद्याजलेनासिच्यापरोहाजोपायेत्॥ तानिबीजानि
त्रिनिहिनेश्चेत्परोहंत्युत्तमा॥ पंचमिः परोहंतिचेन्मध्यमा॥ सप्तमिरधमेति॥ अथवातत्र
खातमुदकेनाश्रयमध्यगत्वापदशकैंगत्वातथैवागत्यपश्येच्चदितत्समंवारितिष्टेत्तदाश्रे
ष्ठा॥ गुप्तेनहीनंवेद्भवतितदामध्यमा॥ ततोपिहीनेधमेतितोजानीयात्॥ अथजातिलक्ष
णां॥ तत्रशुक्लवर्णसमचतुरस्राज्यगंधामधुराबाली॥ अष्टमांशयतोत्तरारक्तवर्णरिक्तगंधा
कसारयसाक्षत्रिया॥ षड्गायतोत्तरापीतवर्णगोमूत्रगंधा॥ अतिकशायरसावैश्या॥ चतु
र्थनागायतोत्तरारक्तवर्णविड्गंधाकदुरसास्त्रिधा॥ अतोअन्यथासंस्थानान्यथासंस्था

श्र

त्वा

वर्णगंधरसामिश्रपूर्वलेदणाकरसत्वकृतघ्राचारभ्रष्टशठस्वभावजलप्रायावर्णाश्रमध
मापिचयवत्यंजानीत्तवर्णविषयायपाथिविजलायाधप्रायजनप्रदापिशाचप्रायाचांडा
ली॥ अथाप्रत्यक्षजातिलक्षणांचैतद्वर्णवचनान्तंकत्वाचार्यैश्चेत्तरक्तपीतकृष्णानियुष्या
ण्यादायप्रदोषमुखेमंत्रैरनिमंत्र्यखातान्तर्दिक्षुक्रमेणनिक्षिप्योपद्यातेन्योरक्षांकत्वा
रात्रिमतिवाहयेत्॥ ततः प्रातरागत्यपश्येच्चदृष्टानि नमुष्यंतितद्वर्णासाम्भूरितिनि
श्चिनुयात्॥ अथवाखातमध्येप्रदोषसमयेकुंभेष्टतपूरितमामशरावंवित्यस्यतडप
रिदिक्षुश्चेत्तरक्तपीतकृष्णवर्णाश्चतस्रोवर्णाश्चउर्निर्मुखमंत्रैरनिमंत्र्यप्रज्वाल्य
निर्वीतपरिथितंविधायरात्रिंक्षपयेत्॥ ततः प्रातरागत्यपश्येत्तत्रयद्वर्णवर्तिर्ननिर्वी

तितद्वर्णसान्द्ररिति विजानीयात् ॥ चतस्रश्चेन्निर्वीतितदांत्यजा ॥ शरवाद्युपधाते सत्तिर्वा
 डांती निश्चिनुयात् ॥ एवं विदित्वा सवर्णं परिगृह्णीयात् ॥ तदनावेधमवर्णं वा ॥ अथ जा
 त्यनिश्चयश्चेत्स्वजातीशमंत्रेण तत्र कृत्वा सवर्णता मानीय परिगृह्णीयादिति ॥ नान्त्यजा
 नापि चां डांती वर्णानां स्यात्कथंचन ॥ उत्तमाधमवर्णस्य चेति स्वीकार निर्णयः ॥ अथ कृत
 कृष्णस्मायां निमित्तैरनुकूलितः ॥ कृत्वा स्ववर्णतो वैष्णवासादादीनिकारयेत् ॥ तीर्थदेशे
 महादेवे स्वयं भुवि सुरेश्वरे ॥ देवर्षिस्त्रापिते हेतुत्रे देवताद्युपदेशिते ॥ जीर्णोदारे तडागा ४
 दौष्टधारोपणकर्मणि ॥ निमित्तप्रेरणं श्रेष्ठं न तु नृमिं परिहरेत् ॥ इत्यालोच्य यथोचित
 परिगृहीतायां नृत्यं स्पर्शदिदोषतरतमना वेन अदिरनीधीयते ॥ तद्यथा ॥ ईषडपहतापं

च धालांगलकृष्णशुद्धाभवति ॥ ततो धिकोपधाते दशधा लो गलकृष्णौष्ठायां मासंगो कुलं
 वासयेत् ॥ अथ नृयः कर्षयेत् ॥ ततो ब्रीह्यादिधान्यानि वापयेत् ॥ तेषु फलान्वितेषु सा शुद्धा
 भवति ॥ अथ कव्यादचोडावादिभिश्चिरसेविता विद्युडपहाताष्टयशोरित नस्माख्यादि
 निरत्यंतोपहता तस्यास्तु अदिर्यथा ॥ शतशः कर्षितायां निरस्तापव्यायां संवत्सरंगो कु
 लं वासयित्वा नृयः कर्षयित्वा तिलादीनि धान्यानि वापयेत् ॥ तानियदा फलान्वितानि
 स्युस्तदा पुनः कृष्णसत्ति शुद्धा कामदाभवति ॥ तां समीकृत्योपलिप्य विधिना परिग्रहं
 तस्यां कुर्यात् ॥ ॥ इति श्रीरघुसुरिस्तुत्रिविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापदत्तौ नृप
 रिहा ॥ अथ वक्ष्यमाणेषु कर्मसु अवश्यमपेक्षितत्वात्प्रथमतो वास्तु पूजोच्यते ॥ तत्र

वास्तुमंडलोद्धारोयथा गृहवास्तौ प्रकुर्वीत रेखादशदशौ चतुर्बलानवपदेदिक्षु मरीचा
 द्वास्त्रिकोष्टकाः कोणेष्वेकैककोष्टस्थः पंचपंचदिकोष्टकाः पंचपंचतयादिक्षु बहिःपंचौ
 जयादिकाः मंडले स्याच्छतपती दे मरीचाद्या दशो घिकाः बल्लाषोडशकोष्टस्थः कोणेष्व
 ध्यर्धकोष्टकाः अष्टवापादयो देवाः शेषाश्चैकैककोष्टकाः रेखाषोडशकर्तव्या देशादौ
 वास्तुमंडले कोणेषु सप्तकोष्टस्थाः तदंतः पंचकोष्टकाः चतुर्निरेपवशाद्याः पर्जन्या
 द्यादिकोष्टकाः बल्लाचैकोनपंचाशत्कोष्टैर्दिक्षु चतुर्दश रेखानवनवैवाचप्रासादेवा ५
 स्तुमंडले बल्लाचतुष्यदो ह्यर्धकोष्टस्थाः कोणसंस्थिताः तेषामुनयतो वात्ये देवाः
 सार्धपदास्मृताः मरीचाद्या जयैताद्यादिपदाविंशतिस्मृताः तत्रादौ पूजयेद्वासस्तं

वेदास्वरुद्रनाजिते कोणेषु त्रिपादाः पूज्या ईशाग्निपिठवायवः एकैकपदमारुढा पर्जन्याद्या
 यथातथं आपाद्याः कोणकोष्टस्थाः मरीचाद्या दशानुगाः बल्लामध्यपदेशे च पंचविंशति
 कोष्टके यजेद्दक्षप्रतिष्ठायां वारुण्यां मंडलेऽष्टने परिगृहीतम् मध्ये प्रारभेत्तु यथाविधि ए
 काशीतिपदे बल्लानवकोष्टैर्यमादयः अष्टकोष्टश्च चत्वारो दिक्ष्वन्येषां द्विकामयो करपेषु
 नरन्यथा वास्तुकथ्यते अत्रापि पूजयेद्वास्तु विंबेनास्करनाजिते ईशरवाग्निमरुतश्चैव
 पिठरोगैर्मरुद्दिशि ईशादीनां तकोणेषु सार्धद्विपदनायकः पर्जन्याद्यास्तु पादस्था आपा
 द्याः पादयुग्मकाः नानुनागा मरीचाद्या बल्लाषद्विंशदंशगाः चरच्याद्या विदिक्षु स्युर्क
 दाद्यादिक्षु पूर्ववत् गृहं कृत्वा स्तु कथ्यते सप्तधा दौ नाजिते गने कोणपाश्वेदिकोष्टकाः

त्रिपदास्तु मरीच्याद्या ब्रह्मानवपदो मतः॥ विदित्वर्थपदाश्चाष्टौ अन्येतु पदिका मताः॥ तत्र प
 दविशेषनिष्ठो देवतापदैर्विशेषोपदेशो यथा॥ मध्यपदे ब्रह्मा स्यात्तस्मादर्थयमा स्थितः॥ प्राच्या
 मेकांतरात्प्रदक्षिणामस्मात्सविताविवस्वोश्च॥ विबुधाधिपतिस्तस्मान्नित्रो ज्योराजयक्ष्मना
 माचष्टधीधरापवस्मावित्येते ब्रह्मणः परिधौ॥ आपोनामैशानकोणो ह्येता शने च सावित्रः॥ ज
 यंत ईति नैऋते रुद्राः॥ अनिलेभ्यंतरपदेषु॥ अथवा ह्यपरिधौ॥ शिखिपर्जन्यजयंतं सूर्य
 सत्यन्तशोतरिहश्च॥ ईशानाद्याः क्रमशो दक्षिणपूर्वेन कोणेषु पूषावितथगृहकृतयमगं
 धर्वारिचन्द्रं गराजमृगाः॥ पिठदौ वारिकसुधीवकुसुमदंतांबुपत्यसुराः॥ शेषोथपापयक्ष्म
 रोगाः कोणेततो हि मुखौ च मध्वाटसोममुजंगास्ततो दिर्दितिरिति क्रमशः॥ अथवा स्तुमंड

दा

लबाह्ये॥ ईशानकोणादारन्यकोणेषु चरकीविहीलीनामा॥ पूतनापापराक्षसीचेति॥ अथ पूर्वादि
 दिक्कक्षेत्रपालचतुर्कं यथा॥ स्कंदो र्यमाजृमः पिलिपिष्ठो दिक्षुवास्तुतो देवाः॥ तत ईशदि लोक
 पालोश्च पूजयेत्॥ अथ मन्त्रपुण्ये॥ प्रासादाकीदृशाः स्तुतकर्तव्या मृत्तिमिच्छता॥ प्रमाणं चल
 रुणोतद्वदविस्तरतो धुना॥ सुत उवाच॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि प्रासादाविधिनिर्णयं॥ वास्तेः
 परीक्षणोतद्वद्वस्तुदेशो विचक्षणः॥ वास्तुपशमनं कुर्यात्समिद्धिर्बलिकर्मच॥ जीर्णोद्धारित
 योद्योने तथा गृहनिवेशने॥ दारनिर्वर्तने तद्वत्प्रासादेषु गृहेषु च॥ वास्तुपशमनं कुर्यात्पूर्वमेव वि
 चक्षणः॥ होमः स्विमेखये कार्यः कुंडे हस्तप्रमाणके॥ यवैः कृत्वा तैलैः स्तवसमिद्धिः क्षीरवृक्ष
 जैः॥ प्रासादो र्वास्तुस्तद्वत्कुशेणुवमिषैरपि॥ दधि क्षीरयुतैश्चैव मधुसर्पिः समन्वितैः॥ कार्यस्तु

पंचभिर्विल्वैर्विल्वबीजैस्तथापिवा॥ होमांतेन च्यमोजैश्च वासुदेशे बलिं हरेत्॥ तद्विशेष
 नैवेद्यमिदं दद्यात्क्रमेण च॥ ईशकोणो घृताक्लान्तं शिखिने च निवेदयेत्॥ उदनं स्यात्प्लेद
 द्यात्पर्जन्या यष्टुतान्विलं॥ जया यच ध्वजं पीतं पैष्टं कूर्मं च विन्यसेत्॥ ईशाय पंचरत्नानि पैष्टं
 च कुक्षिशंतथा॥ वितानकं च सूर्याय धूमं सक्तुं तथैव च॥ सत्याय घृतगोधूमं मम्यं दद्याद्गुणा
 यच॥ शः कुक्षीं चायं तरिद्या य रदद्यात्सक्तं च वायवे॥ लाजा पूष्ण उदातया वितथे चणको
 दनं॥ गृहकृताय मध्वन्तं यमाय पिशितोदनं॥ गंधोदकं च गंधवे नृगै मेषस्य जिककं॥ मृगा ७
 यया च कंदद्या पिष्टन्यः कृशरंतथा॥ दौवारिके दंतकाष्ठं पैष्टं कृत्वा बलिं तथा॥ सुयी वेष्टयका
 न्दद्यात्पुष्पदंताय पायसं॥ कुशौ चैन संयुक्तं तथा पन्नं च वारुणो॥ पीठं हिरण्यं दद्यात्सुरा

स्तं

य

रायसुरासवं॥ घृतोदनं च शोषाय यवान्तं पापलक्ष्मणे॥ घृतलडुकं रोगाय नागपुष्पं पुण्यावते॥
 नक्ष्यं मुख्याय दातव्यं मुजोदनं मतः परं॥ नक्ष्वाटस्थानके दद्यात्सोमाय मधुपायसं॥ नागाय शा
 लिजं पिष्टं च दित्यै लोपिकां तथा॥ दिनेस्तृप्तिरिकां दद्यादित्येवं बाल्यतो बलिं॥ कीरमापाय
 दातव्यं मापवसाय वैदधि॥ सवित्रे गुहं रूपाश्च जया यष्टुतचंदनं॥ विवस्वते पुनर्दद्यात्तु चंदन
 पायसं॥ हरितालो दनं दद्याद्दिशाय घृतसंयुतं॥ घृतोदनं च मित्राय रुद्राय घृतपायसं॥ आमं मां
 सं तथा पक्कंदेयं स्याद्रायै जेह्मणे॥ शशीधराय मांसानि कुष्मांडानि प्रदाययेत्॥ शर्करापायसं
 दद्यादर्यमणे पुनरेव तु॥ पंचगव्यं यवाश्चैव तिलाक्षतहविश्चरुं॥ नक्ष्यं भोजं च विविधं बल्लणे वि
 निवेदयेत्॥ एवं संपूजिता देवाः शान्तिं कुर्वन्ति वै सदा॥ सर्वेषां कांचनं दद्यात्तु बल्लणे गोपयस्विनी॥

ज्यं

कसाधनप्रकारेण पाद्यादि साधयित्वा सुवर्णेन दध्यहृतैः समुचितैर्विप्रदक्षिणैरेवां कृत्वा
 त्वाचतुःषष्टिकोष्ठादि हेतुं कृत्वा मध्यकोष्ठादीशानकोणे सप्तधान्यपुंजं कृत्वा सितशुक्लचक्रं
 धवस्वरत्नफलपुष्पाधान्यौषधियुतं वारिपूर्णमिव एतत्कल्पसंनमः शंनवायेति प्रतिष्ठाप्य कल्प
 शालिं गेन मंत्रेण शिवगंधपुष्पाधूपदीपनैवेद्यैः पूजयित्वा मध्यपदे चतुष्षष्टिपदादिके हेतुं प्र
 वोक्तिविधिना वास्तु पूजां बाल्यं तां कृत्वा ईशादि लोकपालेभ्यो निजमंत्रैः हेतुं स्यादिच्छुगंधा
 दि पूर्वकं बलिं तस्य घौषेण चैव कर्मिभिः कृतं न्यश्च दत्त्वा मूलमंत्रैश्च पुष्पैः श्वेतैः शिवपूजयि ७
 त्वा पुनर्द्विग्विदित्तु बलिं दद्यात् तद्यथा ॥ देवतान्यः पिष्टन्यश्च नृतेभ्यः सह जंतुभिः ॥ एतत्कृत्वा
 न निवासिभ्यः प्रयच्छामि बलिं नमः ॥ ततश्चाचम्य प्रासेत्तन्मे च न्यंकुं न गंधादिभिर्दक्षितं व

स्रयुगच्छन्ते तोयपूर्णमक्षतोपरि संस्थाप्य तत्र शिवमिष्टमंत्रविदादिजेन च ग्राहयित्वा गीत
 वादित्रबलघोरां चेतस्य पूर्वसीमानं गत्वा तत्र चक्रं स्थित्वा गणेशादीन् कृत्वा शिवकोणोत्तर
 प्रवृत्तिपरितः विपुलासीमां तर्चिन्ना निशांतिस्तुक्तं पठन् सिंचेत्पुदक्षिणं नाम येत् ॥ याव
 दीशानकोणं ॥ ततो नृमेरुर्ध्वानेनासनं संरुद्धं यजमानैः साधुप्रयोगेण नृपरिग्रहं कुर्यात्
 ॥ ततः आचार्यः शिवकल्पसंपूजामुपसं ह्यैरुत्य तेनोदकेन यजमानं सगोत्रं एभिर्मंत्रैः अनिषि
 चेत् ॥ सुरास्त्वां अनिषिचं चये च वृद्धाः पुरातना ॥ बलाविरुक्ताश्च शंभुश्च साध्याश्च समरुज्जलाः
 ॥ आदित्यावसवोरुद्राश्च श्विनौ च निषग्वरौ ॥ अदितिर्देवमाता च स्वाहासिद्धिः सरस्वती ॥ की
 र्तिरक्ष्मीधृतिः श्रीश्च सिनीवाली कुरुः तथा ॥ दितिश्च सुरसा चैव विनता कदुरेव च ॥ देवपत्न्य

श्वयानोक्तादेवमातर एव च ॥ सर्वस्वामनिषिंचेत्तु अनाश्वास्यरसांगणः ॥ नक्षत्राणि मुहूर्ताश्च प
 हाहोत्रैरसंधयः ॥ संवत्सरादिनेशाश्च कलाकाष्टावक्षणाः ॥ सर्वस्वामनिषिंचेत्तु कालस्यावयवाः
 शुभाः ॥ वैमानीकाः सुरगणाः मनवः सागरैः सह ॥ सरीतश्च महानागाः नागाः किंपुरुषांसि या ॥ वै स्त
 खानसामहानागादिजावैहायसाश्च ये ॥ सप्तर्षयः सहाराश्च ध्रुवस्तानानियाति च ॥ मरीचिरविः ति
 पुलहः पुलस्त्यः क्रचरंगिराः ॥ नृगुः सनत्कुमारश्च सनकोयसनंदनः ॥ सनातनश्च दहश्च जे
 गीशबो नगंधरः ॥ एकतश्च दितश्चैव त्रिजोगा बालिकाशयपौ ॥ दुर्वासा दुर्विनीतश्च कविकाल्या १०
 यनस्तथा ॥ मार्कंडेयो दीर्घतपाः ॥ अनः शेषो विदूरथः ॥ और्ध्वः संवर्तकश्चैव च वनोचिपराशरः
 दैपायनो यवकीर्तो देवरातश्च सानुजः ॥ प्रजापतिर्दितिश्चैव गवो विश्वस्य मातरः ॥ पर्वतास्तरवः

कल्याः पुण्यान्यायतानानि च ॥ बाहूनानि चरत्नानि लोकाश्चापि चराचराः ॥ अन्नैः पितरस्ता ॥ न
 राजीमृताः खंदिरांस्तु ॥ एते चान्ये च बहवः पुण्यसंकीर्तनाश्च ये ॥ तोयैरैतैः पवित्रैश्च मंत्रै
 षधिवलान्वितैः ॥ शुनैस्त्वामनिषिंचेत्तु सर्वस्वातनिबर्हणैः ॥ इत्यनिषिक्तो यजमानश्चा
 चार्यमन्योश्च ब्राह्मणान्यथा शक्तिपूजयित्वा तान् नगंधपुष्पवस्त्रादिना परितोषयेत् ॥ ॥
 इति श्रीरघुसूरिसुनुत्रिविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ नृपरिशुद्धः ॥ ॥ अथासा
 न्नादिनां स्तुतिपातविधिरुच्यते ॥ यजमानानुक्लेपुण्येऽपि सुनिमित्ते सति परिशुद्धितपासा
 दादिहेत्रात्मैर्म्यदेशे वा कष्टे पराकृते वा सुगुप्ते देशे शुचिः स्नातो भूतो देशीकस्तत्र पवि
 श्य षोडशचरत्नसर्वेषधियान्यचेदनवारिपूरणं चेदनचर्चितं वस्त्रकंदं पुष्पफलैर्युक्तं प्रसस्तमब्र श

गण्डकुंभे सप्तधा न्यपुंजोपरित्यक्तमंगलनिश्चयैराजिष्ठेति विन्यस्य तस्मिन्निश्चयकर्मदेवि न
 षेति विश्वकर्माणं आहूय आवाहनास्य नपाद्यादिना संपूज्य परशुलोहमुष्टिमानहस्तमौ
 जं कौसंबत्वजं शाणं कर्पसं वाचं च यविपरिणाहं यथिवर्जितं सूत्रं पौन्यामैकयजुर्वेदसंभ
 तावृद्धिर्वर्णानसुदृढानसुतीक्ष्णान्मूलभागान्वितांश्च उरस्वानाचार्यहस्तमात्रावेष्टुण
 तषडंगुलांश्च चतुरोधोमूलांश्च धीशानकलशाङ्गुलैरोत्तरान् स्थापयित्वा परश्वादीनि निज
 नाममंत्रैः शंकुं च ह्यादिलोकपालमंत्रैः गंधादिभिः पूजयित्वा विश्वकर्माणं विज्ञाप्य रात्रौ पुष्प ११
 वेधेन चित्रास्वात्येतरेण वा प्राचीं साधयेत् तदेवामृत्ययोगेन क्रववेधेन चोत्तरांश्च अथवा
 विष्णवर्तिनिर्मलैर्व्योम्नि दिवसोदये समे सुस्नानाभूतलेवा दशांगुलं षडंगुलं वेष्टुं शंकु

विन्यसेत् तदा यतं सूत्रं वा तस्य परितो वा दशांगुलं सूत्रं मेणमंडले रेखां कुर्यात् तत्र शं
 कुं छायादिशौ साधयेत् तद्यथा तत्र मंडले रेखायां पविशंतीं शंकुं छायां पश्चिमभागे चि
 क्रयेत् निष्क्रमतीं पूर्वै च ततः शंकुमुपनीय प्राक् प्रत्यगायतं सूत्रं प्रसार्य तेन सूत्रेण प्राक् प
 श्चिमे जानीयात् तत्सूत्रं पूर्वसंकौ न्यस्य पश्चिमं शंकुगर्भे धित्वा प्राक् प्रमेण हतमेकं कु
 र्यात् पुनस्तदेव सूत्रं पश्चिमं शंकौ विन्यस्य पूर्वसंकुगर्भे धित्वा पश्चिमे न मेण परं हतं मेण नि
 ष्यादयेत् ततो हतद्वयरेखा संगमे दक्षिणे तरे तोमस्यो उत्पद्यते तन्मुखपुच्छरज्जुप्रसारणे
 न दक्षिणे तरे विजानीयात् अथ तत्रैव स्य चैत्राविजानीयत्तर्द्धमानेन विडुषोपि सूत्रद्वययोगे
 न तत्र चतुःसूत्रपाते चतुरस्रं पातयते दिक्षु चिह्नानि सर्वाणि जगती हेतुवाह्यतः शिलादि

समुत्कीर्णमादनिष्पत्तयेचिरंधारयेत्॥ ततोवज्रादिकोणेषु चतुरशंकुनिवेश्यपरंस्तुमी
 शंशंकुंबधापादहिरण्येनाग्रेयादिशंकुं शुद्धिवेष्टनंनयेत्तयावदीशानशंकुं॥ ततस्तत्रदृढं
 बध्नीयात्॥ पातेलग्नेविश्वर्माणंविज्ञायमधुसर्पिर्दधिहीरेऽलिसमूलानलक्तककृतत्रि
 शूलान्श्वंदनसिंहांत्रिस्तुत्रांवेष्टितानधोमूलान्ध्वान्जुंश्चतुरशंकुंस्वीकृतप्रासा
 दादिहोत्रस्यवस्त्रादिकोणेषुविन्यसेत्॥ तद्यथा॥ शंकुं ग्राहयित्वा आचार्येर्विद्भिदि
 शंगत्वा सनेवस्वच्छदेवांश्चरुवत्पविश्यदक्षिणेनपाणिनाशंकुं समुच्छायवाममुष्टि १२
 नाग्रहीत्वा भूम्यामवर्कदृढं कृत्वा अष्टकुलोऽष्टमंगलसिद्धयेवक्ष्यमाणे न्योमंत्रजपं
 न्तिमित्तमीक्षमाणः ताडयेत्॥ तत्रहतमृतादिशब्दश्रवणेपाषंडादिदर्शनेवामूरुर्त

स्थित्वा पुनरष्टकुलवस्ताडयेत्॥ तत्रमंत्रः॥ उर्विशंतु न्तलेनागालोकपालाश्चकामदात्र
 अस्मिंस्थानेचतिष्ठंतु आपुस्त्वानैर्बलकलाः सदा॥ इतिधाताष्टकमाचार्येर्दिद्यात्॥ ततः प्र
 धानशिल्पीताडयेत्॥ यथा नमोऽप्रविशयेत्॥ सकृदाह तोयदिनविशेत्॥ अथसर्वोपिविशे
 तितदानकर्मनिष्पत्तिर्निष्पन्ननाशोवायदिशनैर्विशिष्टमसिद्धिः स्यात्॥ निघतेचेद्यजमा
 नस्यश्वेष्टः पुत्रो नार्यावाविनश्यति॥ नज्यतेचेत्त्वामिनोनाशः पूर्वतः प्रणतेकीलकेधनं स्या
 त्॥ आग्नेयेऽग्निमयं॥ याम्योनिर्धनता॥ नैर्ऋत्यांरक्षसमयं॥ वारुण्यांधनहानिं॥ वायव्येरो
 गः॥ सौम्ये सुखं॥ ईशान्ये धनधान्यादिसंपत्॥ यदिमस्तकेकुंचितः पुत्रपौत्रादिदृष्टिदः हस्तात्ता
 डनंप्रच्यवतेताडयितुंशः एवमपरानशंकुं तौरोप्यपागधिसितंगाढमीशानशंकुंबध्नी

यात्। यथासंकुंतमुंचति। प्रष्टे पुत्रविनाशः। छिन्ने स्वामिनो नाशः। तस्मात् शंकोर्दिगु
 णवेष्टनेन सादृश्यात् सत्प्रसारणं पूर्ववत् कुर्यात्। सुखेन सर्वतश्च रसं सूत्रयित्वा
 ग्रेयादिकीलकेषु तन्मुखो भूत्वा बलिं च निर्मितैः स्वाहाकारं तैर्देद्यात्। ३ अग्निनो य
 थसर्पे न्योये चान्ये तान् समाश्रिताः। बलिते न्यः प्रयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु पुण्यमोदनमुत्तमं
 नैर्ऋत्याधिपतिश्चैव नैर्ऋत्यां ये च राक्षसाः। बलिते न्यः प्रयच्छामि सर्वे गृह्णन्तु मंत्रितं।
 उनमो वायुरहो न्योये चान्ये तान् समाश्रिताः। बलिते न्यः प्रयच्छामि गृह्णन्तु पुण्यमोदनं १३
 रुद्रे न्यश्चैव सवे न्योये चान्ये तान् समाश्रिताः। बलिते न्यः प्रयच्छामि गृह्णन्तु सततोत्सुकाः
 सर्वे गृह्णन्तु वैश्रवणः स्वाहाकारं तयो जिता इति। ततश्चाचम्य तत्र समये होत्रे चतुःषष्टि

पदमेकाशीतिपदादिकं वा वास्तुमंडलं विन्यस्य वास्तुपूजां कुर्यात्। तद्यथा। उत्तराग्निमु
 खं उपविश्य प्राणायामं कृत्वा कृतसकलीकरणं आचार्येर्धिपित्रं साधयित्वा आत्मानं
 देवैश्च वयित्वा स पूजां कृत्वा अघोदिकेन वास्तुपूजां व्यालि संपोक्ष्य अस्त्रमंत्रेण जप्ते दे
 नैः परितो वास्तुभूमिमुद्घिरय सर्वत्रां न सान्युक्ष्य पुनर्गंधवारिणा संसेचयेत्। वास्तुदे
 वतास्त्वनानि सर्वाणि पुष्पाहृतैश्चिद्रयित्वा संकुस्थाने ये देवाः स्नान् पूजयेत्। ब्रह्म स्थाने
 संमार्ज्यं गंधोदकेन च चतुरस्रं मंडलं कृत्वा ततः पुनश्च चतुरस्रं अहृतैः कृत्वा तत्र स्योना
 ष्ठीवतीति सर्वगां प्रमदं रूपधारिणीं लोकधात्रीं युवतीं सर्वाभरणभूषितां प्रकृष्टाननां
 ष्ठीवतीं मावाह्यमावयित्वा गंधादिभिः पूजयित्वा ततो वास्तुपुरुषं सर्वदेवमयं ध्यात्वा वा

स्तोष्यत इति मंत्रेण वासुतत्रगंधादिभिः पूजयित्वा बलस्थाने क्षताधारन कृत्वा सौवर्णेन
 जतं ताम्रं मुनायं वा सुदृढं नवं सर्वैषिधियुतं पूर्ववत्क्षणं संपूर्णं धूपधूपितं आग्निधेति प्रति
 ष्ठाप्य बलकलसंबलजगानमिति तत्र परापरभावेन बलानां ध्यात्वा गंधादिनोपचारजा
 तेन सपरिवारं पूजयित्वा ह्रमस्वेति विज्ञाप्य बलनवास्तु पूजां करिष्य इति कुरुष्वेति ब्रुवा
 नु शो वास्तु देवान् स्वस्थानस्थानं विविधगंधपुष्पाद्यै रर्चयित्वा विविधनक्षत्रभोज्यैर्बलानां
 पूजयित्वा वास्तु देवांश्च ततो बहिः सार्वभौतिकं दिग्बलिं दत्वा च मय वास्तु नृमिंष विश्वे १४
 शान्या मुदङ्गुरव उपविश्य स्तुतिं लेपरिसमूहनादिकं कृत्वा ग्निं प्रतिष्ठाप्य आज्यभागो तं कृ
 त्वा घृतदिव्यैः स्तिलैः त्वमिच्छ प्रया इति मंत्रेण श्रोत्रशतं होमं कृत्वा वास्तु देवानां प्रणवा

म दिभिः नमंत्रैः स्वाहोतैः दशदशाकुती कृत्वा बलानां गैश्च होमं विधाय पूर्णं दत्वा बललो होमं
 विनिवेद्य प्रणम्य विज्ञाप्य श्रोत्रशतं मघोरेण प्रायश्चित्तार्थं कृत्वा पुनर्बहु रूपेण श्रोत्र
 शतं च पूर्णं कृतिं दत्वा बलानां प्रणम्य ह्रमस्वेति विज्ञाप्य बलानां न्वस्ति वाचयित्वा कलश
 पूजामुपसंक्रुत्य ईशानादिकलसमादाय प्रादक्षिण्येन सूत्रमार्गेण तोयधारं भ्रामयित्वा कै
 स्वस्थाने कलसं प्रतिष्ठाप्य तेनैव मार्गेण सर्वबीजानि प्रक्षिपेत् ॥ तत कुदालकपीठमानीय ब
 लकलशस्योत्तरतो विन्यस्य अर्घादिकेन पोक्ष्य गंधादिनाभ्यर्च्य निमनाम्ना च त्र्यंतेन संपूज्य
 त्रिस्तुत्रेण वेष्टयित्वा प्राप्ते लगे कलशमाचार्यो गृहीत्वा शांतिपाठेन तस्य घोषेण च गृहीतपीठ
 ककुदात्तेन शिल्पिना सह वास्तोराग्रेयकोणे गत्वा दङ्गुरवः शिल्पी कुदात्तेनाथ मध्याह्नमुखे १५

नवहिः पदं खनेत् ॥ ततो मृदमुष्ट्यैव एवेन न नवेन सुबदेन पूर्वकल्पितपीठकेन सप्तकृत्वो नै
 र्कृत्यां दिशि उत्कीर्य च्छीयेत् ॥ ततः आचार्यैः शान्तिकलशोदकेन तत्तत्खातमासि च भूमिं
 सर्वत्र संपोक्ष्य कुहालादिकमाप्राव्य गंधादिकैः पूजयेत् ॥ अथ यजमान आचार्यादीन् दक्षि
 णदिशिः सूत्रधारदीन् स्वादिना परितोषयेत् ॥ ॥ इति श्रीरघुसूरिसुनुत्रिविक्रमसूरिवि
 रचितायां प्रतिष्ठापस्तौ सूत्रपातः ॥ ॥ अथापरे क्रियासादादिभूमिं प्रादक्षिण्येन खानयेत्
 ॥ तद्यथा ॥ शाणो तेजः तां तं वा शर्करां तमथोषिवा ॥ प्रासादपादभूमिं सच्छयं दोषदं यतः १५
 अथ पुरुषमात्रां तु न शस्यं दोषदेष्टुं ॥ प्रासादादिनुर्वेतस्मात्तत्तन्मानेन शोधयेत् ॥ पाद
 गर्भगतान् शस्यान् अनाद्यनतयाहितैः ॥ शूढानां पुष्कलत्वाच्च विशिष्यति चितं त्रिधम् ॥ अ

थ खन्यमानायां भुवि शंखश्चक्रिसुवर्णरजतमणिरत्नादिकं दृश्यते स जीवो मंडूकः कश्यपो
 वा तत्सर्वं यथाननश्यति तथा न्यत्र धारयेत् ॥ अथ सिद्धं खातं विधिना पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ प्रात
 राचार्यः पूर्ववेदागत्य खातस्यै शाननागे कृतोपरिकलशं प्रतिष्ठाप्य तत्र तमीशानमिति शि
 वं गंधादिभिरुपचारैः पूजयेत् ॥ कलशस्योत्तरतो दक्षतैः च अष्टपदपदादिके मंडले कृते प्रा
 त्पश्चात्कृत्वा कलशस्य पश्चिमे ग्रीष्मे ग्रीष्मे प्रतिष्ठाप्याज्यभागां तं कृत्वा घोरेण शोत्यर्थं मष्टोत्तरशतं
 तिलैराज्येन वा कृत्वा वास्तुदेवतान्यः पंचपंचाङ्गतीर्त्ना ममं वै कृत्वा पूर्णंदित्वादिगीशेभ्यो भूतेभ्य
 च्च बलिंदत्वा च मय कलशपूजामुपसंस्कृत्य कलशं गृहीत्वा वक्रिदिशं गत्वा प्राप्नुवो वस्त्राय व
 क्रिपदं कलशोदकेनानुक्ष्य खातस्य ध्वं मणिरत्नादिकं यथाननश्यति तथा तत्र निदिष्टाष्टांशु

लया मृदा प्रपूर्य कलशो न समान्युक्त्य कपिशिर्षप्रमाणैः प्रोक्षितार्चितैः पाषाणैर्निविडतरं कृत्वा न सौ
 ज्ञाव्यपलाशो डंबरद्वैर्हस्तपट्टैराकोटयेत् ॥ अथाचार्यः कलशोदकेन यजमानमभिषिञ्च्य ब्रा
 ह्मणान् स्वस्तिवाचयेत् ॥ ततो यजमानश्चाचार्यादीन् यथाशक्ति पूजयेत् ॥ ततः प्रवृत्तिताव
 त्या मृदा प्रपूर्य तथा विधैरेव पाषाणैः चित्वा प्राच्या कोष्ठा कोट्यैव प्रक्रियया च चर्यमागावशेषं स्वा
 तपूरणं कुर्यात् ॥ इति श्रीरघुसूरिसुनुविविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापदत्तौ नृमिक
 मी ॥ अथ शिलान्यासविधिः ॥ तत्र कालनिर्णयः ॥ नृपरिग्रहगर्भाख्यशिलान्यासध्वजौ चूयात् १६
 ॥ कारोष्ठ्रायै उक्ता तन्त्री लोकारं च सर्वदा ॥ पादो ने पूरितो सुश्रद्धो पासादक्षेत्रेश्चैव पताका
 द्यलं कृतेशिलान्यासं कुर्यात् ॥ तत्रादौ तावत् शुभे हनि यजमानानुयातो तद्देशिकानुमते

स्थित्वा क्षेत्रानुसारेण स्वपतिर्नवर्षचतस्रो वा शिला घटयेत् ॥ तद्यथा ॥ स्त्रीलिंगं शिलाप
 रीक्ष्य तत्र शिरःपृष्ठाविभक्तौ गाहस्तायतां वितस्तिविस्ताराच्छृंगुलोच्छ्रायाश्च तस्यो निर्दोषा
 नवचेष्टो कपालायुधो कित्ताः पंचचेत्यनस्वस्तिकां कित्ताः चतस्रोऽथेवं विधा एव ॥ पक्षत्रयेऽपि
 शिलासंख्यया तावत् एव शिलामयाना धारान्न कल्पयेत् ॥ तन्मध्ये निधिकुंभस्थापनार्थं प्रति
 शिल्पकुंभपरिमाणान्त्ववथ वटान्तिदध्यात् ॥ अथ वा पंचशिलापक्षेत्रः शिलापक्षेत्रं सर्व
 तोष्टृंगुलमिताः पञ्चस्वस्तिकां कित्तास्तासामथुपशिलाकल्पना पूर्ववत् ॥ ऐष्टक्ये तत्र पा
 सादस्तदैष्टका एव ॥ ताश्च वितस्त्यायताः षडंगुलविस्ताराः प्रसिद्धेष्टकोदयप्रमाणाः शेषं
 पूर्ववत् ॥ शिलासंख्यया च मृन्मयान् सापिधानान् साधितान् कलशान् कारयेत् ॥ ततो

यजमानः स्वातन्त्र्यमेव तत्र तत्र अष्टहस्तं मध्ये तत्रिभागपरिमोणयावेद्यायुक्तं पंचकुंडोपेत
 माचार्यकुंडादीशाननागेयहपीठोपेतं च चतुर्वारिपैतोरणपताकाद्यलंकृतं मंडपं कृत्वा तस्य
 पूर्वमंडपार्धेन स्नानमंडपं विदध्यात् ॥ ततः सुस्नातः ॥ अचिराच्चोत्तदेशिकः प्रतिहारं रत्न
 गनैर्वस्त्रयुगलं नौपह्ववानै न नौ स्रक् चंदनफलोपेतौ वारिपूर्णे कलशे ससधान्यपुंजो प
 रिप्रतिष्ठाप्य तत्र संचेपतः प्रतिष्ठायागतोरणपूजां वहिष्ठ एव कृत्वा लोकपालेषु तद्विगमं
 चैव विंदत्वा चम्यर्घ्यं द्वारे स्थित्वा स्वाभिर्मन्त्रितैः स र्षपैः नृत्यतोऽन्नादनं कृत्वा कृतसंस्कारे कुंडे १७
 शिंप्रतिष्ठाप्य तं कुंडं संखया विभज्य प्रागादिभागान् कृतसंस्कारेषु प्रागादि कुंडेषु मूर्तिपैः प्र
 णम्य स्वकुंडात् उत्तरतश्चर्यं पूर्ववदग्निं स्थापयित्वा तत्र चरुं प्रपयेत् ॥ कुंडाग्रे गृह्योक्तवि

स २ धिना अग्निमुखं कृत्वा गृहवेदिकायामादित्यादीन् ग्रहान् विन्यस्य प्रपूज्य च गृहे न्यईशान
 नागेशांतिकलशं प्रतिष्ठाप्य तत्र सर्वे मुद्रा इति मंत्रेण तीर्थानि वरुणं चावाह्य प्रजयित्वा स्व
 कुंडमेत्य तत्र चर्वादिभिः गृहहोमं निर्वर्त्य अग्निं दित्वा यजमानं समाप्य वेद्यां चतुःषष्टिपदादिकं
 वास्तं कृत्वा शिखादीन् देवान् नोधादिना न्यर्च्य वास्तोष्पते वास्तं देवानो तिलैर्होमं निर्वर्त्य अ
 ग्निं दित्वा यजमानं समाप्य वेद्यां चतुःषष्टिपदादिकं वास्तं कृत्वा शिखा प्रतिष्ठायं शान्तिकैः पौष्टि
 कैश्च मंत्रैः समिदाज्यं तिलानां च होमं कृत्वा यजमानान्वितो देशिकः शान्तिपात्रेन सित्वाः स्न
 पनमंडपमानीय मद्रासनेषु निवेश्य तूर्यमंगलघोषेण शान्तिपात्रेन स्वस्तिवाचनं कृत्वा ता
 सां स्नपनमारभेत् ॥ तत्र क्रमादिज्ञानार्थं तासां नामानि ॥ नवपदेन दामप्राजया पूज्यो जिता

पराजिताविजयामंगलाधरणीचेति॥ तासां निधि कुंभाः॥ नमः सुमनसविभक्तसुनंदनपुष्पदं
 तजयविजयकुंभकर्णोत्तरसंज्ञाः॥ पंचपद्मे॥ नंदानमजयारिक्तापूर्णाचेति॥ तासां निधि
 कुंभाः॥ पद्ममहापद्मशंखमरकतसमुत्पन्नसंज्ञाः॥ चतुःशिखापद्मे गायत्र्युल्लिख्यगुह्यप्र
 हतीसंज्ञाः॥ तासां पद्माद्याश्चत्वारो निधिकुंभा इति॥ स्नपनं यथा॥ अग्निर्मूर्धेति मृत्तिका क
 लशेन॥ यथा यथेति पंचकषायैः॥ गायत्र्या गोमूत्रेण॥ मानस्तोक इति गोमयेन॥ गंधद्वारा
 मिति गंधवारिणा॥ पयः॥ पृथिव्या मिति पंचगव्येन॥ आप्यायस्वे ह्रीरेण॥ दधिका वा इति द
 ध्ना॥ घृतवतीति घृतेन॥ मधुवाता इति मधुना॥ आयंगोरिति शर्करया॥ गंधद्वारमिति गं
 धवारिणा॥ प्रत्येकमेकांतरितेन॥ याः फलिनीरिति फलोदकेन॥ हिरण्यगर्भे इति सुवर्णेन
 ति

केन॥ हविष्मतीति शृंगोदकेन॥ यात्रपधीरिति सवैषधिजलेन॥ अथ य इति धान्योदकेन॥ ईमं
 मेगं गे इति तीर्थोदकेन॥ गंधद्वारमिति गंधवारिणा॥ स्नापयित्वा वस्त्रेण परिमार्ज्य कुंकुमचंदनेन
 लेपयित्वा वस्त्रेणाच्छाद्य स्वनाममंत्रैः प्रणवाद्यैः नमो तैः गंधादिना पूजयित्वा धिवासनमंडपमि
 नीयवेद्यां कुशतले निवेश्यार्चयित्वा चार्यो मूर्तिपैः सह स्वस्वकुंडेशिलानाममंत्रैराज्येन प्रत्येकं श
 तसंख्यया होमं कृत्वा घोरैः च प्रत्येकं शतं शतं कृत्वा पूर्णं दित्वा संस्त्रवात्कुंडकलशेषु निक्षिप्यते
 नोदकेन मूलमध्यशिरस्सुशिलामभिषिंचेत्॥ अथाचार्यः प्रासादं नमिगत्वा प्रादक्षिण्येन तासां
 स्थानानि चिह्नयित्वा दिग्बलिंदत्वा च म्यशिलास्थानेषु शिलाधारान्विव्यसेत्॥ तद्यथा॥ नवशि
 खापद्मे धरणीशिलायां न पशिलां प्रासादगर्भगृहमध्ये किंचित्त्वा तं कृत्वा तत्राहृतपुंजोपरि प्रा

कश्चिदसौ पश्चिमशिरसो प्रतिष्ठाप्य मृदादिना छठी कृत्य तन्मध्ये श्वमे मध्यान्ध पारद सुवर्णरत्न
गभितं पिहितमुखं कृत्वा चंदनेनाबुधुलिपुष्पादिभिः समन्यर्च्य उत्तरायनमर्हति उत्तरसंज्ञं
कलसंस्थापयित्वा मृदादिना निश्चलं दृजयति ॥ ततः पूर्वादिदिक्षु यथा कर्म नंदाद्याधारशि
लाष्टकं पूर्वशिरसं पश्चिमशिरसां वा मिति मध्ये पूर्ववत्संस्थाप्य तन्मध्ये श्वमे पुनः प्रादीन्निधि
कलशान्यतिष्ठाप्य प्राप्ते लगे शिलान्यास उपक्रमेत् ॥ तद्यथा ॥ प्रादे सोमध्वजे उत्तरकलशो परि
पूर्णं पूर्वकं नाम मंत्रेण धरणी शिलामाधारशक्तिरूपां तेजो मयी ध्यात्वा प्रतिष्ठापयेत् ॥ ततो ग १९
धादिना समन्यर्च्य पश्चाद् प्रादिषु निधिकलशेषु प्राग्वन् नंदाद्या चष्टौ शिलाप्राक शिरसो द
क्षिणशिरसौ वा स्वनाम मंत्रैः स्थापयित्वा गंधादिना पूजयेत् ॥ पंचशिला मध्ये पुनर्पक्षे पूर्ववत्
पक्षे पुनर्मध्ये

र्णया आधारशिलां विन्यस्य तन्मध्ये श्वमे समुद्रकलशं विन्यस्यार्चयित्वा ग्यादिकोणेषु पूर्ववन्तं दि
शदि शिलाधारा विन्यस्य तन्मध्ये वा वटेषु पद्मादीन्निधिकलशान् पूर्ववत्संस्थापयेत् ॥ प्राप्ते लगे स
मुद्रकलशस्योपरि च पूर्णं त्वं महाविद्ये सर्वसंदोहलक्षणे ॥ सर्वसंपूर्णं मैवात्र कुरुष्वांगिरसः
सुते ॥ इति मंत्रेण पूर्णं स्थापयित्वा नाम मंत्रेण गंधादिना पूजयेत् ॥ एवमाग्नेयकोणे पद्मकल
शस्योपरि च नंदे त्वं नंदिनी पुंसां त्वामंत्रं स्थापयाम्यहं ॥ प्रासादेतिष्ठ संरुष्टा यावच्चंद्रार्कतारकां ॥
आयुः कामश्चियं देहि देवि वासिष्ठं नंदिनी ॥ अस्मिं रक्षा सदा कार्य प्रासादे यत्नतस्तथा ॥ अनेन मं
त्रेण स्थापयित्वा नाम मंत्रेण गंधादिना पूजयेत् ॥ अथ नैर्ऋते महापद्मकलशोपरि च नंदे त्वं सर्व
दामं लोकानां कुरुकाश्यपि ॥ आयुर्दामदा देवि सुखदा च सदा भवा ॥ अनेन मंत्रेण मर्द्राशि

लां स्थापयित्वा नाममंत्रेण गंधादिना पूजयेत् ॥ अथ वायव्यकोणे शंखकलशस्योपरि उजयेत् सर्व
 वेदादेविति घृतं स्थापिता मया ॥ नित्यं जयाय भूतैश्च स्वामिनो भवन्तर्गवि ॥ इति मंत्रेण जयांशि
 लां स्थापयित्वा नाममंत्रेण गंधादिना पूजयेत् ॥ अथेशाने मकरैतकलशे परिरिक्ते त्वरिक्ते दे
 षध्वे सिद्धिमुक्तिप्रदेशे भो ॥ सर्वदा सर्वदोषघ्नेति स्मिन्नी शरूपिणि ॥ अनेन मंत्रेण रिक्तो शि
 लां स्थापयित्वा नाममंत्रेण गंधादिना पूजयेत् ॥ अथ दैवशितियत्र प्रासाद एवारन्यते तत्र प्रा
 गाद्यष्टसु दिक्षु नंदद्या ॥ अष्टौ पूर्ववत् स्थापयेत् ॥ चतुःशिलापक्षे ॥ अग्नेयादिकोणे पुनिति म २०
 ध्ये नंदद्याश्च तस्य एव शिलाः प्राग्बत् प्रतिष्ठापयेत् ॥ गायत्र्यादि संसृकावा ॥ वापी कूपयोरा
 रंभे मध्यमावा च चतुःशिलापक्षे एव क्रियते इत्येके ॥ अन्ये पुनरथाहुः ॥ प्रासादशैलजेशैसा

ऐष्टिलौके लिष्टिका मया ॥ अष्टांगुलमिताः कार्या सर्वाश्च स्वस्तिकान्विता इति विधिवाक्ये प्रासा
 दमवर्तनचाधिकृत्य शिलान्यासस्योक्तत्वात्वापि कूपयोर्विशिष्टशिलान्यासविधिर्नास्तीति क
 त्वावापी कूपयोरा रंभे ॥ अरंभः शिलारन्यनंदानिधानावा पूर्ववत् स्थापनीयेति ॥ एवं शिलान्यासे क
 ते सति दिग्बलिंदत्वाचम्य शान्त्यर्थं ॥ अघोरेण शतमष्टोत्तरं ॥ आज्येन कृत्वा सर्वप्रायश्चित्तं शांति
 काधार्यं जपेत् ॥ ततः कृतानि प्रेको यजमानो दक्षिणादिभिर्बलाचार्यादीन् स्थापयित्वा शि
 ल्यवर्गं विनैस्त्रादिना परितोष्य बालगान् भोजयेत् ॥ न्यस्ताश्च शिला दशभिर्मृदांभसा च संस्था
 द्य शेषगतं पूर्ववत् पूरयेत् ॥ अथ प्रासादाचारं न उच्यते ॥ तत्र कालनिर्णयः ॥ अरंभं वा प्रवेशं वा
 प्रासादपुरसद्वना ॥ उल्लिखिते केशवे कुर्यात् तत्र प्रसुप्ते विचक्षणः ॥ गृह्णारंभे तु वैशाखः ॥ श्रावणे

मार्गशीर्षः पौषं फाल्गुणी कोपिवागुरुद्वये दये मासो भव नारंभ इष्यते ॥ अथ शुभे कृत तत्र वास्तु ॥
मिष्ट्वा वास्तु होमं कृत्वा दिग्बलिं दत्त्वा च मय उत्तरादि प्रासादांनुसारेण च उर्हस्तोदयादी पीठबंधं
यथाशास्त्रं घटयेत् ॥ इति रघुसूनि सुनुना विचिक्रमस्वरिविरचितायां प्रतिष्ठापदत्तौ शिला
न्यासविधिः ॥ अथ स्तंभोद्धारविधि रूच्यते ॥ तत्रो मृगादि प्लवं वास्तु साधयित्वा आग्नेयादि
कोणेषु शुभमस्थानेषु मृत्तवाधा वस्तु पद्मोपशमनाय सैवात्सर्वेषां धान्यानि करंज मूलं पंच
रत्नानि हि स्थलैर्पतितं तडपरितलस्तंभान् स्थापयेत् ॥ अथाचार्यः सयजमानः शुचिस्नातः २१
तवासाः शुक्लमात्यानुलेपनो वास्तु पूजो वक्ष्यातां कृत्वा प्रागुत्तरभागे सप्तधान्यपूजो परिवारि
पूजं स्विर्चितं कलशं विन्यस्य पाकचक्रं रोवाल्लणानुपवेश्य स्वस्तिवाचयित्वा दक्षिणं दत्त्वा तेभ्यः

अशिषः स्वीकृत्य च उर्निब्राल्लणैः शिल्पिना च सहाचार्यस्तंभं सहपयित्वा चंदनादिभ्य निरन्य
चक्षुःश्लक्ष्णाशुक्लवस्त्रेणोर्ध्वदेशेनावगुं द्य ब्रह्मघोषेण गीतमंगलनिस्वनेनाग्नेयकोणस्थिततल
स्तंभं स्तंभोपरितलवकेन साधयित्वा पुनः सुमूर्द्ध्वं स्तंभं स्थापयेत् ॥ यथादिङ्मूले न भवति ॥ यतः स्तं
भो भवने वापि दारे वा सुरमंदिरे ॥ दिङ्मूले कुलनाशस्या तस्माद्यत्नेन वर्जयेत् ॥ अथाचार्य उ
द्धृत्य स्वघ्ननस्य तर्ज्ज्वं स्तिष्ठामय इति च मंत्रं दयेत् स्तंभमनु मंत्रं गंधपुष्पादिनान्यर्चयित्वा
परितलं मृत्मायं कुं न न्युद्ध्वं दत्त्वा छत्रं धारयेत् ॥ छत्राभावे फलवती शारवा बध्नीयात् ॥ वस्त्रं खंडे सि
द्धार्थं सौवर्षिधान्ययुतां रक्षापोटलिकां कृत्वा स्तंभं स्कंधे ध्यवोचदिति मंत्रेण बध्ना कोणे स्तंभा
वप्रादक्षिण्येन न्यसेत् ॥ पुनर्न चालयेत् ॥ मधुघृतेन वा स्तोष्य त इति मंत्रेण शेषे त्तरशते होमं

कृत्वा वास्तुदेवता न्यश्च प्रत्येकमाज्याहुतित्रयं कृत्वा तिलैः प्रायश्चित्तं च कृत्वा दिग्बलिंदत्वा च
 म्यशांतिकलशोदकेन स्तनमभिषिंचयन्माननमभिषिंचयेत् ॥ कृतानिषेको यजमानः ॥ मि
 षेकोऽन्नाचार्यादिभ्यो दक्षिणंदत्वा स्थापतिवर्गमानयित्वा बालगान्यान्संभोजयित्वा स्व
 स्तिवाचयेत् ॥ एवं प्रदोष्ट्रुधंधारशाखोच्छ्रायंचकुर्यात् ॥ ॥ इति श्रीरघुसूरिसुनुत्रिविक्रमस्य
 रिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ स्तनोच्छ्रायविधिः ॥ ॥ अथ प्रासादप्रतिष्ठोच्यते ॥ तत्र स्वयेनुवि
 देवे पूर्वप्रतिष्ठिते च दृश्यमाने प्रासादावयवेष्वप्यायजमानः प्रासादं कृत्वा प्रासादीशान्यां दश २२
 द्वादशहस्तेर्वामेण्डपं प्रसाध्य तत्रिभागेन तन्मध्ये वेदिमापाद्य तस्याः परितः प्रतिष्ठायागवत्यंचकुं
 डा न्याचार्यं कुंडादिशानभागे यद्वर्षीकं नैर्ऋत्ये वास्तुपीठं निर्माय यस्मिन् दक्षिणं स्ककस्कवर्षचकं

ह

नवग्रहमखसंभारो वास्तुपूजाप्रव्याणि मंडलरचना पूजोपकरणानि कुंडकलशाः पंचवास्तुमं
 डलकलशास्त्रय प्रासादस्तनपनकलशा एकाशीतिः अधिवासनकलशा अष्टौ द्वारकलशास्ता
 वंत एवंगथा संभवं च्यापारकलशाश्च ॥ तथा कृत्तिक संख्या होमप्रवदानपात्राणि सुवर्णपत्र
 ताम्रमयमर्घ्यपात्रमाचार्यकुंडे च रुक्मादी मंडपं पताका नवप्रासादस्यैकाग्रथा संभवं अन्येषां
 समीपवर्तिवृक्षप्रासादादीनां च यथा वर्णं नवग्रहवस्त्राणि द्वारकलशेषु अष्टौ कुंडकलशेषु पंच
 वास्तुमंडलशांतिकलशेषु त्रीणि वास्तुमंडलदेवानां देवास्त्रणाचार्यादीनां वरणवस्त्राणि शि
 ल्पिनां वस्त्रालंकरणमाचार्यादीनां होमार्थमाज्यतिलमाज्ययवान्तोत्सादनार्थं सर्षपावक्ष्यमा
 णस्तनपनकलशाधिवासनप्रव्यंचयथोचितं गंधपुष्पाद्यन्यतमचौपकरणजातं संविभूयात् ॥

ततः शुभे स्वानुकूलो दिवसे पूर्वैद्युः पुण्याहवाचनं मंडपस्थापनमाह्निकं कुरुत्वा चकृत्वा
 शंखादिघोषेण चार्चमूर्तिषां चित्त उपकरणजातमादाय यजमानो यागमंडपमागच्छेत् ॥ अथा
 चार्ये विद्यांतद्देवतामंडलं कृत्वा वास्तुसूयं चार्चकुंडे शिंप्रतिष्ठाप्याज्यभागंतं कृत्वा गृहानि
 ध्वाधारतोरणपूजादिनिर्वर्त्य प्रासादमधिवासयेत् ॥ तद्यथा ॥ प्रासादस्याग्रत एकाशीतिपदमह
 तैः कृत्वा तेषु पदेषु सप्तधा न्योपरिवारि पूर्य नैकाशीतिकलशान्याग्रतेषां मध्ये नवकं त्रिसूया
 वेष्ट्या प्रतिदिशं नवनवकलशान्वेष्टयेत् ॥ तेषु नवकेषु मध्यमं मध्यमं कलसमाजिघ्रेति अमि २२
 मंत्रं च तत्राधिवासनं प्रयत्नं निहिषेत् ॥ तद्यथा ॥ मध्यमं नवकुं नेषु एषु देवराश्वत्या चंपकाशोक
 पलाशप्लवंगशोधकदंबाम्रविल्वार्जुनतरुसंभवं पक्षवं द्वादशकं निहिषेत् ॥ पक्षकरो च नाष्ट ६९

॥ १ ॥

न
 वैकुण्ठरदनचित्तसर्पपश्रसितं रक्तचंदनजातीकुसुमकुंदनं धावर्तमिति दशकं पूर्वैयववीहितिल
 सुवर्णरत्नतसमुद्रगामिनीनदीकुलद्वयमृत्तिकाकर्म्यसंस्पृष्टगोमयमिति सप्तकं आग्नेये वि
 श्रुक्तां तां च गिरां महौषधीशमीशतर्वावीडूर्वागुडुचीश्यामाकमित्यष्टकं याम्ये ॥ कदलीफलना
 रिकेलंबिल्वनारंगमातुलिंगवदरामलकचूतैर्द्व्यष्टकं तैर्ऋत्ये ॥ मंत्रसाधितं पंचगव्यं वारु
 णे ॥ शमुडंबरारश्वत्यन्यगोधपलाशानां कशापपंचकं वायवे ॥ सहदेवीबलाशतमुलीशतावरीकु
 मारीगडुचीसिंहीव्याघ्रातिमंगलमूलाष्टकं सौम्ये ॥ बल्मीकादिसप्तमृत्तिकाईशान्ये ॥ हिरण्यव
 णंहिरिणीमितितानममिमंत्र्यशेषानांधोदकपूरितान् मध्यमादीन् कलशान् पूर्वादिक्रमे
 ण मूलमंत्रेणानिमंत्र्य सूत्रेणावेष्ट्यांतर्बहिरधस्तादूर्ध्वप्रासादं स्नपयेत् ॥ तद्यथा ॥ संप्रोक्ष्य मूर्ध्नि

नदीवशतिवल्मीकमृदाविलिप्य समुद्रज्येष्ठाशुतीशानैदिकेन नमृत्तिकुंभेन यथायत्नेति वा का
यवस्तेन कलशायकुंभेन पयःपथि चामिति वारुणेन पंचगव्यकुंभेन याः फलिनीरिति नैर्ऋ
तफलकुंभेन ॥ १६ ॥ सः शुचिषदिति सौम्यस्तेन मंगलकुंभेन विष्णोरराटमिति पूर्वकुंभेन सोमं
राजानमिति वक्रिस्त्रकुंभेन विश्वतस्तुमिति याम्यकुंभेन नमोस्तु सर्पेभ्य इति मध्यमकुंभे
न ततर्दमापः प्रवहतेत्यष्टानिः पूर्वाभिदिक् मेलाशासादं स्नपयित्वा ध्वजपताकाः सवस्त्रैर्विनि
वानुरूपेण भूषयित्वा देवस्वरूपं तं ध्यात्वा गंधमाल्याद्यैः पूजयित्वा त्रिस्तुत्रावेष्टुगर्भदेहं पीठं च २४
वितानेन पुष्पमंडपिकयार्घसादं मंडपं च वस्त्रैर्वस्त्रेण वा द्वारादेशमाध्यायाऽर्घहस्तो देशिको
देवसमीपंगत्वा सकलीकृतविग्रहो देवायार्घदित्वा मल्यमपनीय वारिणा देवं पिंडिकासहि
ति

तं स्नावयित्वा देवं सोगावरणमन्यर्च्य पुनरर्चयित्वा मुद्रां बध्ना नमस्कृत्य देवं स्नपयेत् ॥ अथाय
स्वेति क्षीरेण ॥ समुद्रज्येष्ठा इति गंधवारिणा ॥ दधिकावर्ग इति दध्ना ॥ आपोहिष्टेति गंधवारि
णा ॥ तेजोशीतिघृतेन ॥ शन्नो देवीति पुनर्गंधेन ॥ यवगोधूमचूर्णेन उपदादिवेत्कवत्यपुनः शु
द्धोदकेन देवं समं तात्प्रक्षाल्य शुद्धोदकेन मंत्रैरभिषिच्य सुगंधवस्त्रेण देवं समं मार्ज्य वस्त्रेण प
रिक्षाप्य नूपुरैर्गंधाद्यैः पूज्य प्रणम्य विज्ञाप्य मंडपं सोमनागे प्रासादवास्तु मंडपं समुच्छ्रित्य
तत्र वास्तु पुरुषं सर्वदेवमयं सर्वाधारं जगन्मयं संचित्योक्तविधिना वास्तु पूजां कृत्वा बहिर्द्विगी
शेभ्यो बलिं दत्वा भूतेभ्यश्चाचम्य यागमंडपमागत्य मंडपे देवं सोगावरणं संपूज्याचार्येभ्य
तिपिः सार्धं होममारभेत् ॥ तत्त्वतत्वे संपूर्तिमूर्तिशिन्यो लोकपालेभ्यश्च तत्तन्मंत्रैर्होमं निर्वत्य

देवाय निवेद्य देवस्य समं तोदष्टौ वारि पूर्य नि कलशान् विन्यस्य देवं प्रासादं चाधिवासयेत् ॥ रात्रौ
 शंखवादित्रगे च नृत्यैर्ऋग्यजुः सामानि स्वनैर्महोऽसर्वं कुर्यादित्यधिवासनं ॥ ॥ अथापरे किं
 अचिराचार्ये यजमानान्वितः प्रासादं प्रविश्य शिवस्य दहिण्यां मूर्तौ मित्रविग्रहं शिवमं
 न्यत्र प्रतिमां संपूज्य संस्नाय पूर्ववदध्यं दत्वा प्रणम्य दिग्बलिं दत्वा च मण्डपमागत्योच्चा
 पनाथं विधिविशेषहोमं कृत्वा ध्येहि स्तोत्रं यजमानान्वितो देवसमीपमागत्य पूर्ववत् संस्नाय
 प्रणम्य गंधाद्यैः प्रपूज्य ह्रीरनीरकुशयवतिलतंडुलसिद्धयैः कपुष्पाण्येकस्मिन्पात्रे कृत्वा षोडश २५
 मध्यं देवाय मूर्द्धि दत्वा न्यर्च्य प्रणमेत् ॥ अथाचार्यो विहिर्निर्गत्य प्रासादाभिमुखो भूत्वा प्रासा
 दं देवस्वरूपं ध्यात्वा ध्यानेन स्थापयेत् ॥ तत्तथा नं यथा ॥ पादौ पादशिखास्तस्य जंघापादौ

धमुच्यते ॥ गर्भश्चैवोदरं स्रोकं कटिश्च कटिमेखला ॥ स्तनाश्च बाहुवो ज्ञेया र्घ्यं तान्निष्ठा प्रकीर्ति
 ता ॥ दीपः प्राणोऽस्य विज्ञेयो ह्यपानो जलनिर्गमः ॥ ब्रह्मस्थानं पदे तस्य तन्नाभिपरिकीर्तिताः
 ॥ तिलकुंभादधो धारं तस्य प्रजनने स्मृतं ॥ अकनाशान्ने वेन्ना सागवाहः कर्णौ च्यते ॥ काय
 पाली स्मृतः स्कंधोऽथी वामलके सरः ॥ कलशस्तु शिरो ज्ञेयो मज्जाहिष्ठरसंहितः ॥ मेदश्चैव
 सुधां विद्यात्पलेपो मांस उच्यते ॥ अस्तीति श्रुत्वा स्तस्य स्नायुः कीलादयः स्मृताः ॥ चक्षुषि
 शिखरास्तस्य ध्वजाः केशाः प्रकीर्तिताः ॥ एवं पुरुषरूपं तं ध्यात्वा मनसा युधीः ॥ जगत्या सह प्रा च
 सादं ध्यानमंत्रेण स्थापयेत् ॥ सर्वदेवमया चिंत्य सर्वरत्नोज्ज्वला कृतो ॥ यावश्चंद्रश्च सूर्यश्च तावदत्र
 स्थिरो भवेति ॥ ततो गंधाद्यैः पूजयित्वा त्रिसुत्रा विष्णु कुंडांति कमागत्य वास्तोथ त इति शतमष्टौ

मेत्य३

तरं कुत्वा देवमंत्रेण च तथा शान्त्यर्थमधोरेण च कुत्वा प्रायश्चित्तादि पूजितं कर्म निर्वर्त्य दिग्बलिंदत्वा च
मेतत् ॥ अथ यजमानो देवसमीपमागत्य वित्तानुसारेण भूमि सुवर्णादिकं देवाय दत्वात्मानं निवेद्य प्र
णम्य विज्ञापयेत् ॥ अथाचार्योर्मंडपवेद्युत्तरस्यां दिशि पद्ममष्टदले तंदुलैरादिरयत्तुपरि नद्रासनं लि
विधाय तस्मिन् सपत्नीकं सपुत्रं बंधुबोधवं यजमानमुपवेश्य तूर्यमंगलादि शब्देन महोत्सवं कृत्वा पू
र्वकल्पितैः शान्तिकलशद्वैः कलशैर्कैरभिषेकमंत्रैराचार्येभिरिति पांत्वितो निषिंचेत् ॥ अथ मस्तके
जलाशये कृताभ्यस्नातो यजमानो देवमंडले दृष्ट्वा दक्षिणमाचार्यमिति पेन्यो ब्राह्मणे न्यस्तु २६
पत्यादिभ्यो वस्त्रादिकं दत्वा देवांति कंगत्वा प्रासादमुत्तरेत् ॥ तत्र प्रयोगः ॥ इमं शिवेष्टकादावी
दि निर्मितं वलमीजगती प्राकारगोपुरपरिवारदेवतालयसंयुक्तं तत्तद्वदेवतालोककामः कुलद

न

यानुग्रहाय तत्तद्देवताधीतये ह मुञ्जामित्युक्तं तपुष्यादिकं प्रक्षिप्य देवं प्रणम्य ब्राह्मणान् नमोज
यित्वा दीनानां शोभस्वातिं स्तिवाचयेत् ॥ इति श्रीरघुसूरिसुनुचिविक्रमसुरिविरचितो योष
तिष्ठापदत्तौ प्रासादप्रतिष्ठा ॥ अथाप्रासादकदयेष्टतिष्ठाविधिरुच्यते ॥ तत्रादौ प्रासादात्तरतोऽ
हस्तमंडपं निष्ठाद्यतन्मध्ये च उर्हस्तं वेदिकोचतस्याः प्राच्यं हस्तमार्यं कुंडं कृत्वा चतुर्धारेषु वक्ष्य
माणद्वारशारवांतोरणादिकुर्यात् ॥ तस्मात्तरैस्तपनं मण्डपं तन्मध्ये वेदिं नद्रासनं स्ककस्कवौचनि
ष्याद्यथाशक्तिसौवर्णपुरुषं सारुदारुमां वितस्तिमात्रं शय्यां अधिवासनशय्यां सुवर्णकमलं सु
वर्णादिधातुं कलशं रत्नान्यर्घ्या च वास्तुमंडलयोचरना पूजा दद्यात् ॥ एतस्मिन् पताकावलिकरण
दद्यात् ॥ एतस्मिन् पतो नवग्रहमयौ कंद द्रव्यसंभारं मृन्मया वकुलशानेकविंशतिव्यापारकलशान् द्वार
रवौ

जं

कलशास्तत्पिधानायप्रकीर्णबीजशरावाणिपूर्ववदन्यचोपकरणजातसमाचरेत्॥ अथशुभेहनि
 पूर्ववद्वतत्राचार्यःचत्रनिर्मितैःसंयुक्तसंयुजमानोद्वयसंभारवत्युरुषैरन्वितःशान्तिमंगल
 तूर्यनिनादैर्मंडपमागच्छेत्॥ अथाचार्योवैद्योप्रासादवास्तुमहत्तैरुद्धृत्यसर्वतोभद्रमंडलमा
 लिख्यवर्णकैःप्रपूर्यतस्मिन्निधौशोपबहंशिखांनिवेश्यकुंडेग्रिप्रतिष्ठाप्यवास्तुगृहमंडलयोः
 पूजानिर्वर्त्यशहानवास्तुमंडलदेवतानिष्ठावक्ष्यमाणचपागारेअग्निमीलेईतितोरणमारुह्य
 द्वारशाखामूलयोर्धन्यपुंजोपरिस्वर्चितौसहिरल्लोसखल्लोसवस्त्रोसपद्मवौजातिबीजसराव २१
 प्रिहितौप्रसांतशिशिरनामानौकलशौप्रतिष्ठाप्यस्वनाममंत्रेणसंपूज्यतस्मिन्निधौचंतरिक्षेगक
 मावाह्यत्रातारमिंदमितिगंधादिनापूजयित्वातोरणोपरिरक्तपताकामुद्धृत्यतन्मूलेभूमा

जंधादि

विंशत्यवलिननिवेद्यचंबकमितिहृतेन्यश्चयोक्तानामितिहेत्रपाला^{यै}मै^{यै}यै^{यै}पूर्वकंबलिंदत्वंइत्यर्थ
 येत्॥ लोकेशोमापताकोअगंधापुष्पादिकंबलिं॥ मयादत्तेश्चहीत्वाद्यपाहियसमिहस्थितः॥ अथमंड ५
 स्याग्नेयकोणोअग्निमावाह्यमिंदूतमितिपूर्ववत्संपूज्यरक्तपिताकामुद्धृत्यतन्मूलेत्रिविधंबलिंदत्वा
 पूर्ववत्प्रार्थयेत्॥ अथयाम्येविंशत्पेत्वेतितोरणमालन्यद्वारशाखामूलयोःपूर्ववत्सर्जन्याशोकसंशकौ
 संस्थाप्यप्रपूज्यतस्मिन्निधौयममावाह्यसुगन्धुपंथामितिगंधादिनाप्रपूज्यरुक्तापताकामुद्धृत्य
 र्ववद्धलिंदानानिकुर्यात्॥ अथनैर्कृत्येनैर्कृतिमावाह्यअसुन्वंतमितिप्रपूज्यरुक्तापताकोसमुद्धि
 त्यशेषंपूर्ववत्कुर्यात्॥ अथवारुणीदिशमागत्याग्रयाहीतितोरणमालन्यद्वारशाखामूलयोःपू
 र्ववद्धतसंजीवनानामौकलशौनिवेश्यतस्मिन्निधौवरुणमावाह्यतत्तायामीत्यन्यचश्चित्पिताका

मुष्टित्यशेषं पूर्ववत्कुर्यात् ॥ अथ वायवे वायुमावाहानो नियुजिरिति प्रपूज्य पीतपताका मुष्टित्यशेषं
 पूर्ववत्कुर्यात् ॥ अथ सौम्येशानो देवीरिति तोरणमालन्यद्वारशारवयोर्द्विदश्रीप्रदौ कलशौ संस्था-
 य संपूज्य तन्निकटे शोममावाह्य वयं सोमेति प्रपूज्य श्वेतपताका मुष्टित्यशेषं पूर्ववत्कुर्यात् ॥
 अथैशानेऽशानमावाह्य तमीशानमित्यन्यर्च्य श्वेतपताका मुष्टित्यशेषं पूर्ववत्कुर्यात् ॥ अथ मंडप-
 मध्ये ऊर्ध्वभागे ब्रह्माणमावाह्य बलजशानमित्यन्यर्च्य रक्तगौरं पताकां मुष्टित्यवलिं दद्यात् ॥
 अथ स्नानमंडपे वेद्यां प्रकीर्णं वा लुकायां नष्टासने सौवर्णं पुरुषं निवेश्य ततो मृत्तिका गोमय
 कसाय गोमूत्रं नमपंचगव्यं कृष्टं कृष्टं चैव मृतगंधोदकं पुष्पोदकं फलोदकं धान्योदकं
 सवैषधुदकं सौवर्णोदकं रत्नोदकं गोशृंगोदकं पद्मबोदकं कलशैस्तद्धिंगमंत्रितैः देवं स्तपये

२८

शु४

तत्ततो गंधादिना न्यर्च्य वस्त्रैराच्छाद्य मह्यमंडपमानीय शय्यायां स्थापयित्वा मधुघृताभ्यां अन्युक्ष-
 चामरादियथाशक्तिसंनिधौ वधिवास्य कुंडे मूलमंत्रेण समिद्धिराज्येन तिलैर्वा अष्टोत्तरशतं कुं-
 द्वाष्टं दित्वा संस्त्रवान्कलशेषु निक्षिप्य तेनोदकेन देवमभिषिच्य कुंडे सर्वप्रायश्चित्तं जुहु-
 यात् ॥ अथ देवमादाय शान्तिमंगलादिपाठेन प्रासादमारुह्य सुकनाशौर्ध्वनागे प्रविश्य तत्र भू-
 मिमण्डिकेन पंचगव्येन च संशोच्य सर्षपैर्भूतोत्सादनं कृत्वा मध्ये हतैः स्वस्तिकमालिख्य तदुप-
 रि पूर्वं कृत्वा सोपबहू शिखायां पश्चिमचरणं मुत्तरचरणं वा विन्यस्य तदुपरि सुवर्णकमले सौव-
 रं राजते ताम्रं वा कलशं विन्यस्यार्घोदकेन पंचगव्येन च शिक्ता मधुघृताभ्यामापूर्य तत्र रत्नानि
 निक्षिप्य आजिघ्रेति प्रतिष्ठाप्य शुक्लवाससा परिधापयेत् ॥ अथ कलसमध्ये तोहिरणमयं पुरु

पुरुषसूक्तेन विन्यस्य ओं नमः प्रकृतये पुरुषाय नमः इत्यभिमेच्य एष वै प्रतिष्ठानामेत्युक्तं
 तैः प्रतिष्ठाप्य गंधादिना प्रपूज्य वर्माणि ते वर्माणि तैः संसेध्य दिग्बलिंदत्वा च मंडपमागत्य
 अधोरेणाष्टोत्तरशतं न्यूनादिदोषनिवृत्तयेष्टेन कृत्वा दिग्बलिंदत्वात् ॥ अथ यजमानोति
 नि शिक्तो देशिकमूर्तिप्रजापिनो न्यांश्च यथाशक्ति पूजयित्वा शिल्पिवर्गान्परितोषब्राह्मणा
 दीन्भोजयेत् ॥ इति आरघ्यसूत्रविमुक्तविविक्तमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापदत्तौ पुरुष
 प्रतिष्ठाविधिः ॥ अथ प्रासादे कलशारोपणविधिरुच्यते ॥ तत्र शुभे हनि प्रासादादुत्तरा २९
 देशे दादशहस्तं दशहस्तं वा सुकुंडं मंडपं निर्माय तन्मध्ये पंचहस्तां चतुर्हस्तां वा वेदिविधाय त
 स्मादुत्तरतः पूर्वतो वा सवेदिकं स्नानमंडपं कृत्वा पूर्ववत् प्रव्य संभृतिं विधाय पुनः शुभे हनि

यजमान आचार्यवरणादीन्निष्ठादयेत् ॥ अथ यजमान शिल्पिमूर्तिपरिचारकसंयुत आचार्यः
 सर्वोपकरणसंक्ते मंडपमागत्य पश्चिमधोरेण प्रविशति ॥ पूर्वतः पुण्याहं वाचयित्वा कुंडे शिंप्रति
 ष्ठायाग्निमुखं कृत्वा ग्रहवेदिकायां ग्रहान् प्रतिष्ठाप्य अन्यर्च्य ग्रहो मं निर्वर्त्य मंडपवेद्यां प्रासादवास्त
 मालिरव्यमंडलं च विधाय वलकैरापर्यवास्त मंडलं देवानां पूजनं च होमं च निष्ठाद्यधरतोरणप
 ताकादिदिग्बल्यंतं पूर्ववद्विधाया च म्य स्नानमंडपमागत्य वेदिकायां स्वस्तिकोपरि भद्रासनं नि
 वेश्य वेदिकोपरिकोणेषु चतुर्ः कलशान् वारिपूर्णान् सरलान् सपक्षवान् सहिरण्यान् वस्त्रावगुं
 ष्ठितान् श्रीसूक्तेनाभिमेच्य गंधादिना प्रपूज्यार्घ्यादि वासयेत् ॥ अथ यजमानमूर्तिपरिशिल्पिवर्गा
 न्वितो गुरुः कुम्भकुटी गत्वा पंचभिः कलशैरुत्थाप्य कलसं प्रतिष्ठाप्य लोकपालेभ्यः सार्वभौतिक

बलिंदत्वाचम्यतैलेनाभ्यज्यचंदनादिनार्थे च विस्त्रावेष्टायमारोप्यशान्तिमंगलत्वर्यघोषेण
 स्नानमंडपमानयेत् ॥ अथमद्रासनेतमारोप्यपुरतः पुण्याहवाचनं कृत्वा घृतवतीति घृतेनाभ्यज्य
 पुषदादिवैतियवमस्तरहरिद्रापिष्टेनोदत्योत्तोदकेन प्रक्षाल्य मूर्ध्ना नंदिवैति वल्मीकादिमृद्दि
 लिथया रूपदिव्या इति गंधोदकेन हिरण्यगर्भं कृत्वा इति पंचपल्लवोदकेन यात्रोषधिरित्यौषधुदके
 न हंसः शुचिषदिति अरुतोदकेन स्नापयेत् ॥ अथ पूर्वकल्पितवेदिको एकलशैर्मनिनीक
 इति प्रथमेन विष्णोरराठ इति द्वितीयेन सोमं राजानमिति तृतीयेन विश्वतश्चक्षुरिति चतु
 र्थेन समुद्रज्येष्ठा इति शुद्धोदकेन स्नापयित्वा देवलिङ्गकेनामंत्रेणावाह्यार्चयित्वा गंधाद्यैः
 संपूज्य वस्त्रैराच्छाद्य अमितासुरनोनुम इति स्तुतोत्थाप्य प्रादक्षिण्येन महामंडपमानीय प

३
 स्तो ५
 ३०

त ९

श्विमदारेण प्रविश्य वेद्युपरि यथोचितं शय्यायां सासुदारुणे पदे वानिवेश्य गंधादिना संपूज्य मन्त्रमोज्यादि
 नापरितः प्रपूर्य विश्वतश्चक्षुरिति संकलीकृत्याचार्यः कुंडांतिकमागत्य समिदादिप्रकल्पदारे
 पुवारपात्वा नृजपायनियोजयेत् ॥ अथाचार्यश्च कुंडेष्टतदधिहीरमधुनिः पृथक् पृथक् कृत्वा
 संपृक्तैश्च होमं कुर्यात् ॥ पात्वा शोडं बराश्च शम्यपामार्गसमिद्रिश्च यथा संरब्धताद्यत्कामिश्च
 रुणति तैश्च प्रत्येकमष्टसहस्रं संख्यायाष्टसहस्रं तं संख्यायां कृत्वा प्रत्येके पूर्णं दिवा शान्तिकल
 शे संस्रवान्निक्षिप्य तेनोदकेन पादनामिदं दत्तः शिरां शिकमेण स्पृष्टं शेत् ॥ अथ पुरुषं स्तुतं
 शकलं कलशे चिन्त्य स्य कलशं गंधादिना संपूज्य बलिंदत्वा प्रासादमारुह्य गंधोदकेन प्रक्षाल्य
 वक्ष्यमाणविधिना अंगन्यासादिकं कृत्वा शान्तिमंगलवाद्यनिश्चनैः कलशं प्रासादमस्तक

फ३ मानीयक्षणे विश्वस्य सुष्ठु कृते प्रासादे देवलिङ्गक मंत्रेण कलश मंत्रेण च प्रतिष्ठाप्य तदुपरि अस्त्र
 मंत्रेणानि मंत्रं चैतुस्तु विन्यसेत् ॥ तत्रेश्वरचंडिकयोस्त्रिभुवनं विष्णु महालक्ष्मणो अर्क सूर्य विरं
 चित्क्ष्मी एणं पद्मं ॥ एवमन्येषां भूतनिवारणार्थं स्वायुधं निवेशयेत् ॥ अथ शिल्पी तं स्थिरं कृत्य शु
 भवारिणा संस्त्राय ततः सर्वफलस्नानं कृत्वा गंधा पुष्पाद्यैः पूजयित्वा प्रासादादुत्तीर्य भूमौ साष्टां
 प्रासादं प्रणम्य पुनरावाह्य गंधादिना प्रपूज्य शुक्लवस्त्रा एव न्योन्य वक्षानि कलशाये निबध्यै श
 नभागे तदग्रेण भूमिं स्पृशेत् ॥ अथाचार्यो मिंडुपमागत्य कर्मशेषं निर्वर्त्य पूरणं दित्वा प्रायश्चित्तं ३१
 होमं निर्वर्त्य बलिकर्म निर्वर्त्य च म्य शिल्पी वर्गं यजमानमभिषिंचेत् ॥ अथानिषिंको यज ३२
 मानो दक्षिणमिराचार्यादीं पूजयेत् ॥ शिल्पिनश्च ॥ तेनो भोजनं दद्यादन्येन्यश्चेच्छयेति

स्तं ५

॥ ॥ इति श्रीरघुसूरिसुनुत्रिविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ कलशारोपणं ॥ अथ
 मानस्तं प्रतिष्ठोच्यते ॥ कुरु सारमयो शममयो लोहमयो वामानस्तं नो विचित्रघटनात्बितो व
 तु लोवायजमानाष्टोत्तरशतसहस्रतदर्थस्तस्मादप्यर्थः प्रासादप्रमाणो वायथो चितविस्ता
 रो लिङ्गायामविस्तारो वानवति ॥ अथाष्टौ चत्वारो वा ते भवन्त्यथ पूर्ववत् मिंडुपद्वारतोरणपूजाधि
 वासनो तं कर्म कृत्वा प्रासुदिक्षु मानस्त्वं मानं द्यौयवाचतस्य पुचउरो वैशान्यामेकं मानस्तं
 नं विधिना धिवासितं कृत्वा रत्नन्यासेनैव पूर्ववत् प्रतिष्ठाप्य संपूज्य तन्मानं वंशदंडेन पताका
 माबध्यस्तं नोपरि निवेश्य पूर्ववदिच्छाय यजमानमभिषिंचयेत् ॥ अथ यजमानस्तं नो देवः ध
 जो देवी तद्योगी तद्योगः प्रतिष्ठाश्च मेधफलदायिका भवतीति ॥ ततो दक्षिणादानं ब्राह्मणभ्यो

न
 जनं चेति ॥ इति मानस्तेन प्रतिष्ठाविधिः ॥ अथ सर्वदेवप्रतिष्ठाकालनिर्णयउच्यते ॥ तत्र
 वाफालागौवापि ज्येष्ठे वा माघवे तथा ॥ माघे वा सर्वदेवानां प्रतिष्ठा शुभदा सितैरिक्ता न्यतिथिषु
 स्यात्मावारे नौ मान्यके तथेति ॥ सिते ईति अनेन पुष्टचंद्रास्तिथयः उच्यंते ॥ न शुक्लपक्षः ॥ तथा
 च विष्णुधर्मोत्तरे ॥ कृष्णपक्षे त्रिमासेषु प्रथमे द्वितीये मध्यमे सदा तृतीये च शुभा वहा ॥ धनदा
 न्यवती स्फीता वरदा च तथा भवेईति ॥ प्रतिष्ठेति शेषः ॥ वारे नौ मान्यके ईति ॥ मंगलादन्यवारे तथा
 च विष्णुधर्मोत्तरे ॥ तेजस्वी निष्कुर्यादिने चंद्रे मा वहा भवेत् ॥ भौमे मृगशिरा पदह्येत बुधे च धनदा
 नवेत् ॥ गुरुणा सगुणानित्यं लोकानंदकरी सिते ॥ आचंद्रार्कस्त्रिंशो मारी प्रतिष्ठा शुभदा कृ
 तेति ॥ तिथा वरिक्ते ईति ॥ चतुर्थे नवमी चतुर्दशी च तिरिक्ते ॥ तथा च तथैव ॥ दृष्टा धनपुक्ता

स्फीता तथा प्रतिपदि स्मृता ॥ द्वितीया यो धनोपेता तृतीया यो धनप्रदा ॥ चतुर्थ्या मासमाप्नोति य
 मस्य स्वाशुखा वहा ॥ विनायकस्य देवस्य तथा तत्र हितप्रदा ॥ पंचम्यां श्रीयुता कर्तुर्वरिदा च त
 थानवेत् ॥ षष्ठ्यां लक्ष्मीयुता नित्यं सप्तम्यां रोगनाशिनी ॥ अष्टम्यां धान्यवृद्धिना नवम्यां च वि
 नस्येति ॥ नवकात्याः कृता तत्र कर्तुर्न वति पुष्टये धर्मवृद्धिकरि ज्ञेया दशम्यां च तथा कृता ॥ ए
 कादश्यां तथा युक्ता द्वादश्यां सर्वकामदा ॥ त्रयोदश्यां च विज्ञेया चतुर्दश्यां विनस्येति ॥ कृष्णपक्षे
 चैवैपंचदश्यां कर्तुं ह्यकरी नवेत् ॥ पंचदश्यां तथा शुक्ले सर्वकामकरी नवेत् ॥ अवलेश
 कादीत्यदि प्रेम उक्ते ईति ॥ तथा च स्यः ॥ आषाढे देवता मूलमुत्तरात्रयमेव च ॥ ज्येष्ठा श्रवण
 रोहिण्यः पूर्वाभाद्रपदा तथा ॥ हस्तो मघिनी रेवती च पुष्यो मृगशिरस्तथा ॥ अनुराधा तथा स्वा

तीप्रतिष्ठासुप्रशस्यत इति॥ कटराशेदित्रिषष्ठदशमेकादशेश्चभा॥ प्रतिष्ठास्थिरत्वग्रेस्याद्वेक
 न्याधनुर्जषोपापैस्त्रापरिगैर्युक्तेसौम्येवयाष्टवर्जितैरिति॥ कटराशेप्रतिष्ठाकुरुजन्मरा
 शिमारन्यथादिसंख्याके॥ स्थिरेवृषसिंहवृश्चिककुंभे॥ इंदकन्याधनुर्जषोमीथुनकन्याधनु
 मीने॥ पापैस्त्रापरिगैः तृतीयैकादशषष्ठगैः॥ तथासौम्येचयाष्टमवर्जितैः द्वादशाष्टमवर्जितैर्यु
 क्तैलयेप्रतिष्ठास्यात्॥ तथाचविष्कधमोत्रिरे॥ जन्मरास्युदयेकुरुक्षिप्रनाशकरीभवेत्॥ द्वितीये
 धनवृद्धिस्त्यात्॥ तृतीयेकर्तृवृद्धिदा॥ चतुर्थेगृहनाशायपंचमेव्याधिदानवेत्॥ षष्ठेशत्रुविना ३२
 शायसप्तमेधननाशिनी॥ अष्टमेमृत्युदोशेयानवमेधर्मनाशिनी॥ दशमेकर्मणावृथैलानेला
 नकरीभवेत्॥ द्वादशेतुभयायस्यात्प्रतिष्ठात्रतथाकृता॥ जन्मलग्नेदयेष्टेष्टाधनधान्यवतीभ

शंशे

वेत्॥ जन्मराशिफलं सर्वं शेषस्थानेषु निर्दिष्टैरिति॥ तथा मेघोदये तथा क्षिप्रं नाशमाप्नोति पार्थिवः
 वृषोदये स्थिरा प्रोक्ता॥ वृषोदये स्थिरा प्रोक्ता धनधान्यवती भवेत्॥ लोककांता च मिथुने बडुक
 व्याणकारिणी॥ कुक्षीरे क्षिप्रनाशाय सिंहचसुदृढी भवेत्॥ कन्यायां लोककांता स्यात्तलायां
 भवति स्थिरा॥ वृश्चिके च स्थिरा प्रोक्ता कल्याणाय धनुर्धरा॥ मकरे क्षिप्रनाशस्य कुंभलग्ने द
 दानवेत्॥ मीने गुणवदाकर्तुः कन्याशून्या तथा भवेदिति॥ तथा॥ रविर्दशत्रिषट्संस्थो राहुत्रि
 दशसंयुतः षट्त्रयाणुगताः शस्ता मंदंगारककेतवः॥ शुभाः करश्च पापाश्च सर्वे चैकादश
 स्थिता इति॥ अत्रैव फलं सर्वेषां नावफलान्यक्तानि॥ तत्र सौम्याः सर्वतीत्रशुभाः पंचस्तदा दश
 षमवर्जितः सर्वत्र सुभः॥ बडुत्वान्नतिरच्यते॥ अथ शैव प्रतिष्ठा तत्र हलं समुच्चयस्त्वं सं

ग्रहवाक्यं पठति॥ यतीनां सर्वकालेषु लिंगस्यारोपणं मतमिति॥ आरोपणं प्रतिष्ठा॥ शुक्लपद्मे स्वि
 रेलग्रे हरिः स्थाप्यो नरैः सदा ईति॥ अथ देवी प्रतिष्ठा॥ तत्र देवीपुराणं संस्य ग्रहवाक्यं पठति॥
 मातृनैरववाराहनरसिंहत्रिविक्रमाः॥ महिषासुरहंश्चाश्वस्थाया वैदक्षिणायने॥ अत्रैव का
 लनिर्णयमाह॥ सर्वकाल इति॥ तथा चतुःषष्टिप्रतिष्ठायां ब्रह्मा॥ स्थापनं उपवक्ष्यामि सर्वका
 लमपसाधना॥ सर्वकालेषु कर्तव्यं कृत्वा पद्मे विशेषतः॥ रात्रिरुपायतो देवी दिवारूपो महेश्वरः
 अतः स्वकालपूजाभिः सिद्धिदा परमेश्वरी॥ अथ वायादिप्रतिष्ठाकालः॥ अथ वायादिधनुः ३४
 सिंहाद्यवर्जितैस्तैश्च नेतथा ऊर्ध्व इति॥ वायादि॥ वापी कूपतडागादि॥ प्रतिष्ठाया॥ मिति ज्ञेयं
 अथो मेषः॥ तथा च भविष्यपुराणे॥ तस्मिन्मन्त्रिलेखे संपूर्णे कार्त्तिके विशेषतः॥ तडागस्य वि

के

धिः कार्यं॥ स्तिरनक्षत्रयोगत इति॥ तथा च वृद्धिपुराणे॥ वापी कूपतडागानां कस्मिन्काले
 विधिः स्मृताः॥ सुदिने शुभनक्षत्रे प्रतिष्ठा शुभं स्मृता॥ कर्कटपुत्रलाभाय सौरव्यंतु मकरे भवेत्
 मीने यशोर्थलाभश्च कुं नेव सुबहुदकं॥ वृषे चैमिथुने वृद्धिः॥ वृश्चिके च जलं भवेत्॥ पितृराशिश्च
 कन्यायां च लायां शाश्वती गतिः॥ सिंहो मेषो धनुर्नाशं लक्ष्म्याश्च द्विजयच्छति॥ तिबहुदके वा
 पद्मे कालनियमो नास्तीत्याह॥ कूपस्य च बहुलां बुनीति॥ बहुलां बुनि सती कूपस्य प्रतिष्ठा का
 र्येति॥ कूपस्येत्येतदुपलक्षणं इति रेखा॥ तथा च भविष्यपुराणे॥ मुनयः केचिदिच्छंति अतीतेषु
 त्तरायणे॥ न कालनीयमस्तत्र प्रमाणं सलिलं यत इति॥ तत्र उदगयने॥ माघादिपंचमासेषु॥ शु
 क्लपद्मे च वर्षीषष्ट्याष्टमी च उर्ध्वे दशम्यां तानां निषिद्धवर्जितानां मध्ये

तम

न्यतमस्यांतिथौसमिच्छास्वपिस्वदैवत्यायांयजमानश्चंद्रसूर्यताराबलान्वितायांप्रतिष्ठाःक
र्तव्याः। अश्विनीरोहिणीमृगपुनर्वसुपुष्योत्तराहस्तस्वात्यनुराधाज्येष्ठाश्रवणमूलधनिष्ठा रेवती
नामन्यतमेनक्षत्रे॥ अनुपदिष्टेष्वपिस्वदैवत्येवा॥ उदिष्टेष्वपिस्वदैवत्येवा॥ बुधबृहस्पतिशनैश्चराणां शुक्र
मस्मिन्मन्यतैवारो॥ अनुपदिष्टेष्वपिस्वदैवत्येवा॥ उदिष्टेष्वपिप्रोक्तकालहोरायांमद्रावर्तितक
रणैवैवस्वतमेनसावित्रवैराजानिजिह्वैहिणमाहंङ्गांधर्वेन्यतमस्मिन्मूलरुतेगुणान्विते।
स्थिरेलयेततो न्यस्मिन्नन्यपिस्थिरेशेभ्यःमनिमित्तानुमोदितेकालेप्रतिष्ठाःकुर्यात्॥ ॥ ३५
इतिप्रतिष्ठाकालनिर्णयः॥ अथप्रतिष्ठायागोपकरणंकथ्यते॥ तत्रउडुंबरवृक्षनिर्मितंक्षीरवृ
क्षजंवाश्रीपणीदारुजंवापंचाषैट्शतपड्मिंशत्॥ स्विंदशंगुलविस्तारंतद्विगुणदैर्घ्यंषोड

२

शंगुलोद्भायंपन्नस्वस्तिकालंकृतंचतुष्पादंज्येष्ठादित्रिविधंमद्रपीठंत्रयंमंडपार्थपत्ताशादि
यस्तृक्षोद्भावाःषोडशस्तंभाः॥ तउपरितीर्थकाष्टचतुष्कदयां॥ कर्णिकाष्टचतुष्कं॥ शिखरंर
वार्यकाष्टकलशमेकंक्षुद्रोडुंबरश्चत्यन्यगोधघादंशाखाश्चष्टौ॥ एतत्तरुसंस्तौत्तरांगानिचत्वा
रितदत्तशूलोपेतानिस्तुद्रोडुंबरश्चत्यन्यगोधघादंशानि॥ दशशंगुलविस्तीर्णादित्रि
पंचहस्तापताकाकनिष्ठादित्रिविधावाङ्मात्रंवाताश्चइंद्राद्यायुधनिभापीतारक्ता॥ रुक्मा
हरिता॥ श्वेता॥ मेघवर्णा॥ रक्तगौरा॥ रक्तापताकादशा॥ यथोशोनमपराश्चतस्र
श्चा॥ दशहस्तास्तावेतएववैणवायसियवृक्षोद्भावापताकादंशाः॥ वज्रमौक्तिकवैडूर्यशंभुख
स्फटिकपुष्परगेदनीलमहानीला॥ इतिरत्नाष्टकं॥ ताकमनःशिलाभ्रककुलान्नसौराष्ट्री

कसीसहेममाहिकगौरिका॥ इतिधात्वष्टकं॥ गोधूमतिलयवमुजनीवारः श्यमाकंदर्पपिवीहय स
 रक्तचंद- इतिबीजाष्टकं॥ चंदनंगुरुचंदैर्जुनजशीरवैलवीसहदेवीलक्ष्मणा॥ इत्यौषधैष्टकं॥ सुवर्णरजतता
 नार- कांश्यारकटत्रपुसीसतीक्ष्णलोहमितिलोहाष्टकं॥ कोचनपन्नरागपारदसौवर्णपन्नगलविडु
 ममितिन्यासद्वयाणि॥ मधुपर्कपात्रं सौवर्णं॥ ताम्रमयं पंचाशत्यं च विंशतिविंशतिपलं चर्घपा
 त्रं त्रिविधं॥ एकमासं द्विमासं त्रिमासं निर्मिता सुवर्णजासलाका॥ पंचरत्नकदेवकदर्योऽस्थाप
 नीयकलशरत्नानि धारकलशाश्चष्टौ॥ लोकपात्यकलशादशा वेदिकलशाश्चत्वारश्चावास्तुर्मंडलक
 लशौ॥ कुंडकलशानवपंचवा॥ निष्ककलशा॥ स्तपनकलशाः पंचचत्वारिंशत् वेदिकोत्पुंगुगणश्च
 कुरितधान्यानि॥ धारकलशशराचालि॥ धारासहस्रान्वितौकलशौ॥ चुल्लीचरुस्वादी पिधानं॥ होम

३६

यप्रणीताः क्रकैस्त्रिसंख्याकाः॥ पटिकास्थापनपात्रं॥ उदकाहरणकुंभाः॥ करकाश्चगजश्वरथावली
 कक्रद्वराहोश्वाताग्रागारगोष्ठस्थानेन्यो मृत्तिकाष्टकं॥ त्रौडुंबरन्यग्रोधाश्चत्यजंबाम्रत्वकसंभवं
 कशायपंचकं॥ समीपलाशसहिदेतंवा॥ हरिद्रासर्षपप्रियंगुजौ कौर्जुनपन्नकेसरगौरौ च ननागके
 सरसहदेवीसिंहियाघिबलातिबलाश्चखपुष्पीवचासुवर्चलाः क्रद्धिद्विद्विशतावरीसूर्यवर्तः॥ अय
 रजिताविष्कंक्रांता इत्यौषधिगणः॥ मुरामांसिवचाकुंष्टं वंदनमुस्तानातिफलेलालवंगसर्षपकुं
 कुमानाति सवैषध्यः॥ शैलेशवचामांसीरजनिद्रयकुष्ठचंदनजातिफलमुरामुस्ताकपिकंकोल
 धूपसहितमुद्वर्तनं॥ गोधूमयवमस्सरक्षणं विरूहणं॥ पंचगव्यं॥ पंचामृतं पृथक्पात्रस्थितं॥ शालि
 मुजगोधूमतिलकंगूरयवखल्वाट इति सप्तधान्यानि॥ गोमयं॥ गोघृतं॥ गोष्ठंगोदकतीर्थेदिक्के॥ निरा

जनायपिष्ठमयपन्नस्त्वस्तिकशंखादुदीपाश्चा॥ दुग्धदहकाष्टशय्यात्स्त्रिकासपरिच्छेदामेच
 कशिर्षोपधानदयोन्धेतवस्त्रं॥ चामरं छत्रं॥ विचित्रवितानं॥ स्त्रापनीयकलशवस्त्राणि॥ त्रयो
 दुकूलपट्टाः॥ काणसाश्चेद्विविधाः॥ ऋत्तिकप्रदेयानिवस्त्राणि॥ शिल्पिवस्त्रयुग्मं॥ ऋत्विजं
 मुद्रिकाभरणनी॥ नवग्रहभस्त्रसंभाराः॥ पद्माशोडशराश्वत्थापामार्गसमीसमिधं प्रत्येकं द्वाद
 शसहस्राणि षट्सहस्राणि त्रिंशसहस्राणि मष्टशतं वा॥ ऋत्तिककुंडेषु लोकपालयागायखादि
 रपाद्वाशोडशराश्वत्थापामार्गसमीसमिधं प्रत्येकं मष्टसहस्रमष्टशतं वा॥ देवायंकर ३१
 एण्यं मुक्तानि शयितानि पुष्पाणि॥ कुंकुमकर्पूरकस्तुरीयुक्तचंदनं॥ गुग्गुलुः॥ धूपदहनपा
 त्रं॥ शरात्रिकं॥ घंटा॥ पाडुका॥ दर्पणं॥ मुसलोच्चरुद्वन्द्वशद्वयपूजपात्रं॥ जनपात्रसिंहरपा
 च ज

त्रासनमोजनपात्रद्वयपात्राणि॥ विविधोवस्त्रिः॥ पापसंमक्षमोज्यनैवेद्यं॥ होमार्थं द्रुततीक्ष्ण
 वाकृतफलादिकं॥ प्रतिकुंडं चत्वारो विष्टराः॥ प्रतिकुंडं स्ककस्कवै॥ उपवेशनायासनानि॥ त्रि
 सूत्री॥ पट्टोर्णश्चेतोर्णसुत्रनिर्मितिकौतुकं॥ ग्रहोपस्करणपात्रं॥ ज्ञातं॥ मंडलद्वयं च नायश्चेतरक्त र
 पीतनीलकृष्णवर्णिकाः॥ यथासंनवं स्नपनकलशं पञ्चवा॥ मंडलरचनोपकरणां नीतिसंभारा
 न्नाहृत्य यथासौतं कदलीस्तंभादिसर्वमुपाहृत्य मंडपादिकारयेत्॥ ॥ इति रघुसूरिस्तुति
 विक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापकृतौ संभाराहरणविधिः॥ अथ मंडपकरणं वितन्यते॥ तत्र
 शुचिः स्नातः आचार्यो यजमानशिल्पिसहितः शंखतूर्यनिनादैः ब्रह्मघोषैश्च यागमंडपं स्त
 चयेत्॥ तद्यथा॥ नवग्रहस्य पुरस्तात्तदनावेष्टुर्वत्तज्जतरत ईशान्यां चाप्रागुदक्प्रवले देशे तुषभ

स्मादिवर्जिते मंडपं नृमिंपरिषिच्य गंधवारिणा च न्युह्यात्तै हस्तिमात्रे च चरसं मंडपं कृत्वा त
 त्रान्तवस्ति पुरुषं यवैः शालिपिष्टेन वा शतमात्रिरवाचारि पूर्य किलशमादाय तस्य मुखे महेश्वरं
 आबोराजानमिति विन्यसेत् ॥ इदं विष्करिति मध्ये विष्णुं ॥ ब्रह्मयज्ञानमिति मूले ब्रह्माणं ॥ स्थ
 नाष्टयित्रीति कुक्षिदेशे शिवं ॥ मातृन्योनम इति मध्ये मातृगणमिति देवमयं कृत्वा पद्मवा
 ननपूरणपात्राद्यं दूर्वाचंदनमृषितमाजिष्णुकलशमिति ब्रह्मस्त्रानेतं विन्यस्य गंधपुष्पादिभिः
 समन्य चर्तदीशानादिक्रमेण शिवादीनलोकपालान्समन्य प्रतिसाह्ये विश्वलादीनि अस्त्रा ३८
 णिविन्यस्य पूजयित्वा वास्तु पूजां कृत्वा मंडपदारुणिषो हयेत् ॥ अथ यजमान आचार्य ब्रा
 ह्मणशिल्पिनस्त्वं चंदनतांबूलादिभिः पूजयेत् ॥ आचार्यो यजमानहस्ते ब्रह्मयज्ञानमिति

ब्रह्माणं विन्यस्य सूत्रेण यत्रीशक्तिं च गंधादिभिः संपूज्य रक्तवस्त्ररवंडे सिद्धार्थकं हृदयस्थं कृत्वा
 न्वितां रक्तसूत्रनिबद्धं रक्तां पोतलिकामध्यवोचदिति बद्ध्वा वास्तुकलशपूजासुपसंस्कृत्य कल
 शेदकेन मंडपधारां प्रदक्षिणं सर्वेषामुपकरणानां दत्वा ॥ कलशं स्वस्त्रानसं गंधाद्यैः प्रपूज्य दिश
 बलिं विधाय पुण्याहं वाचयित्वा यजमानहस्तं गृहीत्वा सुमुद्रैर्विश्वकर्माणं स्मृत्वा समुत्थाय सु
 मुद्रैर्मस्त्वित्युक्ता प्रासादगर्भे बहिर्मुखं सूत्रं प्रसार्य धाम्नः पंचगुणं धाम संमितां वा दशकरसंमि
 तां वा नवसोपानां परित्यज्य ततस्त्रेन सूत्रेण षोडशहस्तं द्वादशहस्तं वा कुर्यात् ॥ यदा वर्णभेदेन
 विंशतिहस्तो मंडपो ब्रह्मणस्य ॥ षोडशहस्तः क्षत्रियस्या द्वादशहस्तो वैश्यस्य ॥ दशहस्तो ब्रह्म
 स्तो वासूदस्य ॥ अथ वा द्वादशहस्तादारभ्य विहस्तवृद्ध्या अष्टविंशतिपर्यंतं नवमंडपा भवन्ति ॥ ते

बां नामानि॥ धनो धोषो विरजश्च कोचनक्रामदायकौ॥ सुधोषो घर्षो दक्षो मंडपानामतो ध्रुव
 मिति॥ तत्राद्यस्त्रयः कनिष्ठा र्चायां॥ मध्यमा मध्यमायां॥ उत्तमा उत्तमायां॥ महा च स्थापने
 मेचा सत्यं च चत्वारिंशच्चत्वारिंशदस्तात्रयो मंडपाः विपुलविभ्रमन्तरि नामानो भवंति॥ स्वयेन्दु
 विवाणलिंगे देवर्षिस्थापिते वा लिंगे अर्चायां च यथा रुचि मंडपो भवति॥ तेषामन्यतमं प्रतिमा
 धनुसारेण रचयेत्॥ तत्र षट् सहस्रोच्छ्रयः कनिष्ठमंडपो अष्टहस्तोच्छ्रयो मध्यमो दशहस्तो
 च्छ्रयो ज्येष्ठः॥ तत्र वक्रिकोणत्वादक्षिणे नषोडशस्त्राणां ताश्च यस्मिन् रुक्मसंनवापास्तयो
 वा भवंति॥ तत्र समंतात् दशमध्ये चतस्रस्तन्मूर्ध्नि वलिकाः प्रागया उदगयाश्च॥ तद्देवंशास्ततः
 छादनानिततस्ते जन्य इति निर्वातं कृत्वा तस्य मध्ये च चरस्वा च चहस्ता वा पंचहस्ता वा कनिष्ठा वे

३९

दि॥ षट् सहस्ता सप्तहस्ता वा मध्यमा॥ अष्टहस्तानवहस्ता वा श्रेष्ठा॥ तत्र कनिष्ठाहस्तोच्छ्रयः॥ मध्य
 माष्टांगुलहस्तोच्छ्रयः॥ द्विहस्तोच्छ्रयः श्रेष्ठा॥ यद्वाहस्तोच्छ्रया त्रिविधापि वेदिका मंडपनवभागेन
 यथा॥ त्रिभागीकृते मंडपे मध्यभागे वेदिः॥ दर्पणोदरसन्निभा कूर्मपृष्ठे न्मता कर्तव्या॥ वेदिग
 र्भस्त्रेण कुंडानि वाराणि च साधयेद्यथा॥ गर्भे निचलितः॥ ॥ इति श्रीरघुस्वरिस्तुत्रविविक्रम
 स्वरि विरचितायां प्रतिष्ठापदत्तौ मंडपकरणे॥ अथ कुंडलहणमुच्यते॥ वेदिमिति ततः समं
 तात्रयोदशांगुलांतरं हस्तमात्रांतरं त्रिंशदंगुलांतरं कनिष्ठादिवेदि क्रमेण परित्यज्य सर्वतो
 धस्तात् सहस्तमात्राणिसमेखलानि सकंवा निच चरस्वाणि वक्तुं लानि वानवपंचवाकुंडानि वि
 हध्यात्॥ तत्र नवचेत्यागाद्याष्टदिक्षु॥ पंचचेत्यागादिदिक्षु॥ तत्र नवममीशानपूर्वकुंडांतरा

ले॥पंचममैशानकोणेनवति॥यदाकुंडलस्वरूपाणि प्रागादिचतुःकोणमगाकारार्धचंद्राकृतिवि
 कोणवर्तुलषट्कोणपद्माकाराश्चकोणानि भवन्ति॥नंदकनीमकसौम्यचंद्रगंभीरधूमकेतुनिवा
 सकनिमुक्तिसंस्कानि॥श्रेयःप्रसाशंतिरिपुनाशपुष्टिशत्रुचाटनारोग्यसिद्धिकराणि॥तत्र
 शृंगुलएकांगुलोवाकुंडकंठोभवति॥कंठसमंतात्पंचतिस्त्रैकावाकुंडाकारामेखत्वाभवति॥त
 त्रपंचचेष्टपर्युपरिषट्पंचचत्रस्त्रिशृंगुलैकविस्तारोच्छ्रयान्वति॥तिस्रश्चैत्रस्त्रिशृंगुलाः॥एका
 चेचत्ररंगुलाषडंगुलावर्तिर्द्वपर्युपरिषट्पंचचत्रस्त्रिशृंगुलैकविस्तारोच्छ्रयान्वतितिस्रश्चैत्र ४०
 चस्त्रिशृंगुलाः॥एकाचेचत्ररंगुलाषडंगुलावौ॥तद्वपरिवितस्तिमात्रायामाषट्सप्तगुलविस्तारं
 गुलोच्छ्रयांगुलानि स्वतोऽष्टा॥पूर्वाग्रिययाम्यकुंडेष्टतराननायोनि॥शेषेषु पूर्वनिना॥आचार्यकुंडे

न्यतराननेति॥॥इतिकुंडलक्षणं॥अथद्वाराणिवक्रकृशस्खलग्रंथिविवर्जितानि॥न्यशो
 धपलाशोऽंबरसिंदुकाश्चत्यमधुकल्पैश्चविल्यतरुसंभवान्यष्टैर्चेत्वारिचेत्तत्रहोऽंबरश्व
 त्यन्यग्रोधशाखानि पंचषट्सप्तहस्तानिकनिष्टमध्यमज्येष्ठानि॥अष्टद्वारपक्षेष्टवर्गिणे
 शानस्थितानि पूर्वमुखानि॥नैर्ऋत्यपश्चिमवायव्यानि पश्चिमाननानि दक्षिणद्वारं दक्षिण
 निमुखं॥उत्तरं जह्नु रवे॥हस्तत्रमाखातानि॥कनिष्ठानि अष्टांगुलहस्तखातानि मध्य
 मानि षोडशंगुलाधिकहस्तसंमितखातानि श्रेष्ठानि॥सर्वाण्युच्छ्रयाध्वविस्ताराणि॥पूर्व
 वक्त्रिश्चलोपेतानि त्रिशूलानि च मुद्गरस्तचत्ररंगुलाधिकहस्तसंमितखातानि त्रिश्रिष्टानि॥ ३ विविध
 सर्वाण्युच्छ्रयाध्वविस्ताराणि॥चत्ररंगुलविस्ताराणि चत्ररसाणि रत्नानि कुर्यात्॥घंटाचा

मरसदस्वमाल्ययुतानिकदलीस्तंभान्वितानि॥ तत्र चूततरुपद्मवतोरणानि॥ मंडपं पुष्पमा
 लाचामरदर्पणनारिकेलनारंगमात्रलिंगं ताकादिफलभूषितं॥ मंडपस्ये शान्यां उत्तरस्यां प्र
 वस्थां वादिशि च चर्हस्तोतरेण महा मंडपाध्यानेन त्रिभागेन च चतुर्भागेन वा प्रासादमानेन
 वा च चकोणं ध्वजस्तंभवितानान्वितं कदलीस्तंभयुतं च चर्हं पूर्वमुखमुत्तरमुखं वा स्नपन
 मंडपं कुर्यात्॥ तन्मध्ये वेदिका त्रयं विहस्तं विहस्तं च चर्हं तं वेदकं संस्तु मुदकप्रवणं च च
 यं सौम्यं यं हि मेखलमिष्टकामयं वा लुकाकीर्णं कुर्यात्॥ यदा महावेद्यं विस्तीर्णं तिष्ठत्ययं वा ४१
 विदध्यात्॥ ॥ इति वेदिकावर्णनं॥ अथ प्रासादगर्भे देवता स्थापनादिकं कथ्यते॥ सप्तमा
 गीकृते सर्वैर्गर्भे बिलस्थानं उच्यते॥ रक्षः सुरमनुष्याणां पृष्ठतोऽंशः क्रमाश्रयः॥ मनुष्यसु

रयोर्मध्ये त्वर्चाधिः स्थापयेत् सदा॥ रक्षोर्गो स्थापनं श्रेष्ठं धनार्थं न्यना सकृत्॥ कुड्यलगा न कर्तुं
 व्यास्थापने शुभमिच्छता॥ कुड्येन सह संपृक्तं यजमानं विनाशयेत्॥ अथवा॥ षड्रागजाजिते ग
 र्भे त्वेकां संपृष्ट तस्त्यजेत्॥ स्थापनं पंचमेतागे सर्वेषां च सुरावहं॥ अष्टधा वा कृते गर्भे त्वेकां शं
 पूर्वतस्त्यजेत्॥ सप्तमे विजयं राक्षसं च चर्हं स्य संपदं॥ षष्ठे वयं हयो व्याधिर्भोगहीनो न नंदति
 ॥ नितौ लग्राय दाशो को ह्युदगो निश्चियोजनः॥ चतुर्थे तस्करस्ते छामि नृत्तानवति प्रजा॥ अथ
 वा॥ गर्भमध्यादि पश्चात्प्राप्त्यनित्यं तं सूत्रं सप्तकं॥ समंब्रह्मादिरक्षोऽंतं देवतानो न वे क्रमात्॥ तत्र
 ब्राह्मणैश्चिक् स्थाप्यो व्यक्ता व्यक्तो भयात्मकः॥ षष्ठापत्ये पुनः सूत्रे हरिश्चिह्नं दिवा कस्य सौम्ये ष
 डान्तो गौरी लक्ष्मी दुर्गा गिणाधिपः॥ एतं देवमास्करो रुद्रा लोके सामरुतो यहा॥ गोधर्वमुनयो

नागाः सिद्धविद्याधरादयः स्वस्थाने यद्वा रक्षांसि पिशाचा भित्तिमध्यतः ब्रह्मस्थानं स्थितार्या
 उ स नृपापीडुते प्रजा ॥ स्थापको यजमानादिः शिल्पिवर्गश्च पीडुते ॥ ब्रह्मस्थानमिति प्रोक्तं ग
 भस्त्रिदशायुक्तिः ॥ तस्याप्यपरमि तैश्च मध्यं कृत्वा तु सप्तधा ॥ तत्र सूत्रचतुष्टये च पीवर्गर्तो भि
 धीयते ॥ मंडपे च चरसै उ प्रतिष्ठायादिसंनवेत् ॥ ब्रह्मस्थाने प्रतिष्ठायाः प्रतिमा सकक्षा अपि
 ॥ च चरसं च चरं रिंगं न गीह मथापि वा ॥ तत्रापि प्रतिमाः सर्वाः ब्रह्मस्थाने निवेशयेत् ॥ एकश्च
 वे रं यदा कैश्म तत्रापि त्रिदशाधिपा ॥ विकलाः प्रतिमाः सर्वाः ब्रह्मस्थाने निवेशयेत् ॥ सकक्षा ४२
 पिहिता मूर्तिः ब्रह्मस्थानाविहृष्ट एव ॥ वराहोत्तरसिंहश्च वैकुण्ठे हयवक्रकः ॥ त्रैलोक्यमो
 हनस्थायो ब्रह्मस्थाने विज्ञानता ॥ शयानां स्थापयेत्तन्मन्त्री ब्रह्म मानुषकांतरे ॥ उपविष्टास

दास्थाशामनुष्ठाणां पुरे च ॥ संस्थिता दैके वपि दैवमानुषके पिवा ॥ च न्याश्च प्रतिमाः सर्वा दैव
 स्थाने निवेशयेत् ॥ ब्रह्मसूत्रचतुष्टये च स्थाप्य कूर्मा शिलांततः ॥ तज्जर्तै विन्यसेत्कर्मसौवर्णैश्च
 रसन्मुखं ॥ तत्र रत्नादिभिः सार्धं भूमिचक्रदयेन तु ॥ न्यस्य ब्रह्मशिलां पश्चात्तेनैव वर्त्मना
 न्यसेत् ॥ न्यस्यैव च हितज्जर्तै नीरंधं वज्रलेपकैः ॥ लिप्ता यशांति तोयेन प्रोक्ष्य लिख्योक्तवत्त
 तः ॥ ततस्तेजोभिर्धोशक्तिं कलिता स नरूपिणी ॥ संपूज्योक्तक्रमेण रत्नादिन्या समाचरेत्
 तन्मध्ये स्थापयेत्त्रिंशं वेधदोषविशंकया ॥ तस्मान्माध्यं परित्यज्य यवार्धेन यवेन वा ॥ व्यक्ता च
 नां च संस्थानं क्रियाशक्तिपुरस्सरं ॥ रत्नादिपंचकं यच्च कूर्माद्यं यत्प्रकीर्तितं ॥ तत्सर्वं च शि
 ला नावेपी हवर्तै निवेशयेत् ॥ हत्वा नासाय सूत्रं तुल्यमानमधो नयेत् ॥ ऊर्ध्वमेशाखेजिते दृष्ट्वा

सामूर्तिः सततां वजेत् ॥ तथा नासाग्रसूत्रं चतुर्दशमानमधोनयेत् ॥ कृत्वा तिमध्यदेशं च समं तं
 स्वर्चयेत् ॥ सामूर्तिः शुभदा ते यानाधो दृष्टिर्न चोर्ध्वमा ॥ न पार्श्वगात्रया मूर्तिः सा शुभारोग्य
 दायका ॥ ॥ अथ प्रतिमापिंडिकोर्ध्वमानं ॥ दारोच्छ्रयो ह्यष्टभागः त्रिधा तत्रोर्ध्वगयोः समार्चति
 दधोभागे दिहसुख्यसंयुतः ॥ पिंडिकोर्ध्वमाणं स्यादधस्य प्रतिमा भवेत् ॥ अथ प्रतिमा दृष्टि
 पदं ॥ दारदेशेष्टधामर्कसप्तमस्य तु सप्तमो दृष्टिर्मूर्ध्वस्थितार्चितां भागे शिल्पी प्रकल्पयेत् ॥ आ
 सीमानां पंचमस्य पंचमेष्टिमादिशेत् ॥ शयानानां च तीयस्य च तीये समसूत्रत इति ॥ एवं स्वप ४३
 देस्तितायामर्चयां तदृष्टौ सूत्रतः ॥ प्रतिमापिंडिकयोर्निश्चलत्वं संसाध्य निरोधं स्थित्वा प्रति
 मासूत्रयिकर्मकुटीनयेत् ॥ अथ पिंडिकोपरिचलनाद्वह्निः अष्टासुदिक्षु सूत्रं दत्वा प्राच्यादि

क्रमेण शस्त्रेण रेखा निष्पाद्यतामुनिष्पादधान्यं पंचवावरकां नूरत्नन्यासाय कल्पयेत् ॥ अथ मह
 तीप्रतिमा पुनः पुनश्चाक्षयि च नशकेति तदा वक्ष्यमाणप्रकारेण मंत्रवर्जितं रत्नन्यासं कृत्वा
 पिंडिकोपर्यंतर्ध्वनाय सुवर्णशिलाकां प्रतिष्ठापयन् यावद्दद्यात् ॥ तदुपरि पूर्ववत् प्रतिमामर्चय
 कृत्वा प्रतिमामर्चय कृत्वा वज्रवेपादिना प्रतिमापिंडिकयोरंतरं निश्चिद्विधाय पट्टकूलादि
 ना प्रतिमां पिधाय वैधस्नपनादिकं देवस्नपनादिकं यावत् विधाय वैधानं रक्षयेदिति ॥ ॥
 इति श्रीरघुसूरिसूनुत्रिविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापकृतौ प्रासादगर्भदेवस्थापनवि
 धिः ॥ ॥ अथ यजमानः पत्न्या सह प्रायश्चित्तवृत्तेन सद्यश्चात्मानं पावयित्वा देशिकमते स्व
 शक्त्वनुसारेण करिष्यमाणयागसाधनसंपत्तिमवलोक्य तत्कर्मसमर्थं कृत्यादिकं कल्पये

तत्र चयकरिष्यमाणोत्तमादिपञ्चस्वीकृतमार्गानुसारेण प्रतिष्ठाप्यत्पूर्वसप्तमदिने पंचमदि
 ने द्विदिने रासुमुद्रुर्त्तप्रतिष्ठायागमारभेत ॥ तद्यथा ॥ यजमानभवेनेव हिः शाखायां देशिकान्ति
 तोयजमानः अचिश्नत्तण्माल्याबुलेपनो गणेशादिस्मरणं कृत्वा देशकालज्ञानमात्मनो वि
 श्रयपूर्वकं पुण्याहवाचनं कृत्वा मंडपस्थापनं कृत्वा मातृपूजां विधाय मात्रादि संबंध्यास्तु
 दयिकं श्राद्धं यथाविधिकुर्यात् ॥ तत्रार्यसंकल्पमंत्रः ॥ प्रतिष्ठायागनिमित्तं श्राद्धमेतमुद्धर्त्तुं
 नैयजमानायात्मनः शक्यं करिष्ये मातृपूर्वकमिति ॥ मंत्रमुच्चार्य शेषं यजमानः स्वगृह्योक्त ४४
 विधिना प्रसाधयेत् ॥ ततो ब्राह्मणेभ्यः शिषो लब्ध्वा करिष्यमाणकर्मसंसिद्धिमाप्सास्य ॥
 अक्षतमंडलके ब्रह्माचार्यादीनां चरणौ प्रक्षालयित्वा तान् रंगधादिनाभ्यर्चयेत्थकष्ट

थकः आसनेषु प्राङ्मुख उदङ्मुखो भूत्वा यथाक्रममुपवेशयेत् ॥ तत्रादौ ब्राह्मणमथाचार्यं
 ततो वेदक्रमेण यथावृद्धं वैदं श्रेष्ठमध्यपै निष्ठाप्य प्रतिष्ठानुसारेण द्वात्रिंशत्षोडशाष्टौ चतुरे
 वा कृत्वा ज्योतिषो चतुरे वा द्वारपालान् शृणीयात् ॥ तद्यथा ॥ आचार्यानुमते स्थितो यजमानः प्रसु
 तोर्चितांगंधपुष्पवस्त्राभरणानि साधनसंपत्तिं कुर्यात् ॥ विनवानुसारेण ॥ यदा वस्त्राभरणादि
 ब्रह्मणे देयं तत्सर्वं द्विगुणमूल्यमाचार्याय ॥ ब्रह्मणे देया धर्म्यं कृत्विभ्यः ॥ तदर्थं द्वारजापिन्ये
 ऽथान्येन्योपि सदस्येभ्यः ॥ तथा छत्रकमुद्धुत्तु उपानहादिचकल्पयेत् ॥ ततो ब्रह्मणः पुरत उपवि
 श्य प्राणायामं कृत्वा स्वगृह्योक्तविधिना मधुपर्कं विधाय तस्मै गंधपुष्पादिकं दत्वा वस्त्रालंका
 रणाद्यं हस्ते प्रतिपाद्य वरणार्थमेव प्रयोगं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ अस्मिन्काले अस्मिन्काले अमुक

वेदाध्यायिनं अमुकगोत्रं अमुकशर्माणां सांगोपतिष्ठाकर्मणि ब्रह्मसाध्यकर्मसिद्धये अमुकवे
 दाध्याय्यमुकगोत्रोमुकशर्माहं अमुकवस्त्रालंकरणदिना प्रवेष्टुं ब्रह्मणां त्वां हरेण ॥ इतोस्मी
 तिप्रतिवचनं एवमाचार्यस्तु त्विजोदरपालाश्च वृणुयात् ॥ अथ क्वचित् क्वचित् सिद्धये कर्म
 स्वानुकुलासु दयः कर्मविषयः प्रतिपुरुषा च किंचित् किंचित् दापयित्वा चार्यः स्वीकुर्यात् ॥
 तत्कर्मवैक्षण्यमुपदृष्टसदस्यांश्च ॥ एवं कृत्वा यजमानः पुष्पमालादिकं गृहीत्वा समीपमा
 गत्य पुरत उपविश्य प्रणिपत्याचार्यं प्रार्थयेत् ॥ यथा ॥ मंत्रमूर्तिभवान्नाथसंसारो ह्येदकारक ४५
 ॥ देवः पूजार्थं होरयथा स्यात्कुरु धर्मोक्तिं च नः संसारमयनीतेन अयं यत्सु न कितं प्रादुर्भूत
 स्त्वत्प्रसादेन निर्विघ्नं मे भवत्वपि ॥ अथ गंधपुष्पादियोगोपकरणजातं नृत्तं यद्विहितं ॥ अथ

चार्यो यजमानगोत्रपुत्रनार्यान्वितसूक्त्यधौषेण शोतिपाठेन मंगलगीतस्वनैः यागमंडपमा
 गत्य पूर्वकृते गाकोष्ठागारे साधनजातं निवेश्य यजमानो गोत्रपुत्रकलत्रा च वित्तो महामंडपं
 पश्चिमदारेण प्रविश्य वेद्याः प्राक् प्रत्यङ्मुख उपविशेत् ॥ अथ चार्यः स कृत्वा कक्षारपालोऽ
 हतैर्यजमानमाशीर्निरनिनंद्य शोतिधौषेण यजमानं मंडपांतरे निवेशयेत् ॥ इति श्रीरघु
 स्वरिस्तुत्रविक्रमस्वरिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ ब्रह्माचार्यवरणां ॥ अथ आचार्यो ब्रा
 ह्मणैर्गंधादिकं ग्राहयित्वा मंडपमनुमंत्रयेत् ॥ तद्यथा ॥ वेदिकाग्रे यकोणे प्रथमां स्तूणां त्रैवस्तु
 दायेन मईत्याल न्यगंधादिना पूजयेत् ॥ चतुर्थयेन मईति द्वितीयां ॥ अदित्येन मईति तृतीयां
 नंदायेन मईति चतुर्थी ॥ अथ मंडपाग्रे यकोणे नृत्तयेन मईति प्रथमां स्तूणां आवाहयामीति स

वचोहंकुर्यात् ॥ तत्प्रदक्षिणक्रमेण सरस्वत्यै नम इति द्वितीयां ॥ पूर्वसंध्यायै नम इति तृतीयां
 मध्यसंध्यायै नम इति चतुर्थी ॥ पश्चिमसंध्यायै नम इति पंचमी ॥ गायत्र्यै नम इति षष्ठी ॥ सावि
 त्र्यै नम इति सप्तमी ॥ बृहत्यै नम इति अष्टमी ॥ अदित्यै नम इति नवमी ॥ विनतायै नम इति दश
 मी ॥ पौर्णमास्यै नम इत्येकादशी ॥ सिनीवात्यै नम इति द्वादशी ॥ इति षोडशसूत्राणां आत्मन्यगंधा
 दिना पूजयेत् ॥ नाममात्रेण नम इति बलिका ॥ सर्पन्यो नम इति शार्वोद्धधनमभि संत्रय संपूज्य
 पश्चिमदारेण निर्गत्य पूर्वादि तोरण पंचति पूजामारभेत् ॥ इति मंडपा नुमंत्रणं ॥ अथ ४६
 द्वारतोरण पूजा ॥ आयाहि वज्र संघाते पूर्वद्वार कृतादि पा ॥ ऋग्वेदाधिपै नामा सुशो मननमोस्तु
 तौ ॥ अनेनैव द्वारदेवता आवाहनं ॥ अग्निमीलै इति तोरणं वंभन ॥ पवित्रं दिशमाश्रित्य सुदृढं ना
 तं

मंतोरणं ॥ महावीर्यं महाकायं मिंद्रायुधसमपन्नं ॥ अस्मिन्महोत्सवे यज्ञे कर्तव्यां प्रवरेषु ते ॥ एह्ये
 हि अश्वत्थ ऋग्वेदाधिष्ठित ईंद्रदेवत्य महातोरण एनं यत्तं रक्ष सर्वविघ्नान्निवारय ॥ ऋग्वेदाधिष्ठिता
 यमहातोरणा यनम इति गंधादिभिस्त्वयेत् ॥ अथ त्रिशूलशृंगेषु प्रदक्षिणक्रमेण दित्यन्यासः ॥ प्र
 यमेशृंगे ईंद्र ॥ द्वितीये धातारं ॥ तृतीये तगमित्यादित्यत्रयं ॥ द्वारशाखयोर्ध्वं च ध्वरं चैति वसुधयं ना
 ममंत्रेण गंधादिना संपूज्य शृंगेषु शाखयोर्वस्त्राणि बद्धा शाखामूलयोर्ध्वं न्यपुंजोपरिवारिषु णैरत्नै
 र्नावस्त्रयुगलं नौ प्रसांतशिशिरनामानौ कलशौ जातबीजां कुरशाखवपिहितौ आजिघ्रकल
 शमिति प्रतिष्ठाप्य नाममंत्रेण गंधादिना पूजयेत् ॥ अथ द्वारदेशे ईंद्रमावाहयेत् ॥ ईंद्रः सुरप
 तिश्वैव वज्रहस्तो महाबलः शतयागाधिपो देवस्तस्यै यागात्मने नमः ॥ ईंद्रायाहीति पी ॥ तप

ताकालंभः॥ ईदं प्रायाहि चित्रनागौ नो मुता ईमेत्यायवः॥ अएवी निस्तनापुतासः॥ त्रातारमिंद्र
मितिस्तस्यास्तोरणोपरिनिधनं॥ ईदं परेव ईतींद्र संनिधनं॥ ईदं परेवरे मध्यमास ईद्रयंतोव
सितास ईदं॥ ईद्रयंत युध्यमाना ईद्रनरोवाजगंतोहवतो॥ योमेदंड ईतिसर्वत्र दंडारोपणं॥ ई
प्रायसामगायतेति ईद्रायसामगायतविप्रायष्टुतेबृहत्॥ धर्मकृतेविपश्चितेनैपस्येवो गंध
पुष्पाध्यादि॥ उदकानिमंत्रितो हृतो बलिदानं॥ शचीपतेगजारूढवज्रहस्तसुराधिप॥ पूर्विका
शत्रुयुष्मान्नीरहणीयाप्रयत्नत इति प्रार्थनां॥ अथ दारशाखयोः कृत्वा कारयेनमः॥ नुवत्वाकाय ४
नमः॥ पुनः आदित्याय नमः॥ सोमाय नमः॥ कूर्ध्व ईदं वरे कृत्वा कारयेनमः॥ दारशाखयोगंगायै न
मः॥ यमुनायै नमः॥ उत्तरांगे गणेशाय नमः॥ श्रियै नमः॥ धजे कुमुदाय नमः॥ योमेदंड इति

धजदंडालंभः॥ योमेदंडः परापतदैहाय सोधिच्छ्रम्या॥ तमहंपुनराददत्रायुषे ब्रह्मणे ब्रह्मवर्च
साय॥ हेतुकाय हेतुपालाय नमः॥ नाममंत्रैर्गंधादिना बल्यंत पूजने कुर्यात्॥ कृत्वा कारयेनमः॥ कृत्वा कारयेनमः॥ कृत्वा कारयेनमः॥
ईदं इति मंत्रेणासांगं सपरिवारं गंधाद्युपचारैः पूजयेत्॥ कृत्वा कारयेनमः॥ कृत्वा कारयेनमः॥ कृत्वा कारयेनमः॥
त्रसोमदेवतः॥ अत्रिगोत्रस्तु विप्रैर्द्रुत्विकत्वं मे मखे नव॥ तत्र जपः॥ श्रीस्तुतं पावमानं च सो
मस्तुतं सुमंगलं॥ पौरुषं रुद्रं सुतं च वामदेवं तथैव च॥ अग्निमीलै इत्यादिनेकविंशत्यनुवाका
न॥ पवमानं कनिकददिति॥ तथा कृत्वा कारयेनमः॥ कृत्वा कारयेनमः॥ कृत्वा कारयेनमः॥
रावाहर्नदि॥ तद्यथा॥ सर्वदेवमयो देवो रक्तो वक्रिर्महाबलः॥ सप्तजिह्वो महावीर्यो नमो वैश्व
नरायतो॥ अग्नौ आयाहीति सौवर्णपताकात्वं न॥ त्वन्तो अग्न इति पताकोच्छ्रयः॥ धामंतो वि

मित्यग्नेः पूजनं॥ अग्निं उत मित्याज्योदनो बलिदानं॥ धजे कुमुदाक्षाय नमः॥ यो मे दंड ई
 ति ध्वजदंडालंभनं॥ तत्र त्रिपुरघातयेत्त्रेपादाय नमः॥ नमस्ते स्त्वग्निरूपाय पिंगलाय महात्म
 ने॥ चंद्राय चंद्ररूपाय रक्षतं हव्यवाहनं॥ अथ याम्ये पूर्ववत्॥ नमस्ते धर्मराजाय चैतायुगा
 धियाय च॥ यजुर्वेदाधिदेवाय सुनपादाररक्षिणे॥ अनेन दारदेवा तावाहनं॥ ईषे ते तितो
 रणालंभनं॥ दक्षिणां दिशमाश्रित्य विकटं नाम तोरणं॥ महावीर्यं महाकार्यं भिन्नां जनसम
 प्रभं॥ एहो हि अस्मिन् चोडं वरमहा तोरणाय ज्युर्वेदाधिष्ठितयमदैवत्यैर्न यत्नं महत्कथं मि ४०
 न्नी रक्ष सर्वविघ्नान्निवारय॥ यजुर्वेदाधिष्ठिताय चोडं वर तोरणाय इति गंधादिना पूजये
 त्॥ अथ शृंगेष्वदित्यान्॥ प्रह्ने नमः॥ मित्राय नमः॥ वरुणाय नमः॥ क्षारणाय नमः॥ सौम्या

य नमः॥ आपाय नमिति वसुधया॥ नाममंत्रेण गंधादिना संपूज्या॥ शृंगेषु शाखयोर्वस्त्राणि बद्ध्वा
 शाखामूलयोर्धान्यपुंजोपरिवारि पूर्यो रत्नगनौ वस्त्रयुगलं नौ पर्जन्या सो कपी॥ नामानौ कल
 शे जातवीजांकुरसरावपिहितौ॥ अजिघ्रकलशमिति प्रतिष्ठाप्य नाममंत्रेण गंधादिना पूजये
 त्॥ अथ दारदेशयममावाहयेत्॥ दंडहस्तो यमो देवो धर्मो मध्यलो महाबलः॥ आवाहयेत् धर्म
 राजं तस्मै प्रेतात्मने नमः॥ यमाय त्वामरवाय त्वेति श्यामपत्ताकालंभनं॥ यमाय त्वाग्निरस्वत ई
 तितस्यास्तौ रणोपरि निधानं॥ यमाय सोममिति यमसन्निधानं॥ यो मे दंड इति दंडार्पणं॥ सु
 गंतुं पश्यामिति अत्र गंधपुष्पधूपदीपादिमाषान्नबलिदानं॥ वैवस्वत महादेव नमस्ते धर्मराज्ञे
 क॥ शिवान्यापि हितो देव दिशं रक्ष नवानिह॥ अथ क्षारणाय नमः॥ स्वर्लोकाय नमः॥ महर्लोका

यनमः॥ पुनः नौमायनमः॥ बुधायनमः॥ उर्ध्वोऽंबरेयजुर्वेदायनमः॥ दाशाखायोगोदायै नमः॥ व
 रुक्षाये॥ नाममंत्रैर्गंधादिवर्त्यंतं पूजनं कुर्यात्॥ यजुर्वेदमिषेत्वेति मंत्रेण सांगं सपरिवारं
 गंधाद्युपचारैः पूजयेत्॥ यजुर्वेदध्यानं॥ कातराक्षो यजुर्वेदस्त्रेष्टु नो विष्मदैवतः॥ काश्यपेय
 स्तुविषं द्रुत्विकत्वं मे मखे नवा॥ तत्र॥ आनो न दानुवाकश्च॥ अशुः शिशानकस्तथा॥ यदेवा
 त्रीणि च पठेत् ततोष्टौ च पुनं उमा॥ अनिधा असि सप्तै च दीर्घा युष्मै स्ते रुचो पठेत्॥ द्यौः शान्ति
 रेकाया यस्वषट्॥ पयः पृथिव्या मे कया॥ नमोस्तु सपे न्यो आरुह्येन देवस्य॥ त्वा एष कष्टयक ४९
 नमः॥ स नवमित्येका एकाग्निर्देविता क्रमात्॥ धातारमिंद्रमक्षितमित्येका सोमं राजानमेक
 या॥ अन्नपते महार्द्रं द्रुचं वाचं समग्रकं॥ ईति शान्तिपठं पठेत्॥ इषेत्वेति यजुर्वेदोक्तं शान्तिप

ठं पठेत्॥ अथ नैरुत्यं नैरुतेरावाहनादि॥ तद्यथा॥ सर्वपिताधिपो देवो नैरुतिर्लोकविग्रहः॥ क
 रे सखद्वधरो नित्यं नैरुताय नमो नमः॥ त्वामावाहयामीत्यहं प्रयुंजीत्या एव यस्मिन्मंत्रे यत्पद
 मपेक्षितं तत्र चोहनीयं॥ यत्र देवी निरुतिरिति कृष्णपताका लेभः॥ एष ते निरुते भाग ईति पताके
 ब्रूयः॥ असुं न्वतमिति निरुतेर्गंधादिभिः पूजनं॥ मोषूण ईति कृष्णवीर्यन्नं पुण्यं दृत सहितं व
 लिंदद्यात्॥ धजे वामनाय नमः॥ यो मे दंड ईति दंडालंभः॥ दंडे अग्निजिह्वा यज्ञे त्रपालाय नमः॥
 राक्षसे न्यो हिरक्षार्थं नवानत्र प्रतिष्ठितः॥ निर्विघ्नाय रुक्मिण्यै कुरुष्व शववाहनः॥ अथ पश्चि
 मायां॥ नमोस्तु कामरूपाय पश्चिमधारपाय च॥ सामवेदाधिपत्वं हि नाम्ना कल्याणकारका॥
 अनेन दारदेवतावाहनं॥ अग्न आयाहीति तोरणालंभः॥ प्रतीची दीशमाश्रित्य सुती मंताम

तोरणं॥ महावीर्यं महाकायं सुवर्णसदृशप्रभं॥ एहो हि सामवेदाधिष्ठितं च महतो रणवरुण
 देवतैर्नयं रक्षा॥ सर्वविघ्नान्निवारणाय॥ सामवेदाय प्रक्षुतो रणाय नमः इति गंधादिभिर्नमः
 येत्॥ अथ त्रिशूलशृंगेष्वादिनाम्॥ अथ मोनमः॥ अथ शवेनमः॥ विवस्वते नमः॥ दारशाखयोः
 अतिलायनमः॥ अनलायनमः इति वसुदयं॥ नाममंत्रेण गंधादिना संपूज्य शृंगेषु शाखयोर्व
 स्त्राणि बद्धा शाखा मूलयोर्धान्यपरिवारिण्यै रत्नगनैर्वस्त्रयुगलैर्नमः॥ नमस्तस्य जीवनामृत
 नामानौ कलशौ जातबीजां कुरशरावपिहितौ॥ अजिषुकलशमिति प्रतिष्ठाप्य नमस्तजीव ५०
 नायनमः॥ अमृताय नमः इति नाममंत्रेण गंधादिना पूरयेत्॥ अथ दारदेशे वरुणमा
 वाहयेत्॥ पाशहस्तात्मको देवो जलरास्याधिपो महान्॥ निम्नगामीति विख्यातो वरुण

यत मोनमः॥ ईशं मे वरुणेति श्वेतपताकात्मकः॥ उदुत्तमं वरुणेति तस्यास्तोरणोर्ध्वनिधाय
 तत्वायामीति वरुणसन्निधानं॥ यो मे दंड इति दंडार्पणं॥ त्वन्नो अग्रेति अत्र गंधपुष्पधूपदी
 पादि॥ नवनीतशोदनो बलिदानं॥ अपांपतिस्त्वमापो वै देवदेवनिगद्यसे॥ शर्मनया शुविघ्नानि
 नमस्ते पाशपाणय इति प्रार्थनं॥ अथ दारशाखयोः जनलोकाय नमः॥ तपोलोकाय नमः
 पुनः बृहस्पतये नमः॥ शुक्राय नमः॥ ऊर्ध्वोर्ध्वरे सामवेदाय नमः॥ दारशाखयोर्नर्मदा
 ये नमः॥ तायै नमः॥ उत्तरांगे गणेशाय नमः॥ श्रियै नमः॥ धजे शं कु कणाय नमः॥ यो मे दं
 ड इति ध्वजदंडात्मकः॥ ध्वजदंडे कालाय नमः॥ त्रैपालाय नमः॥ नाममंत्रेण गंधादिना पूज
 येत्॥ अथ अयाहीति सामवेदसपरिवारं सांगं पूजयेत्॥ ध्यानं॥ सामवेदस्तु पिंगाक्षो जा

गतः शक्रदेवताः॥ भारद्वाजस्तु विप्रं षड्रक्तिकत्वं मे मखेन व॥ तत्र न प॥ ईंद्राय सामगायत्या॥ अह
 अहमस्मि प्रथमजा॥ सेतुं स्तरा॥ स्वादिष्टाया॥ गायं चित्रा गायत्रिणा॥ कश्यपं नृकतमस्या
 मृतानां॥ सशैक्रियं बृहत्सामन्येष्टसामरयंतरा॥ तथा सामवेदोक्तं शोतिपात्रे जपेत्॥ अथ वा
 यवो॥ वायवावाहनादि॥ तद्यथा॥ सर्वप्राणात्मको नित्यं सर्वप्राणायुरुच्यते॥ ध्वजहस्तो महा
 प्राणसुस्मै प्राणात्मने नमः॥ वायो शतमिति धूम्रवर्णपिता कालेन॥ तव वायव्यतस्य ते इ
 ति पताकोच्चाय॥ आनो निर्युद्धिरिति गंधादिना पूजयेत्॥ यवो दनो बलिदानं॥ ध्वजे सार्वभौ ५१
 माय नमः॥ यो मे दंड इति दंडापरिणां॥ ध्वजदेवो सर्वनेत्राय ह्येव पात्नाय नमः॥ प्राणिनो प्राणि
 रूपो यो महाबलपराक्रमः॥ महावेगसमाकूटदिशं रक्षय नमः॥ अथोत्तरो॥ नमस्ते दिव्य

रूपयत्त्वयर्वाधियते प्रनो॥ कलेरधिपतिर्नाम्नामंगलं चोत्तराननं॥ शरदेवतावाहनं॥ शन्तो दे
 वीति तोरणं लंभः॥ उत्तरां दिशमाश्रित्य सुप्रसन्नं नाम तोरणं॥ महावीर्यं महाकार्यं शुद्धस्फटिक
 निर्मलं॥ राहो हि अथर्वाधिष्ठितस्य यो धमहा तोरणसोमदैवत्यैर्नयत् रक्ष॥ सर्वविघ्नान्ति
 वारणाय॥ अथर्वाधिष्ठिताय न्ययो धमहा तोरणाय नम इति गंधादि निरर्चयेत्॥ शृंगेषु
 हित्यान्त॥ त्वष्ट्रे नमः॥ सावित्रे नमः॥ विष्णवे नमः॥ शारशाखयोः प्रत्यक्षाय नमः॥ प्रजासाय
 नम इति वसुधया॥ नाममंत्रैर्गंधादिना संपूज्य॥ शृंगेषु शाखयोः वस्त्राणि बद्धा शारवामूल
 योर्धन्यपुंजो परिवारिपूणै रत्नगर्भैर्वस्त्रयुगलैर्धनदश्रीपदनामानो कलशो जातबीज
 शरावपिहितो॥ आजिघ्रकलशमिति प्रतिष्ठाप्य॥ धनदाय नमः॥ श्रीप्रदाय नम इति नाममं

त्रैलोक्यादिना पूजयेत् ॥ अथ दारदेशे सोममावाहयेत् ॥ नक्षत्राणां च सर्वेषां सोमो राजा प्रकी-
 र्तिताः ॥ रत्नांगी च महाहस्त सोमराजाय ते नमः ॥ सोमो धेनुरिति सुवर्णपताकालंभः ॥ वयं
 सोमव्रतेतवेति ॥ अत्र गंधपुष्पधूपदीपादि ॥ प्रैयंगवं बलिदानं कुर्यात् ॥ तस्या स्तोत्रेण परिनिधा-
 नं ॥ आयायस्वेति सोमसन्निधानं ॥ यो मे दंड इति दंडार्पणं ॥ वयं सोमेति अत्र गंधपुष्पधूप-
 दीपादि ॥ प्रैयंगवं बलिदानं कुर्यात् ॥ पालेयां सोमहारूपेन नक्षत्राणां मधीश्वरा ॥ ओषधीनां प्रनो-
 रक्ष उदीचीत्वं समाहितः ॥ शाखयोः सप्तलोकाय नमः ॥ क्रवलोकाय नमः ॥ पुनः शनैश्च राय ५२
 नमः ॥ राहवे नमः ॥ ऊर्ध्वोऽङ्गरे अथर्ववेदाय नमः ॥ दारशाखयोः वैष्णवायै नमः ॥ पयोक्ष्ये नमः
 ॥ उत्तरो गणेशाय नमः ॥ श्रियै नमः ॥ ध्वजे सुमुखाय नमः ॥ यो मे दंड इति ध्वजदंडालंभः ॥ ध्वज

दंडे एकपादाय चैत्रपालाय नमः ॥ नाममंत्रैर्गंधादिना पूजयेत् ॥ अथर्ववेदं शन्नो देवीति मंत्रेण
 सांगं सपरिवारं गंधाद्युपचारैः पूजयेत् ॥ ध्यातं ॥ सुवर्णनयनो यर्वानुष्टुपूषं दः पुरंदरः ॥ वेदो
 वैतानगोऽस्तु कृत्वि कृत्वं मे मखे भवा ॥ अथर्वांगिरसं चैव अथर्वमिरसंतथा ॥ शान्त्यध्यायं च
 पठेत् ॥ अथ शाने ॥ इशाना ध्यानां ॥ सर्वविद्याधिपो देव इशानो नामनामतः ॥ शूलपाणिः ॥
 महादेव त्रैलोक्याधिपतये नमः ॥ नमः संभव इति रक्तपताकालंभः ॥ तमीशानमिति पता ॥
 कोच्छ्रायः ॥ कद्रुशयेति इशानपूजनां ॥ गंधादिभिः ॥ गवेधुकं बलिं दद्यात् ॥ रक्षणे कुरु मे देव
 त्रिनेत्राय त्रिशूलिने ॥ वृषध्याययज्ञाय नमः ॥ स्तुत्यमुमापते ॥ ध्वजे सुप्रतिष्ठाय नमः ॥ यो मे दंड
 इति ध्वजदंडालंभः ॥ ध्वजदंडे नीमार्य चैत्रपालाय नमः ॥ अथ मंडपस्थाध्वेनैर्कृतो ॥ पन्नगाधिप

तिर्देवैः अनंतो नामनामतः ॥ पाताले वसते नित्यं नागरा जायते नमः ॥ नमोऽस्तु सूर्ये न्य इति मेघ
 पताकालं नमः ॥ तद्विलो रिति पताकोच्छ्रायः ॥ विलोर्नुकमिति गंधादिक्षीरवत्यंतं पूजनं ॥ अ
 नंतत्वाद नंतस्त्वे फणी प्राधिपते हरो ॥ त्वया चरक्षणं कार्यं कृत्स्ननेत्राय ते नमः ॥ यो मे दंड इति
 दंडालं नमः ॥ ध्वजदंडे नैरवाय चोत्रपालाय नमः ॥ अथ मंडपयौ मध्ये ध्वजौ ॥ पल्लवयोनिश्च उभू
 त्तिर्वेदावासः पितामहाः ॥ आयाहि ब्रह्मलोका त्वंतस्मै ब्रह्मात्मने नमः ॥ यदेवा देवहेड नमिति
 रक्तपताकालं नमः ॥ ब्रह्मयज्ञानमिति पताकोच्छ्रायः ॥ स नो भुवनस्य ते इति गंधादिपायसोदनवा ५३
 लिदानां तं पूजनं कुर्यात् ॥ पितामहे जगत्कृष्टे कृत्स्ने स यो मन्त्रपाणे ॥ यो मस्मान्नमस्तु न्यं रक्ष
 स्वेदं महाप्रभो ॥ ध्वजे सुप्रभाय नमः ॥ यो मे दंड इति दंडालं नमः ॥ ध्वजदंडे नृनाथाय चोत्रपालाय

नमः ॥ साक्षां गणानां त्वेति गणपति ॥ नमोऽस्तु रुद्रे न्यो र्येतरि च ये दिवीति अस्मै रुद्राय इति मे
 चक्षये नमं दुपवाहो दिग्विदिहुरुद्रान्विन्यस्य ते न्यो बलिंदत्ता सर्वभौतिकं बलिं मे त्रैर्दद्यात् ॥
 ॥ तद्यथा ॥ नमः प्राधिपतिश्चो ध्वं नमः चैः परिवारितः ॥ स्थानं चैव पिष्टुणां च सर्वं गृहं च मे बलिं
 ॥ अथैव उये लोका असुराश्चैव पन्नगाः ॥ सपत्नी परिवाराश्च पाणिगृहं त्विं बलिं ॥ ईशा
 नोत्तरयोर्मध्ये चोत्रपालो महाबलः ॥ मीमना मामहादंष्टुः सर्वं गृहं त्विं बलिं ॥ ये केचित्
 हलोकेषु आगता बलिकां क्षिणः ॥ ते न्यो बलिं प्रयच्छामि नमस्तु त्वा पुनः पुनः ॥ बलिं गृहं
 त्विं मे देवाः ॥ आदित्या वसवस्तथा ॥ मरुतो यश्चिनो रुद्राः सुपर्णाः पन्नगा यहाः ॥ असुरा यच्च
 धानाश्च पिशाचा मातरो नगाः ॥ शाकिन्यो यश्च वेताला योगिन्यः पूतना शिवाः ॥ ऋतं काः

सिद्धगंधर्वमालाविद्याधरनराः॥ दिव्यालालोकपालाश्च ये च विघ्नविनायकाः॥ जगतीं शान्ति
 कर्त्तारिब्रह्माद्याश्च महर्षयः॥ माविघ्नो माचमो पापं मासेच परिपंथिनः॥ सौम्या न वंचते रुद्रा
 देवान् भूतगणस्तथा॥ इति ईशाननागे बलिंदत्वा चामेत् ॥ इति श्रीरघुसूरिस्तुत्रिचक्र
 मसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ तोरणपूजाविधिः॥ अथ वेङ्कपरिमंडलरचना कथ्यते
 ॥ मंडलं मंगलं पुंसां यस्तु विघ्नस्य वारणं॥ गुह्ये मनोरमं कार्यं काम्ये नैमित्तिके विधौ॥ पूजितं
 विधिबद्धं तत्र स्थं यस्तु पश्यति॥ संसारगतिविच्छेदो जायते तस्य दर्शनात्॥ मंडलं तेन विधु ५४
 रणा तं शक्यं गंधर्वसिद्धिदं॥ मंडलं यस्तु नृमेस्तु निगोपार्थं तथैव च॥ यस्तु यजमानार्थाय स
 र्वदेवालयः परः॥ धंसनाथचरः सुदानवानां भयाय च॥ मंडलानां च नामानिष्ट एकदेविव

राननो न इंच सर्वतो न इंच लतालिंगो न वंतथा॥ लिंगोऽर्धं च पद्मं च स्वस्तिकं धनुराकृति॥ त्रिको
 णमष्टकोणं च वृत्तं शंखाब्जमेव च॥ शंखगदाचक्रं च चक्राब्जं योनिमंडलं॥ षट्कोणं पंचको
 णं च द्वादशारं सराकृति॥ षोडशारं सहस्रारं शतारं सूर्यमंडलं॥ हस्तिकर्णं च गोकरं च श्वक
 णं गदाकृति॥ नवनाभं त्रिनाभं च पंचनाभं मुमाप्रियं॥ गौरीतिलकं संतं च त्रैपुरं चंद्रमंडलं॥
 त्रैलोक्यक्षेत्रं चैव त्रिपुराक्षेत्रं तथा॥ जगदंतं वटं कानं नागबंधं खगधजं॥ त्रिलिं
 गमेकलिंगं च नवल्लिङ्गहरप्रियं॥ वैष्णवे नैरवे योगे योगिनीनां च स्थापनो॥ मंडलं नवनाभं
 च पुत्रायुर्वलवर्धनं॥ त्रिपुरस्थापने त्वे रं तन्मंडलं नवनाभं कं॥ शंभोस्तु सर्वतो न इंच लिंगं
 स्वस्तिकमेव च॥ एकलिंगोऽर्धं गौरीतिलकं लिंगमाव्यपि॥ लताचितानिकाष्टल्लिङ्गो॥

द्रवमिमानिषट्। मंडलान्यागमोक्ता निनवंति धृतयो नृशः॥ कपोलोदरवक्राख्यं शूलमा
 ल्याभिधंतथा॥ शैववैष्णवचक्रं चेत्युदितं मंडलत्रयं॥ हरेर्हरश्च श्रीत्येन वेदित्याजमो
 दितं॥ ग्रहादेर्मंडलं नानोः सर्वतो भद्रमर्चनैः॥ लक्ष्म्याश्च सर्वतो नंदं पूजने मंडलं तथा॥
 सीहोदरं प्रकृतिकं पद्मोदरं समाक्रयं॥ वाग्देव्यैः सर्वतो नंदं स्यादं स्योदरं मंडलं गो
 यस्ति सर्वतो नंदं अष्टलिंगोद्भवंतथा॥ चंद्रास्तु सर्वतो नंदं मंडलं च धराक्रयं॥ भगवत्या
 दिकानां च शक्तिनां मंडलं न वेत्तु॥ पूजने सर्वतो नंदं मेकं लिंगोद्भवंतथा॥ नैरवहेत्रपाला ५५
 दिपूजने मंडलानि च॥ सर्वतो नंदं मुख्यानि शैवोक्ता न्यखितान्यपि॥ यतस्या सर्वतो न
 दं सर्वदिविषयप्रभं॥ सर्वेषां मंडलानां च प्रकृतिस्त्वेन निश्चितं॥ यतो निधीयते तस्य समुद्रा

राययागमं॥ अन्येषां मंडलानां च सर्वेषां मतिविस्तरात्॥ शैवादिषादिमण्येषूद्धारस्य प्रकल्पनं
 ॥ तत्त्वसागरसंज्ञायां सिंहतायां प्रपंचितं॥ यथाविधि बृहत्तं चराचादिषागमेषुपि॥ निम्नतोर्हं
 गताहीति सुक्ष्मज्ञो वेदिकातले॥ ईशानादिष्वेनादेर्विलिप्ते गोमयेन च॥ धत्तूरपल्लवैश्च छेय
 क्षाणामागपि क्ष्वेदैः॥ देवा राधनं मंत्रेण मंत्रिता त्वं च गव्यतः॥ अमुहिते स्त्रुमंत्रेण कृत्वा दिक्सा
 धनंततः॥ खटिका मानसूत्रं च गंधाद्यैरभिपूजयेत्॥ उत्तमारब्धं च त्रिभिः स्यात् मंडलं च त्रय
 स्त्रकं॥ हस्तैर्हस्तद्वयेन स्यान्मध्यमं हस्तमात्रकं॥ कनिष्ठं मानहस्तं च पूर्तयागे प्रशस्यते
 ॥ बिंदुनालां छनंतं च कुर्यात्तमध्यप्रदेशतः॥ तस्योपरि समं सूत्रं कृत्वा पश्चिमपूर्वयोः॥ उद
 दक्षिणगो सूत्रं वीथी मध्ये पृथक् पृथक्॥ एवं सूत्रद्वयं चान्यत्र पूर्वपश्चिमदिग्गतं॥ एवं षो

दशसंख्येषु कोष्ठकेषु कृतेषु च। पूर्वपश्चिमगं सूत्रं वीथीमध्ये पृथक् पृथक्। उदग्दक्षिण।
 योस्तदत्ककुनोस्तदनंतरं। बिंदुपूर्वाशयोर्मध्ये बिंदुमन्यं निविहितं। तस्योपरि दक्षिणे
 सूत्रे दक्षिणोत्तरदिगात्। मध्यबिंदोः प्रतिच्छास्त्रमध्यबिंदुनिविहितं। दक्षिणोत्तरगं प्रा
 ग्वहितं सूत्रचक्रं पृथक्। कोष्ठकानां नवे देवं च उषष्टिश्च मंडले। अष्टानां मध्यवीथीनां पूर्व
 पश्चिमदिगात्। सूत्रं विनिहितं पृथक्। मध्यदेशे पृथक् पृथक्। कोष्ठकानां समयाणां एवं वि
 रचिते सति। षट्पंचाशच्छते द्वे चरुपदं संख्या प्रोक्ता च मंडले। वीथ्यां यत्पीतिवतिर्न्या कोष्ठ
 कानां च उष्यं। मध्यंतद्वद्वितीयस्यां मध्यस्थं कोष्ठकं पृथक्। एषामंतररेखासुरचिते मार्ज
 तासु च। स्थानं यद्देकतां प्रासंतं कृते वेदार्संस्कृतं। एवमेव यदा द्वारपाश्वर्योः कोष्ठकं न वेत्त।

५६

प्रांतवीथ्यां द्वितीयस्यां विथ्यां पूर्वव्यवस्थितं। त्रयं त्रयं च कोष्ठानां एषां रेखासु मध्यतः। उन्मा
 र्जितासु वस्त्रानंदारशो नाकयंतु तत्तत्। द्वारशो नासमीपस्थं प्रांतवीथ्यां व्यवस्थितं। कोष्ठ
 कत्रितयं वीथ्यां द्वितीयस्यां च कोष्ठकं। एवमेतत्तत्र उर्येषु रेखासु नार्जितासु च। स्थानं व्यव
 स्थितं यस्मादुपशो नाकयंतु तत्तत्। एवमन्यासु दिक्षु स्याद्द्वारादीनां प्रकल्पना। कोणेषु को
 ष्ठकं स्यात्पार्श्वस्थमुपशोभना। तत्र मध्यनिविष्टासुरेखासु नार्जितैः कृते। स्थानं यन्मंडले
 तत्तु नवेत्कोणसमाकृतं। एवं द्वारणि चत्वारि द्वारशो नाष्टकं तथा। उपशो नाष्टकं तद्वत्
 था कोणचक्रं पृथक्। तृतीयस्यां च उर्येषु वीथ्यां रेखा कर्दंबके। उन्मार्जिते मध्यगते नवे
 दीथी समंततः। पंचम्या अपि विथ्या च मध्ये कोष्ठचक्रं पृथक्। तत्र मध्यस्थरेखा नां सर्वतो

तुं सनेकृतो॥ तच्छानमेकतां प्रासंपीठपद्या कर्यंतु तत्रा॥ पार्श्वयोः पीठमद्यायाः कोणस्थे को
 ष्ठकत्रयो॥ प्राग्वत्तत्रैकतां नीते पीठस्य चरणं च तत्रा॥ विद्याः षष्ठास्तु सप्तम्या अष्टम्या मध्य
 वर्तिनी॥ रेखां त्यक्तो परेशाणां प्राग्वदुक्तं सनेकृतो॥ इहत्कोष्ठचक्रस्यामंडलान्यतरस्थि
 तं॥ ईशानकोणादारन्यथावत्कोणस्तु नैकृतं॥ सूत्रं कोष्ठयुगस्यैकं मध्यविंदोरयो परिात्रा
 ग्रयकोणादायव्यकोणा विधितथैव च॥ अन्यष्टत्रकोष्ठयुगेति सूत्रमन्यदि निक्षिपेत्॥ म
 ध्यतः पीठपद्याय सूत्रं विध्वं धिस्थितं॥ दिक्कुक्केपि च उरस्तस्य मार्गान्य कल्पयेत्॥ तेषु ५
 नाराः अत्रयो यो मध्यविंदु समीपतः॥ तस्या ध्वं धुला कारं क्षिपेत् सूत्रं समंततः॥ तन्मध्य
 कर्णिका कार्या बहिस्तस्य द्वितीयके॥ नागे च ध्वं धुला कारं सूत्रं प्राग्वदि निक्षिपेत्॥ तन्म

ध्ये के सराणि स्फः केशरे न्यो बहिः स्थितो॥ नागे च तीयके प्राग्वदुक्तं सूत्रं विनिक्षिपेत्॥ तं म
 ध्येष्टौ दलानि स्युस्ते न्यो बाह्ये च उर्थके॥ नागे न्यद्वलुला कारं क्षिपेत् सूत्रं समंततः॥ अष्ट
 संख्या न्य सूत्रस्य दलाणां एतु सर्वतः॥ इत्येवं मंडलं प्रोक्तं सर्वतो भद्रसंज्ञको॥ तस्मादि
 क्षुचसर्वा सुबहिर्वी वथी प्रमाणतः॥ सूत्रचयं सत्वरजस्तमः स सं विनिक्षिपेत्॥ पंचव
 र्णचूर्णेन मंडलं पूजयेत् ततः॥ हरिद्वारचितं चूर्णं केलिकायां विनिक्षिपेत्॥ चात्र वर्णं के स
 रेषु वीहितं दुलसं नवां॥ दालेषु निक्षिपेत् तत्रै न्यो बाह्यप्रदेशतः॥ शम्य पराजिता चूर्णं चो म
 रेखां तरे क्षिपेत्॥ द्वारेषु श्वेतवर्णं च द्वारशोभा सुलोहितं॥ हरिद्वामुपशोभा सुतद्वतं दुलसं
 नवां॥ कोणेषु निक्षिपेत् चूर्णं मंडलस्य बहिः पुनः॥ श्वेतं च सत्त्वविंश्या रजः संज्ञे च लोहि

तां कृत्वा तमो निधाने चक्रमाचूर्णं विनिक्षिपेत् ॥ इति सर्वतो भद्रं ॥ अथ सर्वव्यापी मंडलना
 गकल्पना प्रकारः कथ्यते ॥ हस्तगुलाचये नागास्तत्क्षिते त्वं द्विभुमंडलं ॥ पेशे नागदंते तेन
 चतुष्टयादंगुलांशकं ॥ लघुराशि मंकादंतेनाप्तं परितः पुरां नुजदपां कयोः सूत्रं दाना ॥
 प्रागक्रिया स्फुटा ॥ चतुरास्त्रीकृतं क्षेत्रं विभजेत्तत्तु सप्तधा ॥ ततः शतार्धमेकोनं कोष्टका
 नां प्रजायते ॥ मध्यमैर्न विभिर्नागैः सदर्भो जं प्रकल्पयेत् ॥ द्वा राणि च सकोणा निपंक्तिका
 दित के वहिः ॥ पद्ममेकमुपचो मच उर्दिक्षु प्रमार्जयेत् ॥ व्यक्त्यर्थं द्वारकं उच्यते पदषट्कं वि
 लुप्यते ॥ चतुःकोणे पुरजसा भवेदेवमनुकमात् ॥ यो महता हृत्ते मध्ये शुक्ले न निर्लिखं
 शुभां रेखा गण पुनः सर्वं कृत्वा न स्या मे लेन वा ॥ संधीश्च पद्मपत्राणां मेव मेवोत्तरेष्वपि ॥ यो

५८

मकं गंतरे सम्यक् पांडुरक्तेन कोणा कोन ॥ सुरक्तेनांतरं तेषां पीते नैवेति भद्रकं ॥ छ ॥ चक्रा
 रविदं वक्ष्यामि पुंडरीकाक्षस्य बह्वनां ॥ चतुरस्रं पुरा प्रोक्तं क्षेत्रमानं न मान्वितं ॥ कृत्वा त
 दस्तमात्रं च दद्यात्तत्र न मानुषं ॥ एकादशप्रमाणेन नाम्ना चैव ब्रवीमि तान् ॥ अंगुलानां
 च चक्रेण प्रथमोत्र नमः स्मृतं ॥ तानि क्षेत्रान् नमश्चात्र द्वितीयं स्वं गुलेन तु ॥ ततो धर्गु
 जमानेन कार्यं नमश्च तृतीयं ॥ आराच सर्वं इहैस्यान्ता ॥ न्यामेकांगुलेन नमः ॥ शोभा क्षेत्रं त
 द्द्वं स्यात्तत्राथैकांगुलेन नमः ॥ रेखा क्षेत्रं नमस्तस्माद्देवा तत्प्रमाणं तत्राहारार्थमेकांगु
 लेन तद्द्वं स्याद् नमः ॥ क्षेत्रस्य हस्तमात्रस्य चैतन्मानं प्रकीर्तितं ॥ अनयैव दिशा क
 कार्यं दिगुणात्रिगुणा स्य च ॥ ततश्चांगाराः प्रकर्तव्यास्तत्क्षरांता सुवच्यं होयावत्पाराः प्र

कर्त्तव्यास्तापद्वागास्तनाजयेत्तच्छेत्रंततस्त्वारानागंप्रत्येकं नाजयेदुधः॥ ऊर्ध्वधियो
 नागषट्केण चत्रविंशतिकोष्ठकाः॥ नवंति तैरारात्कृत्वं चत्रभिः कारयेदुधः॥ चत्र
 छयेकोष्ठकानां मध्यमैव तथा नमः॥ उनयोः पार्श्वयोः कृत्वा तद्गुणान्यां पुनर्नमः॥ सं
 स्मिष्टं कारयेत्प्राणां लोभमयोरधचिंद्रवत्॥ एवं च पेशलोपेन प्रकटाशः प्रदृश्यते॥ तथै
 कातद्वदन्यास्तु कर्त्तव्याः साधकोत्तमैः॥ अधश्चिवा यदा कुर्यात्तिदैकं च नमं नवेत्॥ म
 ध्येन नागे चाराया नागभक्ते क्रमात्पुनः॥ सूत्रं दद्याद्दध्मसूत्रं न लिनं प्रकटेततः॥ अधो ५९
 रादृश्यते तत्र शोभा चैत्रं तथा धिया॥ शोभा प्रकल्पयेत्प्राणायामाद्युता नवेत्॥ न
 लिनी वक्षमस्यं वाष्टंगारान्वा प्रकल्पयेत्॥ द्वारद्वे चंद्रयं च तत्त्वारा मानेन नाजयेत्तच्छे

छकानां च चक्रैरातत्र द्वारं प्रकल्पयेत्॥ द्वारात्कारं तरं च वीथिकास्ताः प्रकल्पयेत्॥ यावंत
 णागभवंत च तथा द्वारं प्रकल्पना॥ अतश्चैत्रं कर्त्तव्यं पञ्चतत्रसितं शुभं॥ नाभिः कृत्वा प्र
 कर्त्तव्या रक्ताः सर्वास्ताराः स्मृताः॥ नेमीपीता तथा नीलाः रेखाः सर्वाः सितास्तथा॥ रेखा चत्र
 छयं कार्यं चैत्रवर्णं विभागतः॥ द्वाराणि श्वेतवर्णा निवीय योनद्वयं स्मृतान्॥ एवं दिवि चत्रः
 पंचगुण मानेन कल्पयेत्॥ चत्रं चक्रं चैव पंचचक्रं च अष्टचक्रं च कारयेत्॥ अनयैव दिशा नमं
 विस्तारपरिमाणतः॥ इति चकार विदं॥ चत्रविंशतिधा चैत्रकृत्वाष्टाभिः सरोरुदं॥ म
 ध्यकोष्ठेषु लिङ्गानि त्वष्टाष्टाभिः प्रकल्पयेत्॥ तत्राष्टाभिः सुरपञ्चषड्भिः कंठं च चष्टयं॥ षड्भिरुत्त
 रपञ्चवेदी सखुरवदाचरेत्॥ लिङ्गो छेधास्त्रिभिः कोष्ठैर्विस्तारं द्विपदेन वा॥ पञ्चस्याभिः सुरवेदिङ्ग

विदध्यान्तपराङ्मुखं॥विदित्स्वस्तिकानेवमष्टानिस्ततथायथा॥ईशकोणादारन्यपंक्तिं त्यक्त्वा
 तुदक्षिणां॥स्वपंक्तावेवष्टयीयात्यदकानित्रयोदश॥तदयेचक्रयेदं तश्चत्वार्यथपदद्वयं॥तदग्रा
 त्युनरेपंचस्वपंक्त्यभिमुखं यथा॥तथाग्रिकोणादारन्यविहायापरपंक्तिकां॥शेषपूर्वमिव ज्ञेयं॥
 नैर्ऋताच्चतयारन्यविहायोत्तरपंक्तिकां॥वायव्यकोणादारन्यत्यक्त्वा वै पूर्वपंक्तिकां॥शेषपूर्वमि
 व ज्ञेयमिति स्वस्तिकलक्षणं॥इति सम्यग्विधायार्थं रजसैवंप्रज्जयेत्॥लिंगं पीठं च श्रुत्वेन कंठ
 स्थाने यथाशर्मा॥चतुर्पदंततो धीमान् सुरक्तेन मनोहरं॥पंचपंचातिरक्तेन लिंगस्योभयपार्श्व
 तत्र॥चत्वारस्तद्वहिः पीतनीलरक्तमितेन च॥प्ररयित्वेति लिंगानि स्वस्तिकानि पिप्ररयेत्॥ई
 शादिवायुपर्यंतं क्रमात्कोणाच उच्यते॥सितरक्तपीतकृष्णैः पार्श्वैर्दरनिमज्जयेत्॥लिंगस्वस्तिक

संयुक्तं लिंगस्वस्तिकमंडलं॥सर्वकामफलं ह्येतदाचार्याः संप्रचक्षते॥केवलैः स्वस्तिकै
 श्चैव स्वस्तिकं परिगीयते॥इति लिंगस्वस्तिकं॥चतुरस्रीकृते चैत्रे त्रिंशद्भागैः समं
 ततः॥मध्ये षड्भाजिकं पद्मं पीठं स्याद्भाजिकं ततः॥भागेन वीथिका तस्मात्पीठं पद्मं च पूर्व
 वत्॥तद्वहिर्वापिका वप्रौभाजिकौ द्वारमुक्तवत्॥नवनाभमिदं प्रोक्तं मंडलं नवपंकजं
 ॥एनस्तानेयवाकुर्यात्तन्नात्रा स्वस्तिकानवा॥दिक्षु मध्येथवाङ्गानां यदा मध्ये विदिक्षु
 च॥पद्मस्वस्तिकमित्येवं मंडलं सर्वकामदं॥चतुर्भिर्मध्यमैः कोष्ठैरसंख्यं भ्रामयेद्भुजं॥
 नद्यावत्तं यदा पीठं कर्णं तं स्वस्तिकं न वेत्त॥विचित्रैरेव वरेण न लोकपालाभिधेनवा॥
 स्वस्तिकान् रजसा चैव प्ररयेत् शेषमुक्तवत्॥इति पद्मस्वस्तिकं॥चतुरस्रं चैत्रं चतुर्दि

लुविंशत्याचनगैर्विनज्यकोष्ठशतचत्रष्टयपुतानिषाद्यसमंतादाह्यपंतौवीथीविधाय
 तदनंतरंपंक्तिचत्रष्टयेप्रतिपंक्तिकोष्ठद्वयंद्वयमध्येपरिलोचचत्रदिक्षुद्वाराणिकुर्यात्
 ॥ तदारानुगतानितत्याश्चर्योरष्टौलिंगानिविदध्यात्तद्यथा॥ बाह्यथवीथ्यनंतरंदारसं
 बधकोष्ठत्रयेणपीठंतदुपरितनकोष्ठयैकत्रयेत्रयंदक्षिणकोत्तरकोष्ठद्वयस्यएकैकरे
 खालोपनान्नाध्यकोष्ठेनैकेनकंवंतदुपरिचकोष्ठत्रयेणजलपदंतदुपरिकंवलिङ्गंएवं
 सर्वाण्यपिलिंगानिविधायकोणेषुकर्णकोष्ठांश्चत्रालतार्यंसंलक्ष्यलतादिङ्गोत्तरा
 लेशेषसेखाविलोचतदुपरितनोदरितकोष्ठकेषुवीथीपीठपद्मानिसर्वतो नद्वल्लुप्यति
 ॥ ॥ इतिलतादिङ्गोद्भवा ॥ समध्याविमज्यैकोनपंचाशत्कोष्टकान्संपाद्यबहिर्विना

नचत्रविंशतिकोष्ठकैःसमंतादीथीनिषाद्यउर्वरितपंचविंशतिकोष्ठकेषुपूर्वादिदिक्षु
 कोष्टकाष्टकंवकंयमध्येसंस्थाप्यशेषषोडशलोपेनवीथिकाचत्रष्टयांतनविपद्मानि
 असक्तानिकृत्वावीथ्यनुगान्यष्टद्वाराणिचकुयदिसंसक्तंनवनान्नदयं॥ चत्ररस्रमष्ट
 धाविमज्यचत्रःषष्टिपदेकृत्वा मध्यकोष्ठचत्रष्टयेपद्मपीठंचसंपाद्यतदनंतरंपंतौपद्मा
 धेनवीथीतदनंतरंपंतौचत्रदिक्षुपद्मसमानिचत्वारिद्वाराणिद्वारकोष्टकमानेनकंवो
 पकंवकपोलान्कुर्यात्॥ इतिविमज्यब्रह्मस्थानात्सूत्रमणेत्र्यंगुलानिचत्वारिरुक्तानि
 कृत्वादिक्षुविदिक्षुतसंधिषुसंध्यंतरेषुचद्विंशस्त्राणिदत्वाट्तीयष्टतेसंध्यंतरसू
 त्रादहिःपाश्चनमेणषोडशार्धचंद्रान्कृत्वादिक्षुविदिक्ष्वर्धचंद्रद्वयमध्येचत्रैर्यष्टते

दलायाणि तृतीयं तद्वत्संघीनं द्वितीयं सृष्टे के मरायाणि प्रथमं तद्वत्समाणां पी
 तां कर्णिको तन्मध्ये नीलवर्णो निचबीजो निवीथी मूलमध्याग्रेषु श्रुत्करत्तपीतके सरजा
 खंदला निचप्रतिवारणाय सहश्रुत्कवर्णो नीतिपद्मे निष्पादयेत् ॥ तच्चान्युन्नतदलायां
 नुक्तिवामस्य तीक्ष्णग्रंदि क्वालानां मंथराय विधेयं शरणं वागो कर्णशिंगणानां मंड
 लायं च मध्यदलपत्रकं गौरी सरस्वत्यादीनां विधेयं ॥ तत्र शालिपिष्टेन चेतं ॥ हरिद्रयो पी
 तं दग्धसिंदुरधात्वादि नारक्तं दग्धयवादिना कृत्वा ॥ शमीपत्रादीनां नीलां तदार्णकार्यं ६२
 विशेषकामो मुक्ता विडुमादिना एतदेव रजः कुर्यात् ॥ इति मंडलरचना ॥ अथ प्रतिष्ठा
 यागे मंडलदेवता पूजा ॥ यस्य देवस्य स्थापने यन्मंडलमुक्तं तत्कर्तव्यं ॥ मंडलविशेषा

नुक्तौ सर्वतो नदं मंडलानां प्रकृतिनां प्रकृतित्वा तत्र सर्वस्यापि मंडलजातस्य मध्येष्टदलं
 सकर्णिकं पद्मं भवति ॥ तन्मध्ये च तैर्बलजज्ञानमिति बल्लाणमावाह्यप्रतिष्ठाया ॥ मंडल
 स्य समंतात्स्वा सुदिक्षु लोकपाला ज्ञिं प्रादीन् श्रौंकारपुर्वकैर्नाममंत्रैर्नामैः क्रमेण स्था
 पयेत् ॥ तत ईशानशक्रांतराले च सूत्रांशकाग्रं तराले रुद्रान् ॥ अग्नियमोतराले आदित्या
 न् ॥ यमनिर्ऋत्यंतराले अश्विनौ ॥ नैऋतिवरुणोतराले विश्वानदेवान् ॥ वरुणवाद्यंतर
 ले पितृन् ॥ वायुसोमोतराले नागान् ॥ सोमेशान्योतराले स्कंदं वृषं च ॥ ततः पद्मस्येशान
 दले दक्षं ॥ पूर्वविष्णुं ॥ आग्नेयेऽर्गं ॥ दिक्षिमे स्वधाकारां नैऋत्ये मृत्यं रोगं च ॥ पश्चिमे
 समुद्रान् सरितश्च ॥ वायवे मरुतान् सोम्ये गणपतिं ॥ मध्येष्टयित्रीं ॥ कर्णिकायां मेरुं ॥ तडप

रिष्ठापनीयेदेवं ततो मंडल बाह्ये पूर्वादि क्रमेण दिक्वाद्या युधानि वाहनानि च ततो गौत
 मनरकाज विश्वामित्र कश्यप जमदग्नि वसिष्ठात्री न सप्त ऋषीणां तत आदित्यादी न नव गृहां
 स्त बाह्ये ऐं दी कौमारी बाली वाराही चामुंडां वै सवी माहेश्वरी वै नायकी च कृतैः स्थापयेत्
 गंधादिना प्रपूज्य मंडलं मन्त्र नौज्यैः समंतात् प्रपूर्य दीपिकादिभिरुद्योत्य वस्त्रेणा वेष्टयेत् ॥
 ॥ इति मंडल पूजा ॥ अथाचार्यः स्वकुंडमागत्योपविश्य परिसमूहनादिकं कृत्वा अग्निमु
 पसमाधाय दक्षिणतो ब्रह्माणं मुपवेश्य विधिना जलेन विधिना मुपवेश्य प्रणीतां प्रपूर्या
 ग्रेरुत्तरतः स्थापयत्तस्या उत्तरतः प्रा संख मय वत्या चासादनं कृत्वा स्वगृह्योक्त विधिना पात्र
 संस्कारं कृत्वा समिदादीन्युपकल्प्य तानि च स्थापयित्वा ज्यं निरुप्य चरु स्थाप्या तं दुधान्महि

६३

य आज्यं चरुमधिश्चित्य पर्यग्निकृत्वा सुवप्रतपनादिविधाय जात संस्कार हविषि उदास्य आ
 ज्योत्यवनादि पर्युक्तं कृत्वा तमग्निं कृत्वा कुंडु संखया विभज्य प्रागादि कुंडेषु बहतादि
 मिः रक्त विष्टे तत्र स्वगृह्योक्त विधिना स्वस्वकुंडेषु संस्मृतेषु यथाविभागमग्नीं स्थापय
 ति ॥ ते सर्वे रक्त विजश्च चरुिका कर्म समाप्तिं यावत् कंति ॥ अथ वा स्तरचना पूजा चोच्य
 ते ॥ तद्यथा ॥ प्रासादस्य मध्ये ईशान नागे वा वेद्या ईशान भागे नैऋते वा विहस्त मेकहस्त
 वा चतुरस्र मष्टाष्टकपदं वा स्त मंडलं सदान्येनाक्षतैः शालिपिष्टेन वा पदक्षिणामालिख्य
 बहिः पंक्तौ कोणेष्वर्धपदाः चतुर्विंशतिरेकपदः ॥ मध्ये चतुःपदो ब्रह्मादित्य चत्वारश्च
 उषदाः ॥ एवं च चत्वारिंशद्देवता पदानि ॥ तद्बहिरष्टौ चरक्यादिनामिति ॥ तत्र शिखिनं ब्र

ल्नाणं चादिं च कृत्वा रुमेण नाम मंत्रैरावाहनादिभिः षोडशोपचारैः प्रपूजयेत् ॥ तत ईशा
 नकोणादारन्यविशेषबलिंदद्यात् ॥ तद्यथा ॥ घृताक्षतान् शिखिने ॥ उदनमुत्पलसहितं
 पर्जन्याय ॥ पीतध्वजं पीष्टकुसुमेतं जयंताय ॥ पंचरत्नानि पिष्टकुलिशसहितानि इंद्राय
 ॥ धूम्रवर्णविताने पैष्ठशक्तियुतं सूर्याय ॥ घृतगोधूमान् सत्याय ॥ आममस्यामिषमि
 श्रंभक्तं नृशाय ॥ शकुलीमंतरिकाय ॥ सक्तन्वाय वै ॥ लाजान्पुष्पे ॥ चणकोदनं वितथा ॥
 य ॥ मध्वन्मृहृताय ॥ पिशितोदनं यमाय ॥ गंधोदनं गंधर्वाय ॥ मेषजिकान् गराजाय ॥ ६४
 यवान्मृगाय ॥ कशरान्मृगपिष्टय ॥ पैष्ठदंतकाष्ठं कृत्वा वलिं च दौवारिकाय ॥ अरुणा
 न्मुयीवाय ॥ पायसं पुष्पदंताय ॥ कुशस्तवं पद्मसहितं सुवर्णपार्श्वचक्राय ॥ सुरा

मसुराय ॥ घृतोदनं शाय ॥ यवान्यापयस्महे ॥ घृतमोदकान् रोगाय ॥ नागकेसरम
 हये ॥ मध्वं मुरवाय ॥ मुजोदनं नक्षत्रादाय ॥ मधुपायसं सोमाय ॥ शालिपिष्टं नृजंगाय
 विलेपिकामदितये ॥ पूरिकांदितये ॥ पुनरंतरि सकोणादारन्य ॥ ह्रीरमापाय ॥ दद्यात्
 वन्माय ॥ शर्करापायसमयस्महे ॥ गुडरक्तपुष्पाणि सवित्रे ॥ मोदकान् समरीचं कुशोदकं
 सावित्राय ॥ रक्तचंदनं विवस्वते ॥ हरिद्रोदनं विबुधाधिपतये ॥ घृतचंदनं इंद्रजाय ॥ घृ
 तोदनं मित्राय ॥ अपक्वमार्जारयस्महे ॥ गुडपायसं रुद्राय ॥ मांसानि स ऊत्सापाणि
 पृथ्वीधराय ॥ पंचगव्यं यवतिलाक्षतहविश्च रुद्राय नोज्यानि विविधानि बल्लणे ॥ वास्तो
 बहिरीशानकोणमासोदनं घृतद्विर्बोहिता न्वितं चरक्य ॥ मांसोदनं स्कंदाय ॥ मांसो

दनं हरिदो दनं च सरुधिरो दनं विहायै कुरुशरपूषानर्यमो ॥ दध्यो दनं सरुधिरं मन्त्र्यखं
 दुंपितं रक्तं च प्रतनायै ॥ मांसं सरुधिरं जं न काय ॥ मन्त्र्यमांसं सुरासर्वपायसयुक्तं पापरा
 क्स्मै ॥ रक्तां च पित्तानि पित्रि पिच्छाय ॥ ततो बाह्यतः पूर्वभागे गोमयो पलितायां नुविगंधा
 दिपूर्वसार्वभौतिके च बलिं दद्यात् ॥ तद्यथा ॥ चं त्ते न्योनमः ॥ उपिठन्योनमः ॥ उराहसे
 न्योनमः ॥ अपिशचे न्योनमः ॥ उमाठन्योनमः ॥ उगणेशे न्योनमः ॥ उदिव्यंत रिक्ते न्योनमः
 इति ॥ उक्तबल्यसंभवे सर्वा सामपि वास्तु देवतानां पायसेन साज्येन तदभावे कुशपुष्पद
 धिस्तैष्टुतारपि सर्वत्र बलिं दद्यात् ॥ तत आचम्य कुंडे समिपे गत्वा वास्तोष्पत इति मंत्रेण
 चरुणाष्टोत्तरशतं जुहुयात् ॥ मधुसर्पिषा यवैः कृत्स्नतिलैः क्षीरवृक्षसमिद्धिः घृतमध्वाक्ता ॥

१ निस्तदनावेखादि निवृत्तिदभावे अपामार्गो निर्वाकुशमयी निर्वीमयी निर्वी ॥ तथा पंचनि
 र्विल्वफलैर्विल्वबीजैर्वीहोमं कुर्यात् ॥ अथ प्रणवाद्यैः स्वाहोतैर्वास्तु देवतानां मंत्रैर्यथाश
 क्तितिलैर्जुहुयात् ॥ ततो वास्तुमर्मसंधानायाधो रेणाष्टोत्तरशतं जुह्वा दिग्बलिं दत्वा रक्षोघ्न
 पापमानस्तुक्तेन सूत्रेण मंडपं वेष्टयेत् ॥ अथ कुंडादिशानभागे वेदिकायामादित्यादीन्
 ग्रहान् रसाधिपत्यधिदेवतान् स्थापयेत् ॥ तद्यथा ॥ मंडले आदित्यादिदेवता स्थापनं करि
 ष्ये ॥ इति संकल्प ॥ पद्मासनः पद्मकरो दिवाहुः पद्मद्युतिः सप्त उरंगवाहनः आदिवाकरो
 लोकगुरुः किरीटीमयि प्रसादं विदधा च देवः ॥ एवं ध्यात्वा आकृत्स्नेनेति हिरण्यरूपः स
 वितास्त्रिष्टुप् ॥ उ आकृत्स्नेना ॥ उ नृनुवः स्वः कलिङ्गदेशोऽवकाश्यपसर्गो च सूर्य इहा

गच्छइहतिष्ठेतिमंडलमध्येस्थापयेत्पंचवक्त्रोद्युष्टःप्रतिवक्त्रंत्रिलोचनः॥कपालह
 स्तःस्वद्वंगीचंद्रमौलिःसदाशिवः॥त्रिर्यवकंवसिष्ठोरुद्रोनुष्टुभः॥उत्रिर्यवकं॥उत्तुर्व
 स्वःरुद्राईहागच्छइहतिष्ठेतिस्वर्यस्यदक्षिणपार्श्वेस्थापयेत्पिंगळश्मश्रुकेशांतर्पि
 गाक्षोजठरोरुणा॥छागलःसाक्षस्वरश्चसप्तार्चिःशक्तिधारणः॥अग्निं हृतं मेधा
 तिथिरग्निर्गायत्री॥उत्तुर्वक्त्रं वृणीमहे॥उत्तुर्वक्त्रःस्वःअग्नेइहागच्छइहतिष्ठेतिवा
 मपार्श्वेस्थापयेत्श्वेतांबरःश्वेतविभूषणश्चश्वेतद्युतिर्दंडधरेदिवाकुः॥चंद्रो मृ
 तात्मावरदःकिरीटीश्रेयांसिमह्यं प्रददातु देवः॥आषाढस्वगौतमःसोमो गायत्री
 आषाढस्वः॥उत्तुर्वक्त्रःस्वःयमुनातीरोद्भवश्चत्रेयसगोत्रसोमइहागच्छइहतिष्ठेति

६६

मंडलाग्नेयांचंद्रस्थापनं॥गौरीशंखेंडवर्णांशोशर्वरीषनिषेवितो॥वृत्तपद्मासनासीनां
 साक्षस्त्रकमंडलुं वराहोद्यतरूपाद्यांसर्वमाल्यफलप्रियं॥ध्यायेदिति शेषः॥गौरीर्मि
 मायेतिदीर्घतमाउमाजगती॥उत्तुर्वक्त्रं गौरीर्मिमाया॥उत्तुर्वक्त्रःस्वःउमेइहागच्छइहतिष्ठे
 तिसोमस्यदक्षिणपार्श्वे॥स्त्रीवर्णःशुभ्रवर्णश्चद्विजुजाःश्वेतवाससः॥दधनापा
 शकलशौकरयोर्मकरासनान्॥अशुमेसिंधुदीपः॥आषाढायात्री॥उत्तुर्वक्त्रं सोमो
 अब्रवीत्॥उत्तुर्वक्त्रःस्वःआपइहागच्छतइहतिष्ठेतेतिसोमस्य॥वामनागेऽप
 स्थापयेत्पारुकांबरोरक्तवपुःकिरीटीचक्रजोमेषगमोगदान्तरा॥गदाधरःशक्ति
 धरश्चस्त्रीजोमोममस्यादरदःप्रसांतः॥अग्निमूर्धाविरुपांगारको गायत्री॥उत्तुर्वक्त्रं

भिमूही॥ उं नृ नृ वः स्वः अवंती समुद्रवभरदाजसगोत्रमौमईहागछेहतिष्ठेतिमंडवद
 ह्निगोमौमंस्थापयेत्॥ कुमारः परमुरवः कार्यः शिखंडकविनृषणः॥ रक्तांबरधरः का
 र्योमयूरवरवाहनः॥ यदक्रंदोमेधातिथिस्कंदोगायत्री॥ उं यदक्रंदः॥ उं नृ नृ वः स्वः
 स्कंदइहागछेहतिष्ठेतिमौमस्यदहिणापार्श्वस्थापयेत्॥ अक्रवर्णमहीपोक्तादि
 व्यानरणाक्षिता॥ चउर्जुजासौम्यवपुश्चंचांशुसदृशोवरा॥ रत्नपात्रं संस्यपात्रं पा
 त्रमौषधसंयुतं॥ पद्मंकरेचकतर्विंशुवोयादवनंदन॥ स्योनाष्टयित्रीमेधातिथिर्नृमि
 गायत्री॥ उं स्योनाष्टयित्री॥ उं नृ नृ वः स्वः नृमेईहागछेहतिष्ठेतिमौमस्यवामभागे
 स्थापयेत्॥ पीतांबरः पीतवपुः किरीटी चउर्जुजोदंडधरश्चहारी॥ वर्मासिधुकसोम

सुतः सदा मे सिंहाधिरुद्योवरदोबुधोस्त॥ उं धुध्यध्वं बुधः सौम्याबुधास्त्रिष्टुपा॥ उं उं धु
 ध्यध्वं॥ उं नृ नृ वः स्वः मगधदेशोद्भवसोमसगोत्रबुधइहागछेहतिष्ठेतिमंडवद
 न्याबुधंस्थापयेत्॥ अधश्चक्रं गदामूर्ध्वं वामयोः करयोः क्रमात्॥ ऊर्ध्वं शंखमधः
 पद्मं गोविंदः कपिलांगकः॥ ईदं विष्णुमेधाति॥ तथिर्विष्णुगायत्री॥ उं ईदं विष्णुः॥ उं
 नृ नृ वः स्वः विष्णोईहागछेहतिष्ठेतिबुधस्यदहिणापार्श्वस्थापयेत्॥ नारायण
 चउर्वाक्रुः शंखचक्रंतथोत्तरोदहिणोत्तुगदापद्मं नीलजीमूतसन्निभं॥ सह
 स्रशीर्षानारायणोविष्णुरनुष्टुपा॥ उं सहस्रशीर्षा॥ उं नृ नृ वः स्वः विष्णोईहागछे
 हतिष्ठेतिबुधस्यवामभागेस्थापयेत्॥ पीतांबरः पीतवपुः किरीटी चउर्जुजोदेव

गुरुः प्रशांतः दधाति दंडं चक मंडलं च तथा च सूर्यं वरदोक्तमहं ॥ बृहस्पते गृह्यम
 दोस्त्रिष्टुष्टु ॥ ॐ बृहस्पते ॥ ॐ नृवः स्वः सिंधुदेशो नृवः अंगिरसगोत्र बृहस्पते ईहाग
 छ ईहतिष्ठेति मंडलोत्तरे बृहस्पतिं स्थापयेत् ॥ पन्नपत्रासनस्य ब्रह्माध्वेयश्च
 भुजः ॥ अक्षमालां सुवं विनतपुस्तकं चक मंडलं ॥ ॐ ब्रह्मणा ते विश्वामित्र ब्रह्मा
 स्त्रिष्टुष्टु ॥ ॐ ब्रह्मणा ते पुनर्जिह्वारिसखाया सधमाद आशु ॥ स्थिरयं सुखमिंद्राधि
 तिष्ठन्नृप न चिंद्रा उपयाहि सोमा ॥ ॐ नृवः स्वः ब्रह्म नृ इहाग छ ईहतिष्ठेति गुरोर्दक्षि ॥ ई
 णापाश्च स्थापयेत् ॥ च उर्द्वे त गजारूढो वज्रपाणि पुरंदरः ॥ प्राचीपतिस्तु ध्यातव्यो ना
 नानरण नृषितः ॥ ईंद्रायेंदो कश्यप ईंद्रो गायत्री ॥ ॐ ईंद्रायेंदो मरुत्वते पस्व मधुम

मत्तमः ॥ कृतस्य योनिमासतं ॥ ॐ नृवः स्वः ईंद्र ईहाग छ ईहतिष्ठेति गुरोर्वामिपाश्च श्वेतो व
 रः श्वेतवपुः किरीटी च चर्भुजो दैत्यगुरुः प्रशांतः ॥ तथा च सूर्यं चक मंडलं च जटां च विनदर
 दोक्तमहं ॥ शुक्रः पराशरश्च कोटिपदा विराट् ॥ ॐ शुक्रः शुशुक्रं ॥ ॐ नृवः स्वः भोजक
 ददेशो नृवः अंगिरसगोत्र शुक्र ईहाग छ ईहतिष्ठेति मंडलपूर्वे स्थापयेत् ॥ च उर्द्वे त गजारू
 ढो वज्रपाणि पुरंदरः ॥ प्राचीपतिस्तु ध्यातव्यो नानरण नृषितः ॥ ईंद्रो मधुसूदा ईंद्रो गाय
 त्री ॥ ॐ ईंद्रो विश्वतस्परि ॥ ॐ नृवः स्वः ईंद्र ईहाग छ ईहतिष्ठेति शुक्रस्य दक्षिण पा
 श्च स्थापयेत् ॥ ईंद्राणि सर्वसिद्धार्थसिर्वा नरण नृषिता ॥ गर्वाक्षी क्षीणदेशा तु क्षामा
 कृत्तिभयं करी ॥ विवृतास्या च दर्श्या शौवे वा कौशिके स्थिता ॥ लेलिहाना विमुक्ता

लीज्वलकेशादिमंडिता॥धीपिचमंवरकुडाचामुंडामुंडमाखिनी॥जटिलावर्तुलावक्ता
 चवर्बाहुविभ्रती॥कपालकर्तरीयाम्येपाशंशूलचवामन॥इंद्राणिष्टपाकपिरिंद्राणि
 पंक्ति॥उंद्राणीमासुनारीषु॥उंभूर्नुवःस्वःइंद्राणिइहागच्छइहतिष्ठेतिशुक्रस्यवाम
 पाशैरिष्ठापयेत्॥नीलद्युतिःशूलधरःकिरीटीगुघ्रस्थितोवाणकरोधनुष्मात्र॥चउर्नु
 जःसूर्यसुतःप्रसांतोवरप्रदोमेस्तुसमंदगामी॥शमग्निरिरिर्विदिःशानिरुल्लिख॥उं
 शमग्निमित्रा॥उंभूर्नुवःस्वःसौराष्ट्रदेशोद्भवकाश्यपसगौत्रशानैश्वरइहागच्छइहति इति
 हतिमंडलेपश्चिमतःस्थापयेत्॥महामहिषमारूढोधर्मराजश्चउर्नुजः॥दंडापद्म
 भयकरचर्मभृच्चवरप्रदः॥यमायसोमंमुनुत॥उंभूर्

नुवःस्वःयमइहागच्छइहतिष्ठेतिशानैश्वरस्यदक्षिणपाशैः॥यमोपवीतीहंसस्तएकवक्त्रश्च
 चउर्नुजः॥उंभूर्नुवःस्वःचंद्रांस्वःचंद्रांस्वःकुंडिकांचप्रजापतिः॥प्रजापतेप्राजापत्योहिरण्यगर्भःप्रजा
 पतिस्त्रिष्टुष्टु॥उंभूर्नुवःस्वःप्रजापतेइहागच्छइहतिष्ठेतिशानैश्वरस्यवामपा
 शैः॥नीलांबरोनीलवपुःकिरीटीकपालवक्त्रःकरवात्स्वशूली॥चउर्नुजश्चर्मधरश्चराहुः
 सिंहासनस्थोवरदोस्तुनित्यं॥कयानोवामदेवराहुर्गायत्री॥उंभूर्नुवःस्वः॥वर्बरदेशस्तुगच्छि
 नापुरोद्भवसिंहारूढीनसिसगोत्रराहोइहागच्छइहतिष्ठेतिमंडलेनैर्ऋत्येराहुंस्थाप
 येत्॥यमंचैवप्रकुर्यात्तुलोहदंडंमन्त्रितं॥महामहिषमारूढमूढपाशकरपदे॥ब्रह्मजज्ञान
 विश्वामित्रःकालस्त्रिष्टुष्टु॥उंभूर्नुवःस्वःकालइहागच्छइहतिष्ठेतिराहोर्द

क्षिणपार्श्वे स्थापयेत् ॥ सर्पारक्तात्रिनेत्राश्च दिनुजाः पीतवस्त्रकाः ॥ फलकासिधराश्च ह्नाभा
 स्वत्फलविनूषणाः ॥ आयंगौः सार्पराज्ञी सर्पगायत्री ॥ ॐ आयंगौः प्रश्निरक्तामीत् ॥ ॐ नृकु
 वः स्वः सर्पः ईहागच्छ ईहतिष्ठेति राहो वामिपार्श्वे स्थापयेत् ॥ धर्मो दिवा ऊः वरदोगदा नृव
 गृध्रासनस्थो विकृतासनश्च ॥ किरीटकेयूरचिह्नपितांगः सदा स्तमेकेतुगुणः प्रशांतः
 केतुर्मधुच्छंदाः केचर्गायत्री ॥ ॐ केचं कृण्वन्नेकेतवो ॥ ॐ नृकुवः स्वः अंतर्वेदिसमुद्रव
 कपोतवाहनजैमिनिसगोत्रकेतो ईहागच्छ ईहतिष्ठेति मंडलवायवे केचं स्थापयेत् ॥ ७०
 उदिच्यवेशस्वाकारे दिनुजं सौम्यदर्शिनं ॥ पुस्तकालोकनपरंचित्रगुप्तं विचित्रयेत्
 दक्षिणे त्रेखनीतस्य वामे पत्रं उकारयेत् ॥ सचित्रचित्रं नरदाजसंश्चित्रगुप्तं त्रिष्टुप ॥

सचित्रचित्रं चितयंत मस्मै चित्रंदह चित्रतमं वयोधां ॥ चंद्रयुरुचिरं वृहंतं चंद्रं चंद्राभिगुण
 तेयुवस्वा ॥ ॐ नृकुवः स्वः चित्रगुप्त ईहागच्छ ईहतिष्ठेति केतो दक्षिणपार्श्वे स्थापयेत् ॥ अक्ष
 मालास्त्रवं चैव पुस्तकं च कर्मदं ॥ ब्रह्माणं चिंतयेत् तत्र कुंकुमारुणविहगं ॥ ब्रह्मयज्ञानं
 वामदेवो ब्रह्मा त्रिष्टुप ॥ ॐ ब्रह्मजगन्ना ॥ ॐ नृकुवः स्वः ब्रह्मन् ईहागच्छ ईहतिष्ठेति केतो
 वामपार्श्वे स्थापयेत् ॥ पाशांकुशौ कल्पलतां विषाणंदधस्वदंडाहितबीजपूरं ॥ रक्तस्त्रि
 नेत्रोरुणेंद्रुमौली हरिरोज्ज्वलो हस्तिमुखो वताक्षः ॥ आरुनः कुसीदिविनायको गाय
 त्री ॥ ॐ आरुन इन्द्रं च मंतं ॥ ॐ नृकुवः स्वः विनायक ईहागच्छ ईहतिष्ठेति नैऋते रुत्तरभा
 गे स्थापयेत् ॥ कात्यायनां कलाक्षैररिकुलनयदं मौलिवर्द्धं दुरेखां शंखं च कंकुपाणं

त्रिशिखमपिकरैरुद्धंतीत्रिनेत्रां॥सिंहस्कंधाधिसूडांविभुवनमखिलंतेजसापूरयंतीध्या
 येत्तुङ्गांजियारखांविदशपरिवृतांसेवितांसिद्धिकामैः॥जातवेदसेकश्यपोऽर्गाविष्टुः
 उजातवेदसे॥उभूर्भुवःस्वः॥इहागच्छइहतिष्ठेतिशनेरुत्तरभागेस्थापयेत्॥धवन
 हारिणष्टष्टस्त्रोद्धजधारिसमीरणः॥वरदानकरोधूमवर्णःकार्योविजानता॥काणाशि
 अस्त्रितोवायुरुल्लिकः॥उकाणासिभूमहीनाहिन्यवृतस्यादीधितिः॥विश्वापरिषिभु
 वदधदितां॥उभूर्भुवःस्वः॥वायोऽर्हागच्छइहतिष्ठेतिस्वर्यस्योत्तरभागेनीलोत्पलानं ७१
 गगनेतद्वर्णंवरधारिच॥चंद्रार्कहस्तंध्यातव्यंदिभुजंसौम्यदर्शनं॥आदित्यस्यवस्त्र
 आकाशोगायत्री॥आदित्यस्तस्यरेतसोज्योतिस्पर्शंतिवासरं॥परोयदधिधतेदिवा॥उ

भूर्भुवःस्वः॥आकाशइहागच्छइहतिष्ठेतिराहोर्दक्षिणभागेस्थापयेत्॥दिभुजौदेवभिष
 जौध्यातव्यौचारुलोचनौ॥तयोरौषधयःकार्यौदिवौदक्षिणहस्तयोः॥वामयोःपुस्तकौ
 कार्यौदर्शनीयौतथैवच॥एकस्यदक्षिणोपार्श्वेवामेचाव्यस्ययादव॥नारियुगंप्रकृत्यंस्तु
 रूपंचारुदर्शनं॥रक्तनाडकरेकार्येचंद्रभुक्तोवरतथा॥एषोउषाप्रस्कएवअश्विनौगाय
 त्री॥उषोउषाव्यपूर्वाबुधतिप्रियादिवः॥स्तुषेवामश्विनावृहता॥अश्विनाविहाग
 छतमच॥तिष्ठतमितिकेतोर्दक्षिणेस्थापयेत्॥अथदिक्यालाः॥तत्रपूर्वस्यामिंदाच
 उर्द्वेगजारूढोवज्रपाणिःपुरंदरा॥प्राचीपतिस्तुध्यातव्योनानाभरणभूषितः॥ईश्वरोम
 धुच्छंदः॥इंदोगायत्री॥ईश्वोविश्वतस्परि॥उभूर्भुवःस्वः॥पीतवर्णईश्वइहागच्छइहतिष्ठे

तिर्इहादीनष्टलोकपालान्स्वर्गादिमुखानावाह्यपूजयेत्॥ पिङ्गन्मन्त्रश्चुक्केशोतः पिङ्गाक्षो
 गठरोरुणः॥ स्वागच्छः साक्षस्त्रस्य सप्तार्चिः शक्तिधारणः॥ अग्निं हृतं मेधा यिते रग्नि
 र्गायत्री॥ अग्निं हृतं वृणीमहे॥ भूर्भुवः स्वः रक्तवर्णः अग्ने इहागच्छ इह तिष्ठेति आमेया॥ इ
 षत्पीतो यमो ध्येयो देवस्तो विजानता॥ रक्तधृत्कृपाशमृत्कल्लोमहिषस्तो विभूषितः
 यमाय सोमं यमो यमो नुष्टुप॥ अयमाय सोमं सुनता॥ भूर्भुवः स्वः श्यामवर्णयम इहाग
 च्छ इह तिष्ठेति दक्षिणस्यां दिशि॥ रक्तदृक्पाशमृत्कल्लोमहिषस्तो विभूषितः॥ पुंस्त्रि ७२
 तः खड्गहस्तश्चादिव्यामरणचरुषितान्॥ मोषणः कण्वो निरुक्तिर्गायत्री॥ मोषणः परा
 परा॥ भूर्भुवः स्वः नीलवर्णो निरुक्ते इहागच्छ इह तिष्ठेति निरुक्त्यां स्थापयेत्॥ वरु

णः पाशचरुसौम्यप्रतीचां मकराश्रयः॥ गौरवर्णो निम्नगामी सर्वरत्नसमुद्भवः॥ त्वन्नो अ
 ग्ने वामदेवो वरुणस्त्रिष्टुप॥ भूर्भुवः स्वः श्वेतवर्णविरुण इहा
 गच्छ इह तिष्ठेति पश्चिमायां॥ धावन्तुरिणष्टष्टस्त्राध्वजधारी समीरणः॥ वरदानकरो धूम्रव
 र्णः कार्यो विजानता॥ तव वायो व्यश्नो वायुर्गायत्री॥ तव वायवृतस्य ते॥ भूर्भुवः स्वः धूम्र
 वर्णवायो इहागच्छ इह तिष्ठेति वायवां॥ दशाश्वरथगः सोमो गदापाणिर्वरप्रदः॥ श्वेतः
 श्वेतांबरधरो अत्रिनेत्रसमुद्भवः॥ सोमो दधेनुं गौतमः सोमो गायत्री॥ भूर्भुवः स्वः सुवर्णवर्णसोम इहागच्छ इह तिष्ठेति उत्तरस्यां दिशि॥ पूर्वोत्तरोत्रिनेत्रश्च
 वृषभस्तस्त्रिष्टुपः॥ कपालपाणिश्चंद्रार्धभूषणः परमेश्वरः॥ तमीशानं गौतम

ईशानोजगती॥ उतमीशानंजगतः॥ उतर्तुवःस्वःरक्तवर्णइशानइहागच्छइहतिष्ठेतिई
 शान्या॥ पंचवक्त्रं दशभुजं त्रिनेत्रं स्मितसुंदरं॥ कर्पूरगौरचंद्रार्धशेखरं सविभूषितं॥ नी
 लशीवंतागहारं व्याघ्रचर्मविराटं॥ कमंडलुवत्सूत्राहिपाशं मूलधारं हरं॥ उदंडदंड
 डमरुखट्वांगाभयपात्रकं॥ अस्मेरुद्रापगाथोरुद्रस्त्रिष्टुषा॥ उत अस्मेरुद्रा॥ उतर्तुवः
 स्वःरुद्रइहागच्छइहतिष्ठेति आकारे॥ सप्तवर्णमहीप्रोक्ता दिव्याभरणभूषिता॥
 चतुर्भुजासौम्यवपुश्चंद्रांशुसहस्रांबरा॥ रत्नपात्रं सस्यपात्रं पात्रमौषधसंयुतं॥ पद्मं ७२
 करे च ध्यातव्यं भुवो यादव नंदन॥ स्योनाष्टयित्री मेधातिथिर्भूमिर्गायत्री॥ उत स्योनाष्टयि
 वी॥ उतर्तुवःस्वःरुमेइहागच्छइहतिष्ठेति अधः॥ प्रसन्नवदनाः सौम्यावरदाः शक्ति

पाणयः पद्मासनस्थादिभुजा ध्यातव्या वसवः सदा॥ अग्रेरुत्तरतर्तुवः प्रादक्षिणतः॥ उत
 रोत्तरावध्यावस्तुनां स्थापनं॥ उत कवायनमः॥ उतर्तुवःस्वःध्रुवइहागच्छइहतिष्ठेति स
 र्वत्रजहः कर्तव्यः॥ उत अधरायनमः॥ उत सोमायनमः॥ ३॥ उत अपायनमः॥ ४॥ उत अनलाय
 नमः॥ ५॥ उत नलायनमः॥ ६॥ उत प्रत्कषायनमः॥ ७॥ उत प्रभाषायनमः॥ ८॥ उत देशानयोर्म
 ध्ये आदित्यानां स्थापनं॥ पद्मासनस्थादिभुजाः पद्मगतांति कांतिकः॥ करादिस्कंध
 पर्यंतं नीलपंकजधारिणः॥ अधः संस्थितमेषादिशशयः प्रावृत्तां धिकाः॥ आत्रायादा
 शादित्यास्तेजोमंडलमध्यगाः॥ उत धमत्रेनमः॥ उतर्तुवःस्वःधातः इहागच्छइहतिष्ठे
 तिसर्वत्रजहः कार्यः॥ उत अर्यमणेनमः॥ २॥ उत मित्रायनमः॥ ३॥ उत वरुणायनमः॥ ४॥ उत

शवेनमः॥५॥ उभगायनमः॥६॥ उं इंद्रायनमः॥७॥ उं विवस्वतेनमः॥८॥ उं पूषेनमः॥९॥ उं प
 र्जन्यायनमः॥१०॥ उं तद्वेनमः॥११॥ उं विष्णवेनमः॥१२॥ अग्नेः पश्चिमदिग्भागे एकादश
 रुद्राणां स्थापनां रक्तवर्णास्त्रिनयनाद्विष्णुगार्ध्वमौलयः॥ अतश्चाजटिलाश्चैव रु
 द्राणां धनुर्धराः॥ उं वीरभद्रायनमः॥ उं नृकुवः स्वः वीरभद्र इहागच्छ इह तिष्ठेति स
 र्वत्रोहः॥१॥ उं शंभवेनमः॥२॥ उं गौरीशायनमः॥३॥ उं अजैकपदेनमः॥४॥ उं अहिर्बु
 ध्नायनमः॥५॥ उं पिनाकिनेनमः॥६॥ उं नुवनाधीश्वरायनमः॥७॥ उं कपालिनेनमः॥८॥ ७४
 उं स्थाणवेनमः॥९॥ उं भर्गायनमः॥१०॥ उं भगवतेनमः॥११॥ प्रेतेशरक्षसोर्मध्ये मा
 तृस्थापनं॥ पूजाश्चित्रेयवाचशिं चरदाभयपाणयः॥ उं गौर्येनमः॥ उं नृकुवः स्वः गौरी

इहागच्छ इह तिष्ठेति सर्वत्रोहः॥१॥ उं पद्मायै नमः॥२॥ उं शच्यै नमः॥३॥ उं मेधायै नमः॥४॥ उं
 सावित्र्यै नमः॥५॥ उं विजयायै नमः॥६॥ उं जयायै नमः॥७॥ उं देवसेनायै नमः॥८॥ उं स्वधायै
 नमः॥९॥ उं स्वाहायै नमः॥१०॥ उं मातृभ्यो नमः॥११॥ उं लोकमातृभ्यो नमः॥१२॥ उं धृतये नमः॥१३॥ उं पुष्ट्यै
 नमः॥१४॥ उं उष्ट्यै नमः॥१५॥ उं आत्मनः कुलदेवतायै नमः॥१६॥ कुबेरमरुतयोर्मध्ये मरुतां स्था
 पनां देवाण्येकोतपंचाशद्देवं सप्ततेजसः॥ आतरः पुरुषस्तस्य मरुतः सूर्यतेजसः॥ किरी
 टहारकेयूरकटकादिविभूषिताः॥ स्वदुं चर्मधरा नित्यं शक्रश्यानुचराः सदा॥ उं आवहा
 यनमः॥ उं नृकुवः स्वः आवह इहागच्छ इह तिष्ठेति इहागच्छ॥ उं पवहाय नमः॥ उं उधहा
 यनमः॥ उं संवहायनमः॥४॥ उं विवहाय नमः॥५॥ उं परावहायनमः॥६॥ उं परिवहायनमः॥७॥

तत्र ब्रह्माच्युते सार्कव न स्पतीनां स्थापनं॥ पद्मपत्रासनं स्वश्रवणाद्येयश्चर्मजैवः
 ॥ ब्रह्मजगन्नामदेवो ब्रह्मा विष्णुः॥ ३॥ ब्रह्मजगन्नाम॥ ३॥ ब्रह्मजगन्नाम॥ ३॥ ब्रह्मजगन्नाम॥ ३॥
 हतिष्ठेति स्थापयेत्॥ १॥ प्रदक्षिणं दक्षिणाधंकरादारभ्य नित्यं ॥ विष्णुः कौमोदकीप
 नशंखचक्रैरलंकरः ॥ इदं विष्णुमेधातिथिर्विष्णुर्गायत्री॥ ३॥ इदं विष्णुर्विचक्रमो॥ ३॥
 वः स्वः विष्णोर्इहागच्छ इह तिष्ठेति स्थापयेत्॥ २॥ पंचवक्त्रो गजारूढः प्रतिवक्त्रं त्रिलो
 चनः ॥ कपालश्च लखद्वोगी चंद्रमौलिः सदाशिवः ॥ त्रियंबकं वसिष्ठो रुद्रो नृपुणः॥ ३॥ त्रियं ७५
 बर्कः॥ ३॥ ब्रह्मजगन्नामदेवो ब्रह्मा विष्णुः॥ ३॥ ब्रह्मजगन्नामदेवो ब्रह्मा विष्णुः॥ ३॥
 सिंदूरारुणसप्रभः॥ पद्मासनः पद्मकरः भूषितो रसनाधरः॥ आरुह्येति हि रण्यरूपः

सवितास्त्रिष्टुष्टुः॥ ३॥ आरुह्येति नरनसा॥ ३॥ ब्रह्मजगन्नामदेवो ब्रह्मा विष्णुः॥ ३॥
 ॥ श्वेतो वरः श्वेतविभूषणश्च श्वेतद्युतिर्दंडधरो दिवाकुः॥ चंद्रो मृतात्मा वरदः किरीटी
 श्रेयांसि मखं प्रददातु देवः॥ आयाय स्वगौतमः सोमो गायत्री॥ ३॥ आयाय स्वः॥ ३॥
 स्वः सोम इहागच्छ इह तिष्ठेति स्थापयेत्॥ ५॥ इति ग्रहमंडलदेवताः स्थापयित्वा यथाक्रमं
 संपूज्यते न्य इशानकोणो अक्षतपुंजो परिदध्यक्षतविभूषितं सपञ्चवंसरत्नं सवस्त्रं
 जिघ्रेति प्रतिष्ठाप्य कैलशं तत्र तीर्थान्यावाह्यवरुणं विन्यसेत्॥ ततः आचार्यैः स्वकुंडमे
 त्यर्च्य दिग्निर्विग्रहमखं विधाय पूज्यं कृतिं च दद्यात्॥ इति प्रतिष्ठाया गांग नृतावा
 स्तु पूजाग्रहशान्तिश्च॥ ॥ अथाचार्यः स्नपनमंडपमागत्य स्नपनं द्रव्यसंभृतिं कृत्वा तत्र

मूलमंत्राभिर्मंत्रैतेनपंचगव्येनतन्मिंवेदिकात्रयंचसंप्रोक्ष्यतत्रदक्षिणवेदिकायांपकीर्ण
 बाहुकायांअक्षतैःस्वस्तिकमातिरयतत्रसप्तधान्यकृताधारमुदगयंभद्रपीठंनिधाय
 वेदिकायाःपश्चाद्वारिष्णान्यस्त्रवाननांस्त्रिस्तुत्रिवेष्टितान्पट्टकलशान्मृत्तिकानैर्गो
 मयकषायगोमूत्रनस्मगंधोदकैःप्रक्ष्यापिरान्येचदेवतासंज्ञांश्चिह्नपित्वागंधोदके
 नाक्षर्यतदनंतरंस्त्रपतितदनंतरंकलशंचतान्सर्वानाजिघेतिगंधादिनाधिवासयेत्
 ॥अथोत्तरेवेद्यांशवदपरंभद्रपीठंनिधायतस्यासमंतात्वारिष्णान्यस्त्रवाननांस्त्रिस्तु ७६
 त्रिवेष्टितान्छौकलशान्पूर्वादिक्रमेणक्षारोदकक्षीरदधिसर्पिःसुरेक्षुरसस्वादुकगर्भो
 दकान्तामभिःकृतचिह्नान्हरिण्यगर्नाद्यैरष्टभिर्मंत्रैर्विन्यसेत्तथान्यांश्चवेद्याःपश्चा

तत्तद्व्यनामांकिंताच्छापयेत्तथया॥मृत्तिकोगोमयगोमूत्रनस्ममिलितपंचगव्यक्षी
 रदधिघृतमधुशर्कराकलशाइतिदशशुद्धोदककलशाश्चउद्देशेति॥सूक्तमंतुवस्त्रं॥
 सुगंधतैलं॥एवाद्युदत्तनक्षुरं॥सुगंधामलकंमांसिच॥अथजलकलशद्वयपुनःपृथक्पंच
 चामृतकलशाः॥पंचवारिकलशाःगंधोदककलशपंचकलशाश्चकलशः॥अथधिकलशः
 पुष्पकलशः॥शान्तिकलशः॥फलकलशः॥सुवर्णोदककलशः॥गोशृंगोदककलशः॥धान्य
 कलशः॥सहस्रधाराकलशः॥सर्वोषधीकलशः॥पंचपल्लवकलशः॥रत्नकलशः॥तीर्थोदक
 कलशः॥वत्तमांणपद्मवोपेतादिक्यालकलशादशमंगलकलशाइत्येतान्पट्टचत्वारिंश
 त्॥आजिघेतिप्रतिष्ठाप्यगंधपुष्पधूपैरधिवासयेत्तदन्तेतीर्थोदककलशेतीर्थान्या

वाहयेत् ॥ तद्यथा ॥ काशीकुशस्वतीमायावंत्ययोध्यामध्येःपुरी ॥ शालग्रामं सरोकं नर्म
दाच सरस्वती ॥ तीर्थान्येतानि तीर्थेस्मिन्विशं च ब्रह्मशासनात् ॥ ऊषारूपा सरोजाक्षी पद्म
हस्ता शशिप्रभा ॥ आगच्छं च सरिज्येष्ठा गंगापापप्रनाशिनि ॥ नीलोत्पलदलश्यामा पद्मह
स्तांबुजेक्षणा ॥ आयाचय मुना देवी कर्मयानस्थिता सदा ॥ प्राची सरस्वती पुण्यापयोक्षी गौ
तमी तथा ॥ नर्मदा चंदनागा च सरः पूर्ण्डिकी तथा ॥ जंबुका च शतद्रुश्च कालिका सुप्रभा तथा
॥ वितस्ता च विपाशा च समदा च पुनः पुनः ॥ गोदावरी महावती शर्करा वर्तमानुनी ॥ कावेरी ७
कौशिकी चैव तृतीया च महानदी ॥ विटका प्रतिकूला च सोमनंदा च विन्मवा ॥ करतोया
वे च वती रेणुका वेणुका च यो ॥ अत्रेय गंगा वैतरणी काश्मीरिह्लादिनी च यो ॥ धावनी च

च सवत्रासा कल्पाशां सिनी ॥ तथा ॥ वसिष्ठा च आपाया च सिंधुवत्या रुणी तथा ॥ ताम्रा चैव त्रि
संध्या च मेदा किनी तथा परा ॥ तैलकाशी च परा च डंडनी नकुली तथा ॥ निलगंधा च बोधा च
पूर्णचंद्रा शशिप्रभा ॥ अमरेशा प्रभा संचनैमिकं पुष्करं तथा ॥ आषाढि ठिंठिनारत्न नारत्न
तिंबला कुला ॥ हरिश्चंद्र परगुहं गुहं मध्यमकेश्वरं ॥ श्रीपर्वतं समारव्यातं जलेश्वरमतः प
रं ॥ आश्रातकेश्वरं चैव महाकालं तथैव च ॥ केदारमुत्तरं गुहं महानैरवमेव च ॥ गयो चैव कुरु
क्षेत्रं गुह्यः कनकैरवलं तथा ॥ विमलं चंद्रहासं च महेंद्रं भीममष्टकं ॥ छागलार्द्धिदिरं च कर्को
टं मेडलेश्वरं ॥ कालं जंरं वनं चैव देवदारुवनं तथा ॥ शंकुकणं त्रिथैव हस्तलेश्वरमतः परं ॥
एतान्येव तीर्थानि गुह्यं चेत्त्राणि सर्वतः ॥ तानि सर्वाणि कुंभे स्मिन्विशं च ब्रह्मसंश

नात्ततः शुद्धोदककलशान्वित्यस्य स्नानोपकरणजातंचान्यसमाहरेत् ॥ अथाचार्येय
 जमानमूर्तिपेष्ठपतिमुवासिनिभिः सहितः स्तूर्यादिघोषेण कर्मकुटिंगत्वा नुमिमुपलि
 प्यतत्रविधिनाग्निं प्रतिष्ठाप्य प्रतिमानिर्माणे प्राणिवधादिदोषप्रायश्चित्तार्थं दुर्निमित्तोप
 शमनाय घृतेन तिलैर्वापापमक्षमंत्रे देवमंत्रे च आज्याहुतिं कृत्वा पूजां दत्वा प्रतिमां कुशैरु
 क्षिरयमध्वज्याभ्यंगेन देवस्य वरानं गंकृत्वा सितपुष्पैः संपूज्य मृदागोमयेन गोमूत्रेण न
 स्मना क्षीरेण पृथक् पृथक् जलांतरितेन स्नपयित्वा न्यर्क्षं स्वस्त्युर्वादिघोषेण ब्रह्मरथादि ॐ
 देवं महामंडपं प्रादक्षिण्येन स्नानमंडपमानयेत् ॥ तत्राचार्यो दक्षिणवेद्यां मण्डकं कर्णैर्निरि
 ति मद्रासने प्राङ्मुखं देवं निवेशयेत् ॥ अथ शिल्पी पूर्वकल्पितं सरत्नं सहिरण्यं सरत्नं स

पञ्चवंकलशं देवस्य पुरस्तात् स्थापयित्वा कुशस्तुलीत्यादिनिमंत्रैः पूर्वोक्तैस्तीर्थान्यावाह्यगीता
 वादित्रादिना दैर्देवं स्नपयेत् ॥ अथ यजमानः शिल्पिवर्गं तित्परिचारकांश्च वस्त्रात्वं कारणाद्यैः
 पूजयित्वा ह्यमध्वमिति तान् बुधात् ॥ अथाचार्यः शंखदुंडुनिर्घटानि नादैर्बहिर्निर्गत्य सिद्धा
 र्थं घृतपायसैश्च वकमिति प्रागादिदिक्कुबलिदत्वा च मयदेवसमीपमागत्य त्रातारमिंद्रमि
 त्याद्यैर्दशलोकपालमंत्रैर्मंडपांतर्दिक्षुरक्षां विधाय देवस्य पुरतश्चतुरो ब्राह्मणानुपवेश्य
 स्वस्तिवाचयित्वा तेन्यो दक्षिणां दत्वा कर्मसिद्धिमाशास्यते न्यश्चाशिषोः ह्रीत्वा देवस्नप
 नमारभेत् ॥ तद्यथा ॥ अग्निर्मूर्ध्नि मृदं यत्नयन्नेति कषायैः ॥ तस्मिन्निरिति गोमूत्रेण जलां
 तरितेन ॥ गंधद्वारा मिति गोमयेन जलांतरितेन ॥ पसद्येति नस्मना ॥ ताडिसविन्नरिति गंध

तोयेना॥ ततः पंचकलशैः पंचदेवतैः स्नपयेत् नमः संभवायेति प्रथमेना॥ हंसः शुचिबद्धि
 ति द्वितीयेना॥ पाते रुद्रशिवेति तृतीयेना॥ विष्णोर राटमिति चतुर्थेना॥ बलजगन्नामिति पंच
 मेना॥ संस्नाय शतं जीवेति पूर्वोक्तं तत्पुष्पैः प्रपूज्या भिवस्वेति पीतवस्त्रेणाच्छाद्या॥ ततो द्वि
 तीये वेदां नदं कर्णे निरिति नमः सतं निधाय स्तीर्णं बिर्हिरिति प्रागं न कुशा नास्तीर्यते
 त्रपाञ्चुरवं देवं प्रणवेन विन्यस्य उत्तराणि मुखोक्तत्वा कुंकुमात्केन सूत्रेण लिङ्गस्य लक्षणं
 सूत्रयित्वा हिरण्यगर्भ इति पूर्वोक्तं सुवर्णपात्रं ताम्रपात्रं चादाय तत्र मधु घृते कृत्वा ७५
 मधुवाता घृतवतीति मंत्रद्वयेनाभिर्मंत्र्यता न्यां मङ्गलासायां सुवर्णसलाकां गृहीत्वा ॥ ३ ॥
 नमो नगवते उभयं शिवाय हरये नमः ॥ हिरण्यरेतसे विष्णो विश्वरूपाय ते नम इत्यनेन

मंत्रेण लिङ्गस्य लक्षणमुद्धरेत् ॥ तद्यथा ॥ लक्षणोद्धरणं कुर्यात् लिङ्गस्य उभयमाहितः ॥ त्रिधा ॥
 वित्तज्यपूजां गन्तव्यं स्याद्विना गिकं रेखात्रयं च कर्तव्यं यवार्धं तिरसं मितं ॥ न स्तुवंत कृशंत
 दन्तवक्त्रं च दवर्जितं ॥ निम्नं यवप्रमाणेन ज्येष्ठलिङ्गस्य कारयेत् ॥ श्लक्ष्णा ततश्च कर्तव्या सदा
 मध्ये कनीयसी ॥ अष्टभागं ततः कृत्वा त्यक्त्वा नागत्रयं बुधः ॥ लंबयेन्मणिरेखां उपार्धयोरुभ
 योः समं ॥ त्राम्यां च पंचभागोर्ध्वं कारयेत् संगमं ततः ॥ तावत्प्रलंबयेद्दिशान्यावद्भागचतुष्टयं
 ॥ रेखयोः संगमं तद्वत् द्वौ भागौ षष्ठतस्ततः ॥ लिङ्गस्य लक्षणोद्धारे ब्रह्मेशानजनां देवानां
 हिणादिपुरे स्वासु विज्ञेयाष्टिमायुचः ॥ ऊर्ध्वार्धः पद्मपुटयोरक्षोर्ध्वं हिणवामयोः ॥ क
 मात्प्रहरी ज्यौतारज्योतिर्महेश्वरः ॥ एवमेतस्माद्व्यातं समासलक्षणं मयेति ॥ स्व

यं नृवाणलिंगसरिद्रवलोहरत्नचक्रद्विगानां लक्षणाधारं न कुर्यात् ॥ अथ पूर्वविशंकल्पपरि
 कल्पं प्रतिमाया मुरवलिंगस्य चनेत्राणि सुवर्णशयानासिकासंनिधौ नेत्रमूले संलग्ना
 चित्रं देवानामित्यर्धधर्चनत्रिज्योतिरित्याकृतेनेति वा अपांगप्रोतयोः नीत्वा ऊर्ध्वा
 धः पद्मपुटपृथक्कृतं कल्पयेत् ॥ ततो नेत्रमध्ये त्रिभागेन कृत्वा कनीनिकां प्रकल्पयेत्
 ॥ ततो मूर्ध्ना त्रयोवत् देवस्य पुरतो न तिष्ठेत् ॥ सुवर्णं दृष्टपायं संदर्शयेत् ॥ शिल्पीशस्त्रेण वे
 स्वा मुञ्चेत् खयेत् ॥ तामाचार्यो मिधुसर्पिभ्यामन्यज्य इमं मे गंगे इति मंत्रेणान्युह्य पुन मृदा
 द्यैः शिल्पीशस्त्रदोषनिवृत्त्यर्थं स्निपयेत् ॥ अथ प्रतिमा बद्धत्वे पुनस्तत्र पिंडका स्थानमेवा
 चर्चिनां पूर्वोक्तं स्नपनादिकं संक्षेपतः प्रतिपुरुषेण निष्ठाद्यनेत्रज्योतिः प्रकृतितेनैव कार

येत् ॥ ततः सुवर्णपात्रं शलाकां स्नानवस्त्राणि च प्रतिमा कर्त्रे शिल्पिने दद्यात् ॥ अथ हि यजमानः
 सहिरण्यां गामाचार्यो दत्त्वा न्यस्यां वेद्यां भद्रा सने तिथायाचार्यः कलशेन समुद्रज्येष्ठां देवं
 तिस्रपन इत्वा न्यर्च्य ईर्वाक्षितान् शिरसि दत्त्वा प्रार्थयेत् ॥ नमस्ते च सुरेशानि प्रकृते विश्वक
 र्माणः प्रजाविता शेषजगदाविज्जन्यं नमो नमः ॥ त्वयी संपूज्य यामी शं नारायणमनामयं ॥
 रक्षिता शेषदोषैश्च कृद्विपुक्ता सदा न वेति ॥ ततो दक्षिणहस्ते सितोष्णीपिदुस्तत्र निर्मितं त्व
 र्चावितस्तिमात्रं कौजकं मूलमंत्रेण कनिकद्वित्यनेन वा बार्हस्पत्येन वा बध्नीयात् ॥ सर्वस
 त्वमयं शोतं परं ब्रह्म सनातनं ॥ त्वामेवात्मं करिष्यामि त्वं वेद्याभवते नम इति मंत्रेण चेति
 अथ करिष्यमाणस्तपने कलशे त्यः शेषं वारिकलशान्तरे धारयित्वा प्रतिमांतरपिंडिका

जातस्नपनायशतिपुरुषांतरेममिदद्यात्ततश्चर्चनिकलशैरिदमापशतिप्रयमेन॥आ
 पोदेवारितिद्वितीयेन॥इमंमेगंगइतिद्वितीयेन॥तत्तायामीतिचतुर्थेन॥ततोमृमीतिका
 मष्टपलमादायाग्रिमूर्धेतिमृत्तिकाकलशेनतं॥समुद्रज्येष्ठाइतिसुदोदकेनक्षालयि
 त्वा॥गंधद्वाराभितिसप्तसंमितगोमयकलशेन॥वरुणाकलशोत्तंननमसितिशुद्धोदके
 न॥तत्रवित्ररितिद्वादशपलगोमूत्रकलशेन॥आपोहिषेतिशुद्धोदकेन॥प्रसद्येतिमुष्टि
 संमितनमस्कलशोदकेन॥योवनइतिशुद्धोदकेन॥पर्युथिव्याभितित्रिपल॥नसंमित ४१
 पंचगव्यकुंभेन॥देवीरापइतिशुद्धोदकेन॥आषाढस्वेतिषोडशपलहीरकुंभेन॥तस्माच्चरंगमि
 तिशुद्धोदकेन॥दधिकावाइतिविंशतिपलसंमितदधिकुंभेन॥पुंजानइतिउदकेन॥ष्टतव

तीतिसप्तपलष्टतकुंभेन॥देवस्यत्वेतिजलेन॥मधुवाताइतित्रिपलमंधुकुंभेन॥आपोअस्मा
 नितिजलेन॥आयंगौरितित्रिपलशर्कराकलशेन॥आपोहयडूतीइतिशुद्धोदकेन॥पक्षा
 ल्ययज्ञायतेतिसूक्तमंतंभवस्त्रेणसंमार्ज्यसुगंधतैलेनान्यज्यद्रुपदादिदेवेतियवगोधूमशा
 ल्विविनवमसूरचूर्णेनदेवमुदत्ययातेरुद्रशिवातनुरितिदेवस्यशिरसिसुगंधामलकैय
 ल्लकदर्मानुपमांसीचदत्वामानस्तोकाइतिषतद्विष्टुरितिकलशद्वयेनस्नापयित्वाअपा
 मसोमेतिपंचामृतेनायंराजावरुणोनुमन्यतीविप्रोयथा॥संतेपयादिस्याथायस्वमदितमसो
 मेविशीतोष्टुथिवीतिशीत्युदकेनश्चानिरुतिभिः॥अश्वमेसधिष्टवइतिपंचभिःकालयेत्
 गंधद्वाराभितिगंधोदकेन॥यज्ञायतेतिपंचपलवकशायकलशेन॥आषधीरितिआषधीक

लशेन॥ श्रोषधीः प्रतिमोदधमिति सितपुष्पसितोदककलशेन॥ शोताष्टयिवीशांत्युदकेन॥
 याः फलिनीरिति अष्टफलोदककलशेन॥ हिरण्यगर्भेति सुवर्णोदकेन॥ हविष्मतिरिति
 गोशृंगोदकेन॥ धान्यमसीति धान्योदकेन॥ सहस्राक्षेणेति सहस्रधाराकलशेन॥ यादिव्या
 ईति सर्वौषधीर्जलेन॥ नमोस्तु सर्पेभ्य इति पल्लवोदकेन॥ अष्टौ चर्यादिति रत्नोदकेन॥ ईमं
 मेगंगे इति तीर्थोदकेन॥ स्नपयित्वा षणिः कुंभैः फलपुष्पमंगलमूलतोयैः पूर्वकल्पितैः समुद्र
 संस्तु कैः स्नपयेत्॥ कथानश्विर् इति क्षीरोदकेन॥ आयायस्वेति क्षीरोदकेन॥ दधिकाया इति ४२
 दध्युदकेन॥ दृतवतीति दृतोदकेन॥ पयःपृथिव्यामिति इक्षुरसोदकेन॥ देवं वह्निरिति सु
 रोदकेन॥ स्वादिष्टयेति स्वादोदकेन॥ सरस्वती योगंगर्भमिति गभोदकेन॥ पुनर्दशभिः कलशैः

पल्लवान्वितैर्लोकपालाग्निधैः स्नपयेत्॥ आतारमिति कदंबपल्लवकुंभेन॥ त्वन्नो अन्न इति शास्त्र
 मन्त्री पल्लवकुंभेन॥ सुगन्धुः पंथामिति जंबू पल्लवेन॥ असु न्वंतमित्यशोकपल्लवेन॥ तत्त्वाया
 मीति पल्लवपल्लवेन॥ आनो नियुद्धिरिति चूतपल्लवेन॥ वयसो मेति वटपल्लवेन॥ तमीशानमि
 ति विल्वपल्लवेन॥ नमोस्तु सर्पेभ्य इति नागपल्लवेन॥ बल्लजज्ञानमिति पालाशपल्लवेन॥ नाना
 भेरीशंखं तूर्यकाद्याहनाध्वनिभिः पुण्यस्त्रीमंगलो जीतैर्बलघोषैः शोडश निरष्टमिष्टत्रिभि
 रेकेण वामंगलकुंभेन गंधोदकेन स्नपयित्वा न्यधारितशेषवारिणा न्यस्यति माद्यं पुरुषेण स्न
 पयित्वा देवं सितवस्त्रेण सुगंधिना परिमृज्य देवलिङ्गमत्रैर्विश्वतश्चक्षुरित्याद्यैश्च सकली
 कृत्य देवमावाहयेत्॥ श्रीरहो हि भगवन् विष्णो लोका नुग्रहकारका यत्तु मागंगुहाणो मवास्तु

देवनमोस्तुते॥ हिरण्यवर्णेति पाद्यमर्घदत्त्वा॥ ततो विनादित्याचमनीयं॥ अंबकमिति चंदनादिना
 दिनाविलिप्या॥ वेदाहमित्युपवीतंदत्त्वा॥ अतिवस्त्रेण परिधाय वेदाहमित्युत्तरीयं॥ इदं विलुपि
 ति प्रज्जयेत्॥ धूरसीति धूपं॥ चंद्रमामनस इति दीपं॥ अन्नपत इति नैवेद्यं॥ आचमनीयंद
 त्वात्तैलपात्रः स्नानवस्त्राशननैवेद्यादिकं शिल्पिने दद्यात्॥ इति देवस्नपन इति विधिः॥
 अथ देवंपुरुषसूक्तेनेस्तुत्वा उत्तिष्ठोतिष्ठेति देवमुत्थाय रथेति छन्निति रथमारोप्य आ
 म्रजेति चतुर्यनिना देन पुरुषसूक्तं जपन् पुरस्वपासादस्य वा प्रदक्षिणयेन्न रथमार्गं ८३
 बुगामिना कर्मकेटिस्थपतिलोकान् हिरण्यवस्त्रादिनानीराज्यं कृतानुसारेण तत्र क्षिप
 न्नाशनैःशनैः यागमंडपपश्चिमद्वारमानीयोत्तरमौरीयार्घ्ययित्वा कनिकददिति मू

जमंत्रेण पुरुषसूक्तेनाकृत्स्नेनेति वा प्रवेशयेत्॥ वेद्यान्यश्चि मन्नागेपीठे पूर्वमुखं देवं निधायार्घ्य
 पाद्यादिकमन्नपत इति मधुपर्कं कुर्यात्॥ अथ पूर्वापरोत्तरयाम्यास्येषु प्रासादेषु वेदिकाया
 अग्निमरुदीशाननैर्ऋतेषु कोणेषु च उष्णलशविकारात्तु कीर्य वेद्यां शय्यायां सारदारुजं
 पट्टं वा निधाय तदुपरि त्रिकोणं लिप्त्वा उपधनद्वययुक्तां आस्तीर्य सदस्त्रेणाच्छाद्य तदुपरि
 स्वस्तिकमक्षतैः कृत्वा कुशान् प्रागयान् पुष्पाणि च विन्यस्य तस्याः पूर्वादिदिक्षु विलुमधुसु
 दनत्रिविक्रमवामनात्स्वनामनिः प्रज्जयेत्॥ अग्नेयादिकोणे श्रीधरं रुषीकेशं पद्मनाभं द
 मोदरं चेत्ति॥ अथ शैवेन्यत्र वा शर्वादिमूर्तिशानिष्ठानमः शंभवायेति प्राक् शिरसं शय्यायां
 निवेशयन्निर्ऋकलपट्टैर्विचित्रैः कर्पासैर्वाच्छाद्य देवस्य शिरोदिशे भूमौ सवस्त्रकोचननिष्ठाक

लशमापोदेविरिति आपोऽस्मनिति च प्रतिष्ठाप्यायस्वेति मधुसर्पिन्यां देवमन्यन्वयाते रुद्रे
 तितैलसर्पपैरुपलिप्य गंधपुष्पाद्यैरन्यर्च्य बृहस्पतेः परीतिसितं प्रतिसरंदद्यात् ॥ अत्रावस
 रे देवस्य दक्षिणे पाणौ पूर्वनिर्मितं बृहस्पतेः परिदीरिति मंत्रेण कंकणबध्नीयात् ॥ दित्येके ॥
 ततो विश्वतश्चक्षुरिति देवस्य पादनामिवक्षः शिरः स्वात्ननं ॥ ततः इन्द्रतै चंद्रदात्विति द
 क्षिणपार्श्वे च धारणं ॥ वातो वामनो वा इति यजतं ॥ त्रीणि पदेति चरणं तेषां पादके ॥ पार्श्वयो
 र्शांतिकुंभौ ॥ भोजनासनासनदर्पणाघंटादिकं नक्षत्रभोज्यमनपानं घृतमधुगृहोपस्करजातं ८४
 च अतित्वा सुसुरानो नुम इति देवस्य पुरतः परिकल्पयेत् ॥ अथ भस्मदर्शित्वैर्देवसमं ताव
 रक्षणार्थं प्राकारत्रयं कृत्वा मंडपाद्वहिर्गत्वा प्रतिदिशं लोकपालेभ्यो गंधादिपूर्वकं बलिंदद्यात्

कृतेन्यश्च त्र्यंबकमिति ॥ अथ मंज्ञेपेण बलिदानाय मंत्रांतरं यथा ॥ पूर्वदिग्वासिभ्यो दिक्ष्यति
 दिग्भूताधिपतिदिग्मुद्दिज्ञादिकं त्रैपासेभ्यो नम इत्येवं प्रतिदिशं बलिंदत्वा च मयशया
 स्थिते देवे होमं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ उपराय विष्वात्मने नमस्वाहेति वैष्णवे ॥ अन्यदेवतायागे परा
 यशिवात्मने स्वाहेत्येव मूहः कर्तव्यः ॥ अनेन मंत्रेणाष्टोत्तरसहस्रशतमष्टाविंशतिरष्टौ वाति
 तैर्यवैवाप्रत्येकमाहुती कृत्वा प्रतिमायां न्यासानामेत् ॥ तद्यथा ॥ अषादयोः ॥ ऊरुदये ॥ मलला
 टे ॥ इति षण्च न्यासः ॥ नृपादयोः ॥ भुवः ॥ रुदये ॥ स्वः ॥ खलाटे ॥ इति च ऋती न्यासः ॥ अ
 तालुके ॥ अमुरे ॥ ईदक्षिणनेत्रे ॥ ईवामे ॥ उदक्षिणश्रवणे ॥ ऊवामे ॥ रुदक्षिणभुजे ॥ रु
 वामे ॥ रुदक्षिणनासापुटे ॥ रुवामे ॥ एऊर्ध्वदशनेषु ॥ ऐधोदशनेषु ॥ औऊर्ध्वौघौ ॥ औत्र

अधरोऽंजलादेः॥ अःजिह्वायां॥ यत्किंचिच्चक्षुषोः॥ खनासिकायां॥ वदशनेषु॥ शश्रोत्रयोः॥
 पृष्ठदरोऽसकटिदेशे॥ हृद्दये॥ क्षनाभ्यां॥ खलिंगे॥ पफवनमदक्षिणबाहौ॥ तथदधनवामे
 ठड्डणदक्षिणजंघायां॥ चञ्चजज्जवामायां॥ करवगघङ्गसर्वगुलीषु॥ इतिमातृकान्यासः
 ॥ ॥ आदित्याय नमः॥ चंद्राय नमः॥ नेत्रयोः॥ अंगारकाय नमः॥ उरसि॥ बुधाय नमः॥ रक्तंधोः॥
 हृत्पते नमः॥ जिह्वायां॥ शुक्राय नमः॥ लिंगे॥ शनैश्चराय नमोऽंजलादेः॥ राहवे नमः॥ पादयोः॥
 केतुभ्यो नमः॥ केशेषु॥ रोहिणीभ्यो नमः॥ हृद्दये॥ मृगशिरसे नमः॥ शिरसि॥ आर्द्रायै नमः॥ केशे ८५
 षु॥ पुनर्वसवे नमः॥ तलादेः॥ पुष्याय नमोऽंजलादेः॥ आश्लेषाभ्यो नमः॥ नासायां॥ मघाभ्यो नमः॥ दश
 नेषु॥ पूर्वाफाल्गुनीभ्यो नमोऽंजलादेः॥ उत्तराफाल्गुनीभ्यो नमोऽंजलादेः॥ हस्ताय नमोऽंजलादेः॥

योः॥ चित्राय नमोऽंजलादेः॥ स्वात्यै नमोऽंजलादेः॥ विशाखाभ्यो नमः॥ अनुराधाभ्यो नमः॥ स्तनयोः॥
 ज्येष्ठाभ्यो नमोऽंजलादेः॥ मूलाय नमोऽंजलादेः॥ पूर्वाषाढाभ्यो नमः॥ कटिपार्श्वयोः॥ उत्त
 राषाढाभ्यो नमोऽंजलादेः॥ श्रवणधनिष्ठाभ्यां नमोऽंजलादेः॥ शतभिषग्भ्यो नमोऽंजलादेः॥ पूर्वाभाद्रपदा
 उत्तराभाद्रपदाभ्यो नमः॥ ऊर्वाः॥ रेवती॥ अश्विनीभ्यो नमः॥ जंघयोः॥ अनुराधा॥ कृत्तिकाभ्यो नमः॥ पाद
 योः॥ अक्रवाय नमोऽंजलादेः॥ मघाभ्यो नमः॥ कंठे॥ मातृमंडलाय नमः॥ कटिदेशे॥ विष्णुपदेभ्यो
 नमः॥ पादयोः॥ नागरीभ्यो नमः॥ अंगवीथ्ये नमः॥ वनमालायां॥ ताराभ्यो नमः॥ रोमकपेषु॥ अ
 गस्त्याय नमः॥ कोस्तने॥ ॥ इतिग्रहादिन्यासः॥ ॥ वैशाखाय नमः॥ शिरसि॥ वैशाखाय नमोऽंजलादेः॥ ज्ये
 ष्ठाय नमोऽंजलादेः॥ आषाढाय नमः॥ श्रवणाय नमः॥ स्तनयोः॥ भाद्रपदाय नमोऽंजलादेः॥ आश्विना

यनमकङ्क्षं॥कार्तिकायनमःमार्गशीर्षायनमःऋतुद्वये॥पौषायनमःमाघायनमःजंघयोः॥फाल्गु
 नायनमःपादयोः॥संवत्सरायनमःपरिवत्सरायनमः॥ईशवत्सरायनमः॥अनुवत्सरायनमः॥
 इतिदक्षिणाद्येषुवाङ्मयु॥पर्वेभ्योनमःसंधिषु॥ऋतुभ्योनमः॥लिङ्गेषु॥अहोरात्रेभ्योनमोऽस्ति
 षु॥क्षणायेनमःक्षयायनमःकलायैनमः॥रोमकपेषु॥कृतायनमोमुखे॥चेतायनमोऋद्वये
 क्षापरायनमोऽनितंबे॥कलियुगायनमःपादयोः॥मन्वंतरेभ्योनमः॥वाङ्मये॥परायनमःपराधर्म
 नमोजंघयोः॥महाकाशायनमःशरीरे॥उदगनायनमः॥उदक्षिणायनायनमःपादयोः॥विलु ८६
 वतेनमः॥इतिसर्वाङ्गुलीषु॥॥इतिकालन्यासः॥बाललणानमोमुखे॥क्षत्रियायनमोवाङ्मये॥वैश्या
 यनमोऋतुर्वी॥शूद्रायनमःपादयोः॥शंकरजेनमःपादयोः॥अनुलोमजेनमःसर्वाङ्गिसंधिषु

गोभ्योनमोमुखे॥अजाभ्योनमः॥अविकाभ्योनमः॥हस्तयोः॥आम्यपशुभ्योनमः॥आरण्यपशु
 भ्योनमः॥ऋतुर्वी॥॥इतिवर्णन्यासः॥मेघेभ्योनमः॥केशेषु॥अग्नेभ्योनमोरोमसु॥नदिभ्योनमः॥स
 र्वगात्रेषु॥समुद्रेभ्योनमः॥कुक्षिदेशे॥॥इतितोयन्यासः॥ऋग्वेदायनमः॥शिरसि॥यजुर्वेदायनमो
 दक्षिणभुजे॥सामवेदायनमोवामे॥षवेपिनिषङ्ग्योनमोऋद्वये॥इतिहासपुराणेभ्योनमोजंघ
 योः॥अथर्वाङ्गिरसेभ्योनमोनाभौ॥कल्पखेत्रेभ्योनमोऽधोदयोः॥व्याकर्णायनमोवक्त्रे॥तर्क
 भ्योनमः॥कंठे॥मिमांसायैशनिरुक्तायैनमोऋदि॥छंदःशास्त्रेभ्योनमः॥ज्योतिःशास्त्रेभ्योनमो
 नेत्रयोः॥गीतशास्त्रेभ्योनमस्तशास्त्रेभ्योनमः॥श्रोत्रयोः॥आयुर्वेदायनमोदक्षिणभुजे॥धनुर्वेदा
 यनमोदक्षिणभुजे॥योगशास्त्रेभ्योनमोऽभिमुखे॥ऋद्वये॥नीतिशास्त्रेभ्योनमःपादयोः॥वश्य
 वीम

तंत्रायनमः३८५॥ इतिविद्यान्यासः॥ दिवेनमोमूर्द्धि॥ सूर्यलोकायनमः॥ चंद्रलोकायनमः॥ ने
 त्रयोः॥ अनिललोकायनमोघ्राणे॥ योमनमोनाभ्यां॥ समुद्रेन्योनमः॥ अस्त्रिदेशे॥ पृथिव्येनमः॥ पा
 दयोः॥ इतिवैराज्यासः॥ हिरण्यगर्भायनमः॥ शिरसि॥ रुक्मायनमः॥ केशेषु॥ रुद्रायनमोऽललाटे॥ य
 मायनमान्द्रकुश्यां॥ अश्विन्यांनमः॥ कर्णयोः॥ वैश्वानरायनमोमुखे॥ मरुद्भ्योनमोघ्राणे॥ वसु
 भ्योनमः॥ कंठे॥ रुद्रेभ्योनमोदंतरेषु॥ सरस्वत्येनमोजिकायां॥ ईशायनमोदक्षिणनुजे॥ बलयेनमो
 वामे॥ प्रह्लादायनमो॥ दक्षिणस्तने॥ विश्वकर्माणेनमोवामस्तने॥ नारदायनमोदक्षिणकुक्षौ ८३
 अनंतादिभ्योनगेभ्योनमोवामकुक्षौ॥ वरुणायनमोहस्तयोः॥ मित्रायनमः॥ पादयोः॥ विश्वेभ्यो
 देवेभ्योनमः॥ ऊरुमध्ये॥ पित्र्येभ्योनमः॥ जानुदेशे॥ यक्षेभ्योनमोजंघयोः॥ राक्षसेभ्योनमोगुह्ययोः

पिशाचेभ्योनमः॥ असुरेभ्योनमः॥ पादयोः॥ वसुभ्योनमः॥ पादो गुह्येषु॥ विद्याधरेभ्योनमः॥ पादयोः
 ग्रहेभ्योनमः॥ पादतलयोः॥ शुक्रकेभ्योनमोगुह्ये॥ पूतनादिभ्योनमोनरेव॥ गंधर्वेभ्योनमः॥ ओष्ठ
 योः॥ कार्तिकेयायनमजंघे॥ शायनमः॥ कटिपार्श्वयोः॥ इतिदेवयोनिन्यासः॥ मत्स्यायनमो
 मूर्द्धिकुर्मायनमः॥ पादयोः॥ वराहायनमोजंघयोः॥ नरसिंहायनमोऽललाटे॥ वामनाय
 नमोमुखे॥ पराशुरामायनमोऽङ्गुलि॥ रामायनमोबाहुषु॥ रुक्मायनमोनाभ्यां॥ बुधाय
 नमोबुधौ॥ कल्किनेनमोजानुदेशे॥ केशवायनमः॥ शिरसि॥ नारायणायनमोमुखे॥ मा
 धवायनमोशीवायां॥ गोविंदायनमोबाह्वोः॥ विष्णवेनमोऽङ्गुल्योः॥ मधुसूदनायनमः॥ पृष्ठे
 त्रिविक्रमायनमः॥ कूर्मायनमोऽङ्गुलि॥ वामनायनमोजटरे॥ श्रीधरायनमः॥ रुक्मीकेशायनमोजंघयोः

पद्मनाभाय नमो गुल्फयोः॥ दामोदराय नमः पादयोः॥ इति मूर्तिन्यासः॥ अश्वमेधाय नमो मू
 र्द्धि॥ नरमेधाय नमो ललाटे॥ राजसुयाय नमो मुखे॥ गोसवाय नमः कंठे॥ दादशाहाय नमो
 रुदि॥ अहीनेन्योनमो नानौ॥ सर्वजितेन्योनमो कङ्कां॥ सर्वमेधाय नमो वामकङ्कां॥ अग्नि
 शोमाय नमो लिङ्गे॥ अतिरात्राय नमो वृषणयोः॥ अक्षीर्यामाय नमः ऊर्वी॥ षोडशनेनमो
 जानुनो॥ उक्थ्याय नमो दक्षिणजंघायां॥ वाजपेयाय नमो वामजंघायां॥ अत्यग्निष्टो
 माय नमो दक्षिणबाहु॥ चात्रुर्मस्येन्योनमो वामे॥ सौत्रामण्येनमो हस्तेषु॥ पश्चिष्टेनमो
 गुलिषु॥ दशयिनमः पौर्यामासाय नमः नेत्रयोः॥ सर्वेष्टिन्योनमो रोमकपेषु॥ स्वाहाकारा
 य नमः वक्षःट्काराय नमः स्तनयोः॥ पंचमहायज्ञेन्योनमः पदांगुलीषु॥ आहवनीयाय न

मो मुखे॥ दक्षिणाग्रयेनमो नानौ॥ गार्हपत्याय नमो नानौ॥ वैद्येनमो उदरे॥ प्रवर्ग्याय नमो
 मूषणेषु॥ सवनेन्योनमः पादयोः॥ इध्मेन्योनमो बाहुषु॥ दर्जेन्योनमः केशेषु॥ इति क
 तुन्यासः॥ अमृतमंत्रन्यासः॥ आयुधन्यासः॥ शक्तिन्यासः॥ अंगन्यासः॥ इति साधार
 णः॥ सर्वत्र ते च वैष्णवमधिकृत्योच्यंते॥ तद्यथा॥ धर्माय नमो मूर्द्धि॥ तानाय नमो रुदि॥ वैराग्या
 य नमो गुह्ये॥ ऐश्वर्याय नमः पादयोः॥ षड्राय नमः शिरसि॥ शाङ्क्याय नमो मस्तके॥ मुशलाय न
 मो दक्षिणानुजे॥ हलाय नमो वामे॥ चक्राय नमो नान्यां॥ जदरेष्टे च॥ शंखाय नमो लिङ्गे
 वृषणे च॥ गदायै नमो जंघयोः॥ जानुनोश्च पद्मायै नमो गुल्फयोश्च॥ पादयोश्च॥ इत्यायुध
 न्यासः॥ अक्ष्मेनमो ललाटे॥ सरस्वत्यै नमो मुखे॥ रत्यै नमो गुह्ये॥ प्रीत्यै नमः कंठे॥ कीर्त्यै न

मोदिह्यु॥ शो तै नमो रुदये॥ उष्ट्रै नमो जटरो॥ पुष्ट्रै नमः सर्वत्र॥ इति शक्तिन्यासः॥ मूलमंत्रस्य
 रुदये रुदये॥ शिरः शिरसि॥ शिरव शिरवायां॥ कवचं सर्वत्र॥ नेत्रयो नेत्रं॥ करयोरस्त्रं॥ दक्षिण
 वामस्तनयोः॥ शिवत्साय नमः॥ उरसि कौस्तुभाय नमः॥ कंठे देवनामायै नमः॥ इत्यंगन्या
 सः॥ उपादये॥ नं जानुनोः॥ मोगुह्ये॥ नं नान्यां॥ गं रुदये॥ वं कंठे॥ तं मुखे॥ वां नेत्रयोः॥ मुं ल
 लाटे॥ दं शिरसि॥ वां दक्षिण पाश्वे॥ यं उदरे॥ इति दशहरन्यासः॥ इति चत्वारो न्यासश्च
 यप्रतिमाया जीवत्यासः॥ तत्र नानैरधस्तानां दाधारस्थानादाकुंचन प्रकारेण नाभिचक्रं दृष्ट्वा
 तेजश्चानीय तत्तेजो रुत्पन्ना नीय रुत्पन्ना त्वं च तं त्मा चैरुपेतं ऐश्वर्यादिगुणयुक्तं स्फुरद्
 शिम्बं काशमूर्ध्ववक्त्रयनेनैव न स्वदेहध्यानेन वामनाड्यानिःसार्य ब्रह्मरंध्रेण प्रतिमा

यां प्रविश चिंतयेत्॥ तत्र ललाटे किंचित्स्थिरं कृत्वा घंटिकाधारमानयेत्॥ तत्र स्थिरीकृत्य
 तस्मात्तेजसी चक्षुरादीनि बुद्धिं द्रियाणि वागादीनि कर्मेन्द्रियाणि नमः सहितानि यथास्था
 नं प्रविशंति चिंतयेत्॥ पादांगुष्ठानि नासिकांतं पाणं निवेशयेत्॥ पाश्चादिघंटिकांतम
 पानं॥ शरीरे व्यापकत्वेन व्यापेत्॥ नाभौ रुदये शमानं॥ सुषुम्णा ब्रह्मरंध्रेण जदानां रुत्प
 न्नेदलाष्टकं॥ तन्मध्ये कर्माकायां व्यापिने पुरुषं प्रणवेत् नमः॥ उं मं जीवात्मने नमः
 उं नं प्राणात्मने नमः॥ शरीरे व्यापकं नमः॥ उं वं बुद्ध्यात्मने नमः॥ उं फं अहंकारात्मने न
 मः॥ उं पं मन आत्मने नमः॥ रुदये॥ उं नं शब्द तन्मात्रात्मने नमः॥ शिरसि॥ उं धं स्पर्श तन्मा
 त्मात्मने नमो वक्त्रे॥ उं दं रूप तन्मात्रात्मने नमो रुदये॥ उं थं रस तन्मात्रात्मने नमो हस्त

योः॥ अतिगंधतत्मात्मानेन नमः पादयोः॥ अलं श्रोत्रात्मानेन नमः श्रोत्रयोः॥ अहं त्वगात्मानेन
नमस्तु चि॥ अहं चक्षुरात्मानेन नमः चक्षुषोः॥ अहं जिह्वात्मानेन नमो जिह्वायोः॥ अहं प्राणात्माने
नमो प्राणोः॥ अहं वागात्मानेन नमो वाची॥ अहं पाण्यात्मानेन नमः पाणोः॥ अहं पादात्मानेन नमः पा
दयोः॥ अहं पाद्यात्मानेन नमः पादयोः॥ अहं उपस्थात्मानेन नमः उपस्थे॥ अहं पृथिव्यात्मानेन नमः
पादयोः॥ अहं अपात्मानेन नमः वस्तौ॥ अहं तेज आत्मानेन नमो रुदये॥ अहं प्राणात्मानेन नमो
प्राणोः॥ अहं आकाशात्मानेन नमः शिरसि॥ अहं पुंडरीकाय नमो रुदये॥ अहं सूर्यात्मानेन नमो
रुतुंडरीक मध्ये॥ अहं सोमाय नमस्तन्मध्ये॥ अहं वज्रात्मानेन नमस्तन्मध्ये॥ ततो वं वीजं स्वाभि
मतमूर्त्यास्त्रिमं त्रेण संयोज्यं॥ अहं पुरुषात्मानेन नम इति पुरुषभावमानियध्यात्वा॥ अहं पंपराय स

र्वात्मानेन नम इति सर्वसाक्षिणं भावयित्वा॥ अहं सर्वात्मानेन नम इति सर्वतो मुखं॥ अहं अनुय
हात्मानेन नम इत्यनुयहकारकं॥ अहं सर्वसंस्तुत्यात्मानेन नम इति सर्वसंस्तुतिकारकं॥ अहं स
र्वसंहरणात्मानेन नम इति सर्वसंहरात्मकं॥ अहं कोपात्मानेन नम इति सर्वसंयमकारकं
कमेण ध्यात्वा सेश्वरं तत्त्वत्रयन्यासः कर्तव्यः॥ तद्यथा॥ अहं आत्मतत्त्वाय नमः॥ अहं आत्मत
त्त्वाधिपतये वस्तुने नमः पादयोः॥ अहं विद्यातत्त्वाय नमः विद्यातत्त्वाधिपतये विज्ञाने नमः रु
दये॥ अहं शिवतत्त्वाय नमः शिवतत्त्वाधिपतये रुद्राय नमः शिरसि॥ इति त्रितत्त्वन्यासः॥
पृथिवीतत्त्वाय नमः पादयोः॥ अपस्तत्त्वाय नमो वस्तौ॥ तेजस्तत्त्वाय नमो रुदये॥ वायुस्त
त्त्वाय नमो प्राणोः॥ आकाशतत्त्वाय नमः गंधतत्त्वाय नमः पादयोः॥ रसतत्त्वाय नमो वस्तौ॥

रूपतत्त्वाय नमो रुदये ॥ स्पर्शतत्त्वाय नमस्तत्त्वचि ॥ शब्दतत्त्वाय नमः शिरसि ॥ घ्राणतत्त्वाय नमो घ्राणे ॥ जिह्वातत्त्वाय नमो जिह्वायां ॥ चक्षुतत्त्वाय नमः चक्षुषोः ॥ त्वक्तत्त्वाय नमो त्वक् ॥ रूपतत्त्वाय नमो रुदये ॥ स्पर्शतत्त्वाय नमस्तत्त्वचि ॥ शब्दतत्त्वाय नमः शिरसि ॥ घ्राणतत्त्वाय नमो घ्राणे ॥ जिह्वातत्त्वाय नमो जिह्वायां ॥ चक्षुतत्त्वाय नमः चक्षुषोः ॥ त्वक्तत्त्वाय नमो त्वक् ॥ वायनमश्च कर्मणि ॥ श्रोत्रतत्त्वाय नमः कर्णयोः ॥ पायुतत्त्वाय नमो पादयोः ॥ उपस्थतत्त्वाय नमः उपस्थे ॥ हस्ततत्त्वाय नमो हस्तयोः ॥ पादतत्त्वाय नमः पादयोः ॥ वाक्तत्त्वाय नमो वाक् ॥ मनस्तत्त्वाय नमो रुदि ॥ बुधितत्त्वाय नमः ॥ अहंकारतत्त्वाय नमः ॥ सत्त्वाय नमः ॥ रजसे नमः ॥ तमसे नमः ॥ पुरुषतत्त्वाय नमः रुदये ॥ शब्दतत्त्वाय नमः ॥ विद्यातत्त्वा

यनमः ॥ कलातत्त्वाय नमः ॥ कालतत्त्वाय नमः ॥ मायातत्त्वाय नमः ॥ ईश्वरतत्त्वाय नमः ॥ शब्दाशि
 वतत्त्वाय नमः ॥ शक्तितत्त्वाय नमः ॥ शिवतत्त्वाय नमः ॥ इति षोडश न्यासः ॥ अथ गायत्री न्यासः ॥
 सूर्यस्य तपादांगुष्ठयोः ॥ मगुल्फयोः ॥ विजंघयोः ॥ उज्जानुनोः ॥ र्वज्जर्वोः ॥ रेगुह्योः ॥ णिष्ठषण्योः
 यंकटिदेशे ॥ भनानौ ॥ गोजिठरो ॥ देस्तनयोः ॥ वरुदयोः ॥ स्यकंठो ॥ धीवदने ॥ मतालुमध्ये ॥ हिना
 सिकाये ॥ धीचक्षुषोः ॥ योन्ममध्ये ॥ योवलाटे ॥ नः पूर्वदिशि ॥ पदक्षिण दिशि ॥ चोपश्चिमदि
 शि ॥ दउत्तरदिशि ॥ यामुद्रि ॥ त्सर्वत्र ॥ तस्मिन् विज्जु रुदये ॥ धरेण्यं शिरसि ॥ भगो देवशिखा
 यां ॥ स्थधीमहीकवचे ॥ धियो यो नः नेत्रयोः ॥ प्रचोदयात् ॥ अस्त्रे ॥ इति गायत्री न्यासः ॥ अथ मं
 त्र न्यासः ॥ अग्निमील इति पादयोः ॥ इषे त्वेति पदयोः ॥ अग्निमील इति पादयोः ॥ अग्निमील इति पादयोः

सत्रा ॥ अश्वः संवृत इति रुदये ॥ वेदाहमिति शिरसि ॥ पञ्चापतिरिति शिखायां ॥ यो देवेन्यद्र
 तिकवचे ॥ रुचं बालं इति नेत्रयोः ॥ श्रीश्चतुश्चास्त्रे ॥ इत्कृत्तरनारायणन्यासत्रा ॥ अथ शिव
 स्पृष्टं च बुलन्यासत्रा ॥ तद्यथा ॥ अंगुष्ठयोरीशानंतर्जन्योस्तत्पुरुषं ॥ मध्यमयोरघोरं ॥ अनामि
 कयोर्वामदेवं ॥ कनिष्ठयोः सद्योजातं ॥ ततः कनिष्ठयोः रुदयं ॥ अनामिकयोः शिरःसि ॥
 मध्यमयोः शिखा ॥ तर्जन्योः कवचं ॥ अंगुष्ठयोरस्त्रं विन्यस्य परेण तेजसा संयोज्य कवचेना
 वगुंघ्य सर्वकर्मसु नियोजयेत् ॥ सर्वत्राचमनं ॥ अनेन विधिना देवस्य करं न्यासं विधाय विं
 गमुद्रां वध्ना ॥ उद्देशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वकृतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणोधिपतिर्ब्रह्मा
 शिवो मे अस्तु सदा शिवो ईति उद्देशानमुद्दिं वध्ना ॥ अंगुल्यर्थे रुद्रमुद्रायामुद्दिं उत पुरुषाय

१३

विष्णुहेमहादेवाय धीमहि ॥ तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ तथैव तत्पुरुषं तर्जन्यंगुष्ठयोगात्तत्पुरुषं मु
 खे ॥ अघोरे न्योऽथ घोरे न्योऽघोरघोरतरे न्यः ॥ सर्वे न्यः सर्वसर्वे न्यो नमस्ते अस्तु रुद्ररूपे न्यः इति
 मध्यमांगुष्ठयोगेन रुद्रघोरं ॥ उद्देशानमदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः ॥ अष्टाय नमो रुद्राय नमः ॥ कात्या
 यनमः कलविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नमः ॥ सर्वभूत
 दमनाय नमो मनोन्मनौ नमः ॥ इति अंगुष्ठानामिकायोगेन वामदेवं गुह्यं ॥ उद्देशो जातं
 प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमो नमः ॥ नवे नवेनाति नवे नवस्वमां नवोद्भवाय नमः ॥ इतिक
 निष्ठांगुष्ठयोगेन पादावारन्यमस्तु कांतं यावत् शरीरे व्यापकत्वेन मूर्तिं कृतं सद्योजातमिति
 बुलनंग्या विन्यस्य ऊर्ध्वपूर्वदक्षिणोत्तरपश्चिमवक्त्रेषु वक्त्रं मग्या ततो नमः कलान्यग्या ई

शानः सर्वविद्यानां नम इति शशिनी मूर्द्धि ॥ ईश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपति नम इति पूर्वमूर्द्धि ॥
 इति कल्पितं चंद्रोर्बल्लणोधिपतिर्बल्लानम इति ईष्टां दक्षिणमूर्द्धि ॥ शिवो मे अस्तु नम इति
 मरीचिं उत्तरमूर्द्धि ॥ सदाशिवो नम इति ज्वालिनी पश्चिममूर्द्धि ॥ एवमीशानस्य कलापे चकं
 ॥ तत्पुरुषाय विष्णवे नम इति शान्तिं पूर्ववक्त्रे ॥ महादेयधीमहीति विद्यां दक्षिणवक्त्रे ॥ तन्नोरु
 इति प्रतिष्ठा मुत्तरवक्त्रे ॥ प्रचोदयादिति निवृत्तिं पश्चिमवक्त्रे ॥ इति तत्पुरुषकलाश्चतस्रः
 अथोरेन्यो नम इति तमां रुद्रयोः ॥ अथ घोरन्यो नम इति मोहायै पीवायां ॥ घोरह मायै स्कंधयोः ॥
 घोरतरेन्यो रुद्रायै नानौ ॥ सर्वेभ्यः निपायै कुक्षौ ॥ सर्वसिंहेभ्यो मायायै षष्ठे ॥ इत्येघोरकलाष्टकं
 ॥ वामदेवाय नम इति जगुस्ये ॥ ज्येष्ठाय नम इति रक्षां लिंगे ॥ अष्टाय नम इति रतिं दक्षिणे रौ

॥ ४

रुद्राय नम इति पाल्यां वामोरौ ॥ कालाय नम इति कामां दक्षिणजानुनी ॥ कलर्षी करणाय नम इति
 संजीविन्यै वामजानौ ॥ बल्लवे करण्यै प्रियायै दक्षिणजंघायां ॥ बलाय बुधै वामजंघायां ॥ बल्लभा
 यायै दक्षिणस्फिजि ॥ प्रमथनाय धात्री वामस्फिजि ॥ सर्वभूतदमनाय नम इति भ्रामणी कक्षां ॥ म
 नोनम इति शोषणी दक्षिणपार्श्वे ॥ उन्मनाय नम इति ज्वरं वामपार्श्वे ॥ इति त्रयोदशकलाश्चतस्रः
 जातं प्रपद्यामि नम इति सिद्धिं दक्षिणपादे ॥ सद्योजाताय वै नम इति वामपादे ॥ भवेनम इति दितिं
 दक्षिणपादौ ॥ अभवेनम इति लक्ष्मीं वामपादौ ॥ नातिभवेनम इति मेघां नासायां ॥ नवस्वमां न
 म इति कांतिं शिरसि ॥ भवनम इति स्वधां दक्षिणबाहौ ॥ उद्वाय नम इति प्रभां वामबाहौ ॥
 इति सद्योजातकलाष्टकं ॥ इति स्वस्वमुद्रया शशिन्या द्यष्टत्रिंशत्कलान्यासं विधाय विद्यादे

बहंसं संपाद्य हंसं सेति रुदयादिन्यासः कायत्रयं च सिंहे ॥ उच्चसिंहं नय रूपं ज्वल प्रज्वल प्रज्वल
 स्वाहा इति मंत्रं ॥ नारसिंहीयदा स्वाया त्वधिवास्या निशामगा ॥ कृत्रिमं वायसा चादा पशुं दत्वा बलिं
 हरेत् ॥ एवं न्यासं कृत्वा निशामावाहयेत् ॥ परमेष्ठिनं नमस्कृत्य निशामावाहयाम्यहं ॥ मोहिनीं स
 वृक्षानां मनोविभ्रमकारिणीं ॥ विरूपाक्षेशिवेशांते आगच्छ त्वंच मोहिनि ॥ वासुदेवद्विते कृष्णे
 कृष्णो वरविनयिते ॥ आगच्छ सहसा जसं सुसंसारमोहनि ॥ सुषुप्ते संहरे देविकुमार्यैकांत
 मानसो ॥ अमनिष्ठा सबाह्वं बे आगच्छ नु वने शरित्तमः सत्वरजोपेते आगच्छ त्वरचारिणि ॥ म
 नोबुद्धिरहंकारसंहारस्त्वं सूरस्वति ॥ शब्दस्पर्शस्वरूपं चरमो गंधश्च पंचमात्रं ॥ आगच्छ गुरुसंहि
 ष्य मोहपाशनिबधिनि ॥ भवस्योत्पत्तिहेतुभ्यै स्त्वं यावदा नूतनं संस्रवं ॥ भुक् कल्यांतसंध्यया वस

सेत्वं चराचरो भोगिशयासु सुस्य वासुदेवस्य शासने ॥ त्वं प्रतिष्ठासि वै देवि मुनियो निसमुच्चिते
 पिठे देवमनुष्याणां सयक्षोरगरहसां ॥ पशुपतिमृगाणां च योगमायविवधिनी ॥ वससे सर्वस
 त्वेषु माते ॥ वहतकारिणि ॥ राहिसधिसिद्धिस्तु त्वंच लुप्तं स्थानगोचरो ॥ विशानासापुटे देविकं
 वेचोत्कंठिता विशा ॥ प्रतिनावयमां सर्वमावदेविसुंदरी ॥ ईदमर्धं मया दत्तं पूजेयं प्रतिगृह्यतां
 उपप्रागादिति मंत्रो यंत स्याः पूजाविधेः स्मृताः ॥ निशकलशे निशं पूजयित्वा लोकपालमावृहे
 देवं ॥ वपालभूतेभ्यो बलिंदत्वा स्थाप्यं मंडले पूजयेत् ॥ विष्णुश्चेत्तदा दशारे चक्रो ॥ तन्मध्येष्टदले चक्रे मूल
 मंत्रेण देवं निवेशयेत् ॥ उच्चं रुदयाय नम इति कर्त्तव्यं ॥ कायां मध्ये रुदयं पूजयेत् ॥ विष्णवे नम इति
 शिरःपूर्वपत्रे ॥ ध्वलण्याय नम इति शिरवायोर्दक्षिणे ॥ ध्रुवाय नमः कवचं पश्चिमे ॥ चक्रिणे नमः फट्

अस्त्रमुत्तरोशनवायनमर्शतिगायत्रीमाग्नेये॥ विजयायनमः सावित्रीमीशानदले ज्योतिरूपायन
 मोनैर्ऋत्ये॥ चक्रिरूपायनमः पिंगलास्त्रवायवे॥ इतिगर्भविरणं॥ ॥ आरासुपूर्वादिक्कमेणकेश
 वाद्याद्वादशमूर्तिपूजयेत्॥ इतिद्वितीयावरणं॥ प्रागादितः षड्वायनमन्त्रागदायै नमः॥ चकार्यैः प्रा
 स्वायनमन्त्राएनायनमन्त्राहजायनमन्त्राशुशलायनमन्त्राशङ्कयिनमर्शतिचुतीयावरणं॥ एतैरेवमैत्रैर्वि
 न्यस्यगंधादिनापूजना॥ अथमूर्त्तिपूजाः शैववैष्णवादेरन्यत्रेचा॥ पृथिवीमूर्त्तये नमः॥ पृथिवीमूर्त्तये
 पतयेश्वरीयनमः॥ अग्निमूर्त्तये नमः॥ अग्निमूर्त्त्यधिपतये पशुपतये नमः॥ यजमानमूर्त्तये नमः॥ य
 जमानमूर्त्त्यधिपतये महादेवाय नमः॥ खमूर्त्तये नमः॥ खमूर्त्त्यधिपतये नीमाय नमः॥ इतिमूर्त्तिपू
 तिपांश्चसंपूजयेत्॥ ॥ अथवैष्णवेपंचैवमूर्त्तये इतिचेत्तदाप्रागादिमध्यंतं पृथिवीमूर्त्तये नमः॥ पृ

६६

थिवीमूर्त्त्यधिपतये वासुदेवाय नमः॥ जलमूर्त्तये नमः॥ जलमूर्त्त्यधिपतये शंकराय नमः॥ अग्नि
 मूर्त्तये नमः॥ अग्निमूर्त्त्यधिपतये प्रद्युम्नाय नमः॥ वायुमूर्त्तये नमः॥ वायुमूर्त्त्यधिपतये अनिरुद्राय नमः॥
 खमूर्त्तये नमः॥ खमूर्त्त्यधिपतये नाभराय नमः॥ शैवपंचमूर्त्तिपूजे मूर्त्तिपात्रं लविल्लुरुद्रेश्वरस
 दाशिवात्रासोकपात्रास्तु सर्वत्र पूजनीयाः॥ एवंमंडले पूजां निर्वर्त्य आचार्यकुंडांतिकमागत्य हिरण्य
 गर्भ इति मंत्रेण यथाक्रमं पलाशोदुंबराश्वत्थअपामार्गशमीसमिधांप्रत्येकं द्वादशसहस्राणि षट्
 सहस्राणि त्रीण्यष्टसहस्रं अष्टशतं वा संस्थाप्य शान्तिकैः शौष्टिकैः मंत्रैर्यथाविनागं जुहुयाद्वाचा
 यैः ऋत्विक्स्तुतितोवा॥ शान्तोवात॥ शान्तश्शमी॥ शान्तोदेवीरिति शान्तिकामेवैः पुष्टिर्नराणां
 यस्फौनत्राच्यं वकमिति वौष्टिका॥ ॥ अथ पूर्वकुंडे अग्निमीलशक्तिपलाशसमिधामष्टसहस्रमष्ट

सहस्रमष्टशतं वा तिलैर्वामृत्तिपाजुक्रयुग्मैर्वैवेति दक्षिणे। अग्र आयाहीति पश्चिमे। शन्नो देवी
 रित्युत्तरो। यद्वाष्टौ कुंडानि तदा प्रणवौ नवौ षडंते नाग्रेयकुंडो गायत्र्या दश प्रणवयुक्तया नैर्ऋतो। ना
 तवेदश इति वायव्ये। नमो बल्लणे नम इति ईशानकुंडो। सहस्रं ते शतांते वा पूर्णकृतिं मृत्तिपाजुक्रयाव
 तद्यथा। अन्ये नक्षत्रमापूर्यपुष्करे परिधो मुखं स्क्रवं कृत्वा तदग्रे पुष्करं कृत्वा वामदक्षिणहस्ता
 भ्यां सहस्रं तान् शंखतुल्यं संप्रैतौ उभौ समादाय समपादः समुत्थायो धकार्यौ नान्योतिर्यग्विधा
 यस्तु गये दत्तमुष्टिं मूर्ध्नि नैर्दिव इति मंत्रमुच्चार्य वामस्तनांतं स्क्रमूलमानीय आनुविग्नौ यवप्रमाणं
 एधारया समस्तमाज्यं वक्रिं पापयेत्वा। प्रांच यथा भवतीति पूर्णकृतिं सर्वत्र दद्यादिति। आहु
 तिसंपातं शांतिकलशे कुंडसमीपस्थे च नयेदिति। अष्टसु पूर्वादि कुंडेषु घटानां मूर्त्तानां मूर्त्ति

पानां लोकपालानां चैकैकं तत्तन्मंत्रेण चिन्यस्याभ्यर्च्य ताभ्यो देवताभ्यः प्रति दैवतमष्टसहस्रमष्टशतं वा
 खदिरपलासो दुर्बरत्नचवटा पा मार्गाश्च तथ शमी समिद्धिष्टै न तिलैर्वामृत्तिपाहो मंत्रयुग्मैः। सस्त्रोते
 शतांते वा पूर्णवत् पूर्णकृतिं दद्युः। तेषां मंत्राः। स्यो नाष्टथिवीति पृथिवी मूर्त्तेः। अघोरेभ्य इति पृथि
 वी मूर्त्तिपतेः शर्वस्या। इन्द्रा ये द्यौः इतीन्द्रस्या। अग्नि इत इत्यग्नि मूर्त्तेः। यः पशूनामित्यग्नि मूर्त्तिपतेः
 पशुपतये। अग्र आयाहीत्यग्नेः। अथासीहि वीरेति यजमान मूर्त्तेः। तमिंद्रं जोहवीमीति यजमा
 न मूर्त्तिपते रुद्रस्या। यमाय सोममिति सोमस्या। उडत्यमिति सूर्य मूर्त्तेः। आबो राजानमिति सूर्य
 मूर्त्तिपते रुद्रस्या। असुन्वस्यमिति नैर्ऋतस्या। आपो। हीष्टेति जल मूर्त्तेः। विभूषन्ति जल मूर्त्ति
 पतेर्भवस्या। ईमं मे इति वरुणस्या। वात आवा त्विति वायु मूर्त्तेः। तमीशानमिति वायु मूर्त्तिपतेरी

शानस्या॥ आयोनियुद्धिरिति वायो॥ वयं सोमेति सोममूर्त्तिर्वा इदं तं सुमेति सोममूर्त्तिर्पितेर्महादेवस्या॥ अ
 भित्त्वे देवमिति कुबेरस्या॥ आदित्यत्नस्येति स्वमूर्त्ती मृगो न नीम इति स्वमूर्त्तिर्पितेर्नीमस्या॥ अनित्वा
 देवसवितरिति शानस्या॥ महा व्याकृति निश्चिति लैय विची ह्याज्य संयुक्तैराज्येन च रुणा च॥ अथा चर्यः
 स्थाप्य देवलिङ्ग केन मंत्रेण सहस्र संख्या कर्मणोत्तर शत संख्या कं वा घृतेन तिलैर्वीहोमं विधाय पूर्णं
 दत्त्वा देवस्य दहिण करे होमं निवेश्य द्युष्टं कुंडे घृतस्याष्टा कृति मूलं मंत्रेण कृत्वा देवस्य पादौ स्पृ
 शेत्॥ आयाम्यकुंडे हस्तेन दधि कृत्वा देवस्य नाभिं॥ वारुण कुंडे क्षीरं कृत्वा देवस्य रुदयं॥ सौम्य कुंडे मधु
 नाष्टा कृति कृत्वा देवस्य मूर्धनि॥ वारुण कुंडे घृतादि च चतुष्टयं मलयित्वा कृत्वा तेनैव द्रव्य जातेन पृ
 णा कृति कृत्वा देवस्य सर्वांगं स्पृशेत्॥ एवं प्रतिमान्यादीं सादिकं कृत्वा न्यत्पतिमा जातं कूर्म शिला

ब्रह्म शिला पिंडिका वाहनादि चानीय तत्तन्मंत्रेण वाह्य परिवारे देवांश्च प्रतिमायाः वाम पार्श्वे तानि स
 वीण्य धिवासयेत्॥ तानि मधु घृतेनाभ्यज्य शुद्धवारिणा प्रक्षाल्य स्नपन शेषवारिणा उक्तेन कुंभ विधा
 नेन प्रतिमा वत्स्नापयित्वा गंध पुष्पाद्यैः पूजयित्वा वस्त्रेणाच्छाद्य प्रधान प्रतिमा पिंडिकायाः स्वमंत्र
 न्या संकुर्यात् स्थाप्य स्तदा॥ उर्ध्वं दंष्ट्रं च दैमै नमः॥ एतानि पंचाक्षराणि रुद्धिरः शिखा कवचं नेत्रं सं
 ज्ञा कानि कूर्फ हंतो वास मुदा य इति पिंडिकायां पंचांगानि न्यस्य तत्त्रय मूर्त्ति मूर्त्ति पांश्च पूर्व विदिं
 यसेत्॥ तदानीं मंत्रान्यां अधिवासयेत्॥ उर्ध्वं श्रीं श्रीं कः परबल एते सर्वा रौघो य नमः॥ उर्ध्वं श्रीं श्रीं
 दिव्य तेजो धारिणि सुभगे नम इति॥ अथ प्रासादोपि नूतन श्वेत स्यापि अस्मिन् नवसरे अधिवासय
 तोत द्यथा॥ पंचगव्याद्यानीयाय त एकाशीति पद म दत्तैः कृत्वा तेषु पदेषु सप्त धान्य पुंजा न्कृत्वा वा

रिष्टुनीनिकाशीतिकजशानाकृत्यतत्रतत्रनवनचकानोमध्यमंमध्यमंकोष्ठंजात्वातेषुनवकलशान्
 मध्यपूर्वादिक्रमेणाजिघेतिविन्यसेत्तत्रशमुडंबराश्वत्थचंपकाशोकपलाशसहज्यगोधर्द्वाम
 बिल्वार्जुनितरुसंभवपक्षवदादशकंसोमायवनस्पत्यंतर्जतायनमश्रुतिमध्यकुंभेनिक्षिपेत्ततः
 पद्मकरोचनाह्रवांकुरदधीपेज्जलश्चेतसर्षपसीतरक्तचंदनजातिउसुमकुंदनंद्यावर्तमितिदशकं
 पूर्वायवत्रीहितिलसुवर्णरजतसमुद्रगामिनीनदीकलमृत्तिकाभूम्यसंस्पृष्टगोमयमिति सप्तक
 माग्रेयोसहदेवीविष्णुकांतानंगराजमहोषधीशमीपङ्गाशतावरीगुडचीश्यामाकमित्यष्टकंया ॥ १॥
 म्यो कदलीफलनारिकेलबिल्वनारिंगमात्रलिङ्गबदरामलकचूतमितिफलाष्टकंनैर्ऋतोमंत्र
 साधितपंचगव्यंवारुणे॥शमुडंबराश्वत्थन्यगोधपलाशादिकषायपंचकंवायव्योशेखपुष्पीसह

देवीबलाशतावरीकुमारीगडूचीववायाध्रीतिमंगलमूलाष्टकंसौम्योवल्मीकादिसप्तमृत्तिकाईश
 नकुंभेनिक्षिप्यहिरण्यवर्णाहरिणीमिति कुंभान्त्रिमिंशशेषान्गंधोदकपूरितान्मध्यमादिक
 लशानासमंतात्पूर्वादिक्रमेणाष्टावष्टैविन्यस्यमूलमंत्रेणानिमंत्रस्त्रेणावेष्ट्यातर्बहिरधस्ताद्
 ध्वंचिप्रासादंपंचगव्येनसंप्राक्ष्य॥मूत्रनिंदिवश्रुतिवल्मीकमृदाविलिप्यसमुद्रज्येष्ठाईतीशानदि
 कखेनमृत्तिकाकुंभेनस्नपयेत्॥यत्तायज्ञेतिवायव्यखेनकषायकुंभेनपयःपृथिव्यामितिवारुणखे
 नंपंचगव्यकुंभेन॥याःफलिनीरिति नैर्ऋतफलकुंभेन॥हृदिसःशुचिषदिति सौम्यस्रमूलकुंभेन॥विष्णो
 रराटमिति पूर्वकुंभेन॥सोमःराजानमिति वक्रिखकुंभेन॥विश्वतश्चक्षुरितियाग्यकुंभेन॥नमोस्त
 सपेभ्यश्चमध्यमकुंभेन॥ईदमापःप्रवदतेत्यष्टामिःपूर्वादिक्रमेणप्रासादंसशिखरंस्नपयेत्॥अ

थैकाशीतिकलशानामसंभवस्तदाद्वैद्यायकर्मणोऽध्वमितिगंधेदप्ररितेनैककलशेनसंप्रोक्ष्य
 त्रेणवेष्टुस्नापयित्वादेवस्वरूपेप्रासादं ध्यात्वापताकाध्वजैः समंतात्तशोभयित्वागंधाद्यैः पूजयित्वा
 सर्वदेवमयेवास्तुपुरुषं सर्वधारं तस्याधस्तात् देवं संचित्य पूज्य मंत्रेण प्रासादमधिवासयेत् ॥ तद्य
 था ॥ श्री सर्वदेवमयार्चित्यसर्वरत्नोज्ज्वलाकृतो ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्च तावदत्र स्थिरो भवत्यधिवा
 स्या ॥ पिंडिकावाहनपरिवारपरिवारदेवतानां तत्तन्मंत्रैरष्टाविंशतिसंख्याकं होमं प्रत्येकं कृत्वा
 त्वामूलमंत्रेण च रुणाष्टोत्तरशतं कुत्वा गंगा यमुना गोदा वरीसरस्वत्याश्च तस्यो धेनुर्मंडपस्य द
 क्षिणदारे उदङ्मुखीः स्नापयित्वा संपूज्य विष्णु गायत्र्या डग्धातत्तत्क्षीरेणारुद्र गायत्र्या च रुद्रं प
 यित्वा तथैव देवाय निवेद्य मं पस्थोत्तरभागे द्वादशवाहना न् विष्णु नत्वांस्तथायसे नोजयेत् ॥
 न

२००

विष्णुर्मेधियतामित्यन्याश्च ॥ अथाचार्यो यग्न्यौ धेनुर्दद्यात्किंभो वस्त्रा गुह्यीयकादिदत्त्वा च थरा
 त्रौ जागरणं गीतवादित्रपेक्षणीयादिना कुर्यादिति प्रासादाधिवासनां ॥ अथ ज्येष्ठमध्यमकनि
 ष्ठानां प्रतिमानां सप्तशतं पंचसरात्रं त्रिशतमेकरात्रं सद्यो वा बल्यंतमधिवासनं विदध्यात् ॥ अने
 कदिननिर्वर्त्य अधिवासनकर्मणि ॥ होमानष्टौ सहस्राणि विदधीरंष्टयकंष्टयकं ॥ तस्मिन्नेकाहनिर्व
 र्त्य कुर्यादष्टोत्तरं शतं देशिके मूर्तिपैः कुर्याच्चकार्यं समाप्यते ॥ मंध्या सुतिसृष्टुदेयो बलिमंत्रैर्य
 योदितैः ॥ अचार्ये दक्षिणा देयाः कृत्विष्यश्च स्वरात्किंति ॥ भोजनं च तथा न्यो देयं वित्तानुसारतः ॥
 विनाधिवासनं यस्तु कृतोऽपि न फलप्रदः ॥ इति सर्वदेवप्रासादाधिवासनविधिः ॥ अथाधिवा
 सनानंतरं प्रातराचार्यः स्नात्वा नैत्यकं कर्म निर्वर्त्य यागमंडपमेत्य मूर्तिपान्चितोषारस्थान् देवा

नृववेत्तसंपूज्यपश्चिमदारेणामंडपं प्रविश्य वास्तु मंडलयो देवी त्संपूज्या ॥ अथ कुंडमागत्य मूलमंत्रेण
 मूर्तिमूर्तिप्रति लोकपालमंत्रैश्च प्रतिदेवतमष्टशतं पूज्यं तं कुट्वा मूर्तिधरैः सार्धं अधिवासितां कूर्म
 शिलां बलशिलां पिंडिका च तारमिति गृहीत्वा शांतिघोषेण प्रदक्षिणं प्रासादमानीयास्त्रमंत्रेण सैता
 तीयेन वा विघ्नोत्सारणार्थं पुष्पोदकधारया प्रदक्षिणं प्रासादगर्भमभ्युक्ष्य दर्भेण मह्यं द्वादशति समुच्चि
 रव्यपुनरस्त्रपूतेन वारिणा सर्वतः प्रोक्ष्य द्वारमर्ध्यं गर्भमर्ध्यं चोक्तं सूत्रसंपातेन संसाध्य येन यवादे
 न वेशानि मुत्तरे वादिशमाश्रित्य संस्नातां प्रणवेन कूर्मशिलां पंचरत्नोपरि निधाय तच्च मंत्रेण सौवर्णं १०१
 कूर्मद्वारसंमुखमुपधाय तदुपरि रत्नानि न्यस्य षड्विंशज्जर्तयुतां पंचचत्वारिंशज्जर्तयुतां वा बलशि
 लां अधिवासितां निरुध्यात् ॥ अथ नमो व्यापिनि स्थिरे च लक्ष्मणे श्री लं स्वाहेति मंत्रेण गंधादिना संपूज्या ॥

प्रार्थयेत् ॥ त्वमेव परमाशक्तिस्त्वमेवासनधारिका शिवास्तया त्वयो देवि स्थातव्यमिह सर्वदा तवैतच्छ्रैर्य
 सर्वगतं स्मरन् सकलमध्यानं तद्विचिंतयेत् ॥ अथ तत्त्वाधनेन मंत्रा पदाधनेन मंत्रा वर्णाधनेन मंत्रा मंत्राध
 नेन मंत्रा मुवनाधनेन मंत्रा कलाधनेन मंत्रा पुण्याहवाचनं कृत्वा मूलमंत्रेण श्रोत्रं तं कुट्वा बलशि
 लार्त्तपुष्पागादिषु वा स्वावरणान् संसुवर्णेन हस्तेन रत्नमालां संवक्ष्य मालामंत्रैः कुर्यात् ॥ अथार्चि स्थापने
 चत्वारहिते बलशिलोपरि स चत्वारिंशदपिंडिकां पूर्वपश्चिमानने प्रासादे सौम्यप्राणां दक्षिणे त्रानने पू
 र्वप्राणां पिंडिकां क्रवस्तुक्तेन तिधाय देवतार्थाश्रितान् मंत्रान् पिंडिकार्या विन्यसेत् ॥ ततश्च नाराय
 णश्चेतस्त्वायः श्रीश्च तत्प्रीरसी श्रीनिधनं श्रीपत्यादीन् यद्द्वारुद्रस्तद्वपोहिष्ठागौरीर्मिमा यजातवेद
 स इत्यादीन् ॥ ब्रह्मा चेका यथादीन् ॥ सूर्यश्च देवोऽथ उषस्तच्चित्रं प्रत्यक्षं दशीत्यादीन् ॥ तान् विन्य

स्यतत्त्वान्यासंकुर्यात् ॥ आत्मातत्त्वायनमः ॥ आत्मातत्त्वाधिपत्यै कियशक्त्येनमः ॥ विद्यातत्त्वायनमः ॥
 विद्यातत्त्वाधिपत्यै ज्ञानशक्त्येनमः ॥ शिवतत्त्वायनमः ॥ शिवतत्त्वाधिपत्यै इच्छाशक्त्येनमः ॥
 तितत्त्वं पूर्ववत् मूर्तिमूर्तिपलोकपालान्विन्यसेत् ॥ अथाधारशक्त्येनमः इति पिंडिकायां ग्रासं कृत्वा
 ततो नंतासनादिवक्रितत्वांतं पीठं पूज्यं निर्वर्त्य आसनशक्तीं न विप्रागादिमध्यांतं निजनाममंत्रैर्वि
 न्यस्यान्यर्चत उपरि पिंडिकां शक्तिरूपिणीं सर्वाभरणं नृषितां देवसंयोगगामिनीं मनसा ध्यात्वा दे
 वभार्यालिंगकेन सूक्तेन विन्यस्य देवीं प्रार्थयेत् ॥ सर्वदेवमयी शानी चैलोक्याङ्गादकारिणी ॥ त्वां प्र
 प
 तिष्ठां मया मयत्र मंदिरं विश्वनिर्मिति ॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यस्य यावदेषावसुंधरा ॥ तावत्वं देवि देवेशि
 मंदिरं स्मिन् स्थिरमव ॥ पुत्रानाद्युष्मत्तोलक्ष्मी ॥ मन्त्रानामजरामृतानि ॥ अनयं सर्वभूतेभ्यः कर्तुं नि

१०२

त्यं विधेहि भो ॥ विजये नृपतेः सर्वलोकानां हेममेव च ॥ सुभिर्हंसैर्काळीनं कुरु देवी नमो नम इति ॥
 अथ तस्यां मातृकान्यासंकुर्यादिति ॥ तद्यथा ॥ प्रणवं श्वमेतद्वाह्येषोऽशस्वरान् ॥ तेषां परितो वंज
 नानि ॥ अथ पिंडिकां श्वमेष्टुरत्नादिन्यासं पूर्वादिमध्यांतं सबक्रमेण कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ बाह्यपरिधौ य
 ववीहि निष्ठावपि यंगुति लमास निवारमुज्जसि दार्थकान् ॥ स्रजमौक्तिकवैडूर्यशंखस्फटिकपुष्पा
 गंधचंद्रकांतं इनी त्वपन्नरागान् ॥ मनःशिलाहरितालाभ्रकरयाभोजनकसीससौराष्ट्रीहममाचीवना
 गौरिकपारदान् ॥ हिरण्यरजतताम्रायसत्रपूषिसककां स्यात्कदली हललोहानि ॥ एतन्मन्त्रकचतुष्ट
 यस्यासंभवेशादिशुक्तिहरितालसुवर्णानिन्यासविधौ प्रतिद्रव्यं योज्यानीति नारदोक्तं ॥ इति मत्स्योक्त
 रत्नादिन्यासंकुर्यात् ॥ बाह्यपरिधिं मन्त्रैर्विष्णुनामंतरतो न्यतरतः प्रत्येकं प्रागादिशानांतं ॥ तद्यथा ॥ वचमौ ॥

क्तिकं वैद्युतं शैवस्फटिकपुष्परगेऽनीलमहानीजान् ॥ तालकमनःशिलान्नकनीलांजनसौराष्ट्रिक
 सीसखण्डमाक्षिकगैरिकान् ॥ गोधूमयवनिचमुद्गीवारश्यामाकसर्षपबीडीन् ॥ ३ ॥ हिरण्यरजतता
 म्रञ्जायसत्रपुसीसकांशेरितिकान् ॥ ४ ॥ श्वेतचंदनरक्तचंदनगिरुकागैर्जुनोशीरवैस्नवीसहदेवीजल्म
 णाचेति ॥ ५ ॥ तत्र रत्नानामभावे वज्रः ॥ धातूनामभावे हरितालं ॥ लोहानामभावे सुवर्णं ॥ बीजानामभा
 वे यवान् ॥ श्लेषधीनामभावे सहदेवी विन्यसेदतैर्मन्त्रैः ॥ ६ ॥ इन्द्रस्तु सहसादीप्तः सर्वदेवाधिपो महा
 न् ॥ वज्रहस्तो महासत्त्वस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ ७ ॥ आग्नेयः पुरुषोरक्तः सर्वदेवमयो व्ययः ॥ धूमकेतु १०३
 रजोध्वजस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ ८ ॥ यमश्चोत्पलवर्णः किरीटीदंडधृक् सदा ॥ लोकसाक्षी विश्व
 चात्मा तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ ९ ॥ नैऋतेऽस्य पुमान् पूषः सर्वरक्षोधिपो महान् ॥ षड्रहस्तो महासत्त्वत

त्सस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १० ॥ वरुणः सर्वलोकेषु पुरुषो निम्नगाधिपः ॥ पाशहस्तो महाबाहुस्तस्मै नित्यं
 नमो नमः ॥ ११ ॥ वायुश्च सर्वविणोयं सर्वगंधवयेऽजः ॥ पुरुषो ध्वजस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १२ ॥ गौ
 रो यस्तु पुमान् सोम्यः सर्वोषधिसमन्वितः ॥ नक्षत्राणां पतिः सोमस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १३ ॥ ईशानः पु
 रुषः शुक्लः सर्वदेवाधिपो महाबाहू ॥ मूलहस्तो विरूपाक्षस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १४ ॥ पद्मपाणिश्चतुर्भु
 त्तिर्वेदावसः पिता महायज्ञाध्यक्षश्चतुर्वक्त्रस्तस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १५ ॥ यो सावनंतरूपेण ब्रह्माहं
 स चराचरां पृथ्व्यवधारयेत्सुदृढितस्मै नित्यं नमो नमः ॥ १६ ॥ इति न्यस्तानां रत्नादिनां मालंभनमेतैर्म
 न्त्रैर्न वैभिरष्टभिर्वीमंत्रक्रमेण कुर्यात् ॥ ततारमिंशः ॥ अग्निद्वयमित्यग्निं ॥ यमायत्वेति यमो ॥ एष ते नि
 र्हुते पंचनद्यः सरस्वती ॥ तव वायव्यतस्ततो ॥ सोमं राजना ॥ अमित्रासुरनो नुमः ॥ ब्रह्मजज्ञानां न

मोक्तसर्पेन्यतिच। एव रत्नादिन्यासेकृते पृथिवी मेरु कर्मवाहनानि सौवर्णी निवारो न्मुखानि पारदं
 चतस्मिन् शस्त्रे निधाय गुण्डलुरसेन रत्नादिकं स्थिरीकृत्य मधुपायसेन श्वन्मवलि यश्च कव
 खेणाद्यौ छोकवचेनावगुं द्य अस्त्रमंत्रेण संरक्ष्य गृहवैप्रतिष्ठेति प्रासादमवसिं चेंद्रस्तसहंसा
 दिक्ष्यैतद्व्यादि निर्देशमिमंत्रैरेकिपात्तेन्यो बलिं दत्वा चामेत्। एवंपिंडिकां प्रतिष्ठाप्य प्रासादा
 बहिः समं तात्तं च गव्येन प्रासादं हिरण्येन न्नुवंसं प्रोक्ष्य दर्भापिंजूलैः संमार्ज्य होमार्थमुद्धिरव्याष्टौ
 खंडिलानि च त्रस्राणि वितस्त्रिय संमितानि पूर्वादिदिक्षु कृत्वा वारिष्णं न्मपुष्पफलपत्रा १०४
 सपल्लवान्स्त्रवैष्टितान्कलशतष्टाहरेण खंडिलानामीशानभागेषु विन्यस्यामिमंत्र्य खंडिले
 पुष्पचक्रं संस्कृतमर्घिं प्रणीय पादाशसमिधामाज्याक्तमूलाग्राणां प्रति खंडिलमष्टोत्तरसहस्रं

तदर्धमष्टशतं वा देवस्य मूलमंत्रेण कृत्वा आज्येन विल्लगायत्रा अष्टोत्तरशतमष्टाविंशतिमष्टौ वा कृत्वा
 चार्यस्ताम्रपात्रे अष्टदिक्संस्थेभ्यः कुंभेन्यस्तोत्रमुपसंस्कृत्य मूलमंत्रेण शतकृत्वोमिमंत्र्य प्रतिमासमि
 पंगत्वा सर्वतीर्थमयमिदं जयमिति ध्यायन् देवमूर्द्धनि हि पेत्य नरसिंहेन कृपडं तेन देवस्य दिग्बंधं
 कृत्वा मूर्तिपर्युक्तेः संखटूर्यनिनादेन देवं प्रार्थयेत्। अथ बुध्यस्व महाभाग देवदेव जगत्पते मेघश्या
 मगदापाणे प्रबुद्धकमलेक्षण। प्रबुद्धमधुरानंतवासुदेवन मोक्तो इति। तोयहीरकुशार्ग्रं तिलतं
 कृत्वा यवसिं धार्यके पुष्पाणि शंखे कृत्वा शंखमुद्रया देवायाध्यं दत्वा उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इति उत्थाप्य
 रथोत्तिष्ठन्निति रथमारोह्य देवस्य पुरत आचार्यः पृष्टतो यजमानः पुत्रकलत्रबधुयुतः पार्श्वयोर्मूर्तिपा
 स्तूर्यघोषेण स्वस्तिम इति शोभति पात्रेन मंगलपात्रेन च पुनस्स्यवापादहिणमेत्यप्रासादादिपरिना

न्य प्रासादमानीय रथादेवतार्य भद्रासने दारसंमुखं लिङ्गं कृत्वा धर्तुं दत्त्वा मधुपर्कं लोपूजयित्वा प्रासादं प्रवे-
 शयेत् ॥ दारेण दारबधेन दारदेशेन तदिना ॥ दारबधे शिखां न्येत द्वर्ध्नाय तपुते ॥ वर्जयेद्वारसं-
 स्पर्शं दारे चैव महेश्वरं ॥ देवगृहसमारंभे कोणे वापि प्रवेशयेत् ॥ अयमेव विधिर्होयौ व्यक्तर्त्तिगे च सर्व-
 था ॥ ग्रहप्रवेशने दारलोके रपि समीहितं ॥ अथ रदारप्रवेशेन विडुगे विद्महेतया ॥ तत्कर्तुं श्वविनाशो-
 तिमतः शान्तिं समाचरेत् ॥ श्री लोदि दोष उष्टस्यापदारेणैव निगतिं ॥ एतद्विंशतिविशयं ॥ अथ विद्वान्नाथं चित्तद्वय-
 याश्च स्वदारेणैव देवमतो देवा इति प्रासादं प्रवेश्य पिंडिका समीपे भद्रपीठे दारसंमुखं निधायार्घ्यमधुपर्कं २०५
 भ्यामन्यश्च देवस्य त्वेति पिंडिकां मालम्य पूजयेत् ॥ एतस्मिन् नवसरे वास्तन्या सो कर्त्यं तो भवतीत्येके ॥ त-
 तो मूर्तिपर्यजमानेनान्वितो देशिको देवं पिंडिकार्यां स्थापयेत् ॥ तद्यथा ॥ सुमूर्तैर्दृष्ट्य लभे शुभां सेपु

एणाहमस्त्वित्युक्त्वा स्वयंपरमात्मानं सृष्टिसंहारकारकं सर्वज्ञं सृष्ट्युल्लेख्य युक्तं जगदीश्वरं भावयन् पिंडिका-
 याः पद्मपसार्य सौवर्णपिण्डं श्वन्नेन्या सोक्तं द्रव्ययुक्तं क्रमेण श्वन्ने निधाय ॥ विप्रधानपुरुषो यावद्यावच्चंद्र-
 दिवाकरो ॥ तावत्वमनया शक्त्या युक्तो चैव स्थिरो भवेत्कृत्वा क्रवसीति कृवाद्यौरिति सूक्तेन देवमवक्रम-
 दिग्मदं किंचिदीशानाश्रितमुत्तराश्रितं वा पिंडिकायाः श्वन्ने निधाय ततः स्थिरो भवशाश्वतो भवेत्कृत्वा ॥
 पिंडिकां द्विंशं तं वा लुकासी सकादिभिर्निविडं प्रयित्वा पुनर्न चालयेत् ॥ ततो विश्वतश्चक्षुरित्युक्त्वा
 देवस्य मस्तके दक्षिणहस्तं दत्त्वा परमसद्भावं देवनिष्कलं ध्यायन् ॥ जपेद्देवतं सामरुद्रसूक्तं च ॥ ततः प्रति-
 मां चेत्स्थाप्या तदा देवस्य मंत्रांतरोक्तं तद्रूपं नाना रणमृषितं ध्यायन् प्रातिष्ठिकान्मंत्रान्नालपेत् ॥ तत्र
 विष्णोः ॥ अतसी पुष्यसंकासं शंखचक्रगदाधरं ॥ संस्थापयामि देवेशं देवो भूत्वा जनार्दन ॥ रुद्रस्य ॥ अ-

हं च दशबाहुं च चंद्रार्धकृतशेखरं गणेशं च षडभस्त्रं च स्थापयामि त्रिलोचनं ॥ अथ ब्रह्मणः ॥ ऋषिभिः सं-
 स्तुतं देवं च चक्रं जगज्जरो ॥ पितामहं महाप्राज्ञं स्थापयाम्येवुजोद्भवं ॥ अथ सूर्यस्य ॥ सहस्रं किरणं शो-
 तममरोगणशेवितं ॥ पद्महस्तं मण्डाबाहुं स्थापयामि दिवाकरं ॥ दैविकं श्रेष्ठं तत्त्रिंशान् देवस्य रुद्रस्य
 सृशब्जपद्मं तद्यथा ॥ पुरुषसूक्तं विलोऽरुद्रस्य रौद्रं ॥ ब्रह्मणो ब्राह्मणं ॥ सूर्यस्य सौरं ॥ अन्येषां देवा-
 नो तद्विंशान् चान्जपित्वासयाश्रुतिं सप्रणवां सभिरस्कां च गायत्रीं प्राणसूक्तं च जपित्वा सानिध्यं
 च ऊर्यात् ॥ अर्धं नमस्तेत्यक्तं संगाय संतोष परमात्मने ॥ ज्ञानं विज्ञानं रूपाय ब्रह्म ते जानुशासिने ॥ गुण १०६
 ति क्रांतं वेगाय पुरुषाय महात्मने ॥ अथ क्ताय पुराणाय विलोमं निहितं तव ॥ भगवन् देवदेवेश त्वं
 पिता सर्वदेहिनां ॥ त्वया व्यासमिदं सर्वं जगत्प्रवराजं गमं ॥ त्वमिदं प्रावकश्चैव यमो निर्ऋतिरेव च

वरुणो मारुतः सोमश्शानः प्रतिभुरव्ययः ॥ येन रूपेण भगवन् त्वया व्याप्तं चराचरं ॥ तेन रूपेण देवेश आचा-
 र्यः सन्निधौ भव ॥ सर्वमंत्रादि संयुक्तो लोकानुग्रहकाम्यया ॥ अत्रार्चयामहादेव भव शान्तिधिमान् सदा
 ॥ सूर्याचंद्रमसं यावत् प्रावतिष्ठति मेदिनी ॥ तावच्च यात्र देवेश स्थातव्यं स्वेच्छया प्रभो ॥ यावच्चंद्रो यमः सूर्य-
 र्यस्तिष्ठस्य प्रतिधाति नः ॥ तावदत्र उदेवेश स्तेयं सर्वाभिरुक् पयेति ॥ ततः स्थापितं देवं प्रधानं कृत्वा तस्य
 परितो वीन्यान् देवान् स्तत्परिवारत्वेन स्मरेत् ॥ तद्यथा ॥ नंदी महाकाल वृषभ नृगिरी तीर्त्त दोमा विना-
 यक विष्णु ब्रह्मा जयंते प्राप्तिमनिर्ऋति वरुण वायु सोमेशाना मरोगण गंधर्व गुरु कविद्याधरा
 दीनां रुद्रस्य यदा ब्रह्मा स्थाप्यते तदा विष्णुः दयः परिवारदेवता ॥ यदा विष्णुः स्तदा ब्रह्मा दयः ॥ यदा रु-
 द्रस्तदा ब्रह्म विष्णुः दयः ॥ एवं विनायक दुर्गादीनां परिवारकल्पनं ॥ ततः कुंडे ध्वंशं निजुक्त्यात् ॥ तद्यथा

पूर्वकुंडेरुदयमंत्रेण ज्येन विंशत्या कुंतीः॥ दक्षिणकुंडेशिरोमंत्रेण॥ पश्चिमेशिरोमंत्रेण॥ उत्तरेक
 वचमंत्रेण॥ आचार्यकुंडे॥ नेत्रमंत्रेण॥ पुनः पूर्वकुंडे अस्त्रमंत्रेणेति॥ षडंगमंत्राणां होमो धिकांगा
 नीयेषां तानि पूर्वकुंडे होतव्यानि॥ ततः मायास्तत्र तत्रावयवे विन्यसेदयमूलमंत्रेण शतं कृत्वा प्रति
 मारुदये जीवन्तं विन्यसेत्॥ आयुधमंत्रेण युधानिकोणकुंडे॥ तदभावे पूर्वकुंडे होमयित्वा तत
 त्स्थाने विन्यसेत्॥ अन्यान्यधिकानि यानि तान्याग्रेयकुंडे पूर्वकुंडे वा॥ तथा प्रणवाद्येन मिमंत्रैर्देवश
 क्तिरयष्टकुंडेषु कृत्वा ततः स्थाने निवेशनीया॥ प्रणवाद्यानां ममंत्राः॥ स्वाहांता होमेन मोतान्याः १७
 कर्माणितीति सर्वत्र ज्ञातव्या॥ एवं देवं प्रतिष्ठाप्य प्रार्थयेत्॥ ओ कानुग्रहे त्वर्थं स्थिरीभवसुखासन
 सान्निध्यं हि सदा देव प्रत्यहं परिवर्तय॥ मान्दृष्ट्या विरोधोऽस्मिन् यजमानः समुद्यतां॥ संपालयन्

तथाराष्ट्रं सर्वोद्भवविवर्जितं॥ हेमोमचक्षिमनुजं सुरवमक्षयमश्रुतां॥ इति संप्रार्थ्य विधिना देवं सांग
 मर्चयेत्॥ ततो ब्रह्मिर्निर्गतिधारपादादीनि जनाममंत्रैः स्थापयेत्॥ विष्णवे चंद्रचंद्रादीनां॥ शिवश्चेत्तदि
 महाकालादीनां॥ सूर्यश्चेद्दंडः पिंगलादीनां॥ ततो ध्यानेन प्रासादं पुरुषाकृतिं स्थापयेत्॥ तत्र प्रासादस्य
 प्रवक्ष्यामि रूपं ध्याने यथा भवेत्॥ पादौ पादशिलास्तस्य जंघापादौ ध्वजौ चितौ॥ गर्भश्चैवोदरं लेयं कटिश्च
 कटिमेखलाः॥ स्तनौ स्तनौ बाहवो ज्ञेया घटौ जिह्वा प्रकीर्तिता॥ दीपः प्राणोऽस्य विशेयस्त्वपानो जलनि
 र्गमिः॥ ब्रह्मस्थानं च यत्तस्य तन्नाभिः परिकीर्तिता॥ हृत्पद्मं पिंडिका ज्ञेया शक्तिमाजीव उच्यते॥ पादौ
 रत्नं हंकारो ज्योतिश्चैव स्तचक्षुरुच्यते॥ तद्द्विर्ध्वजौ स्तस्य प्रतिमा पुरुषस्मृतः॥ तलकुंभास्तथा
 वारंतस्य प्रजननं स्मृतं॥ शुकनासानेन वेना सागवाक्षः कण उच्यते॥ कपोतपालिः संघोऽस्य ग्रीवाचा

मधुशारिकः कलशस्तु शिरो ज्ञेयं मज्जा हृत्तरसं हितं तन्मेदश्चैव सुधां विंशत्यनेपोमांसमुच्यते ॥ अस्त्री ॥
 निचमलास्तस्य स्नायुः कीलादयः स्मृताः ॥ चक्षुःषि शिखरास्तस्य ध्वजाः केशाः प्रकीर्तिताः ॥ एवं पुरुषरूपं
 तं ध्यात्वा च मनसा सुधीः ॥ प्रासादं पूजयेत्तच्छ्राद्धं पुष्पादिभिः शुभैः ॥ सूत्रेण वेष्टयेद्देवं वा संस्तुत्य रिक्त
 ल्यते ॥ प्रासादमेव मन्यर्चवाहनं चाग्रमंडपे स्थापयेत् ॥ पुनरिंद्रादीन्निजगदिह चवेशमसु ॥ दिक्पु
 रादौ पुरायस्य देवस्यात्यरिकल्यते ॥ आयतनस्य सा ॥ कथ्यते विपरीतादि कर्तुं स्यादशुभा वहा ॥ तत्रै
 षीद्राविको विसोरामो ग्रेयी कृत्स्नवर्त्मनः ॥ अयाची नृत्तमात्तुणां गणानां मत्तं कस्य च ॥ चंद्रकाव्याः पि
 ष्ठानां च निर्कृते निर्कृती मताः ॥ वरुणां नो धिसरितां प्रतीच्यायतनस्य दिक् ॥ वायुर्गर्गिणी प्राणां ग
 जानामस्य मारुती ॥ यक्षो मारुतं दसौ मानां सौ न्वेशानि शिवस्य तु ॥ द्वारस्य दक्षिणे वा मे क्रमाद्देवव

१०४

णाश्चियोः ॥ मध्यदिक् प्रभगर्तस्य सर्वजं च सुरवावहं ॥ उक्तं स्वायतनादेवा दृष्टदृष्टफलप्रदाः ॥ शतं पंचाश
 दथवा विंशत्यष्टौ त्रैलोक्यमात्रा ॥ नाम मंत्रैर्यैतेषां उत्तरादिदिक् मातुनेत्रा ॥ गर्भगेयै हंपुनः प्राय विस्तारं
 विधिना चयेत् ॥ अयाधैरुपचारैस्तु प्रभृते रचयेत्सुधीः ॥ अथ शिवस्य प्राधानं नृत्तस्यावाहनादि
 पूजा ॥ यथा ॥ यस्य सिंहारये युक्ता व्याघ्रान्तास्तथोरगाः ॥ ऋषयो लोकपालाश्च देवस्कंदस्तथा वृषः ॥ प्रि
 या गणमातरश्च सोमो विलुः पितामहः ॥ नागायक्षाः सगंधवयि च दिव्या नतश्चराः ॥ तमहं यक्षमा
 शानं शिवं रुद्रमुमापति ॥ आवाहयामि सगणं सपत्नीकं वृषध्वजमिति ॥ आगच्छ भगवन् रुद्रानुग्र
 हाय शिवो भव ॥ शाश्वतो नवपूजां मे गृहाण त्वं नमो नमः ॥ उक्त्वा गतमनु स्वागतं नगवते नमो नमः
 सोमाय सगणाय सपरिवाराय प्रतिगृह्णातु भगवान्मंत्रपूतमिदमर्घ्यं पादौ ददमा चमनीये च ॥ य

दासनं बल ए निहितं नमो नमः स्वाहेति ॥ अगच्छेत्यादिकामंत्राः सोमाय पदवर्जिताः ॥ रुहेन सर्वसा
 धारणा ॥ एवं संपूज्य प्रणम्य बलघोषेण स्नापयेत् ॥ दधिकावोति दध्ना ॥ आयायस्वेति क्षीरेण घृत
 वतीति धृतेन ॥ मधुवाता इति मधुना ॥ आयंगौरिति शकरिया ॥ एषु पंचषु प्रतिस्नानं गंधोदकेन चा
 लयेत् ॥ ओषधीः प्रतिमोदधमिति पुष्पोदकेन ॥ गंधद्वारा मिति गंधोदकेन ॥ शांतिकलशं सस्वैस्नप
 यित्वा गंधाद्यैरुपचारैः पूजयित्वा देवं ध्यायन् जपेत् यज्जायतो हरसुदेति ॥ ततो विराड्जायता ॥ सहस्र
 शीर्षा ॥ अमितासुरनो नुमः ॥ पुरुष एवेदं ॥ त्रिपादुर्ध्वं येनेदं ॥ नत्वा वां अन्य इत्येतान् मंत्रान् सर्वसु
 प्रतिष्ठासु चतुः कृत्वो जपेत् ॥ प्रतिपद्यि मद्भिर्देवस्य पादौ नानि वक्षः शिरश्चाल्मैः ॥ ततो जिगं मं
 त्रैः प्रार्थयेत् ॥ नमो देवदेवेश धर्मको मायमो हृदा ॥ विद्याविद्येश्वरैरुद्गैः गणैश्चैः लोकपालकैः ॥ दे

१०६
 मेर

वदानवगंधर्वैर्यक्षैश्च किं नरैः सह ॥ अस्मिन् जिगे महादेव सर्वदा वस वै प्रभो ॥ पुंसामनुग्रहार्थं यष्टिष्यां
 स्वेच्छया प्रभो ॥ परावरेण भावेन स्नातव्यं सर्वदा त्वया ॥ सर्वविघ्नहरः पुंसां सर्वदुःखहरः सदा ॥ सर्वदा य
 जमानस्य इच्छा संपत्करो भव ॥ नमस्ते सर्वधर्माय संतोषविजितात्मने ॥ अनविज्ञानदृष्ट्या बलते
 जोमिश्रजिने ॥ नमस्ते शुद्धदेहाय पुरुषाय महात्मने ॥ स्थापनानां मूर्तिषां शिल्पिनां च विभोः सदा
 ॥ यामदेश नृपाणां च शांतिर्न वृत्तसर्वदा ॥ पूजकाराधकानां च भक्तानां नक्तवत्सला ॥ सर्वेषां च जगन्ना
 य इच्छा सिद्धिप्रदो भव ॥ चंद्राकाविनिपर्यंतं जिगेस्मिन् परमेश्वर ॥ स्नातव्यं मुमया सार्धं सर्वलोकानुकं
 पया ॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥ तावत्तया न देवेश स्नातव्यं स्वेच्छया प्रभो ॥ अथ विलो
 क्ततः ॥ सहस्रशीर्षेत्यादिभिर्मंत्रैः षोडशोपचारैः पूजनं कृत्वा वैदिकैः सत्कैः पौराणिकैः मंत्रैः स्तोत्रैर्वी

कृत्वा ह मखेत्फल्कादेवंप्रार्थयेत् तत्र शिवस्य ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो वापि न गवन्त्यक्तं मया ॥ तत्सर्वं पूर्णमेव
 कृत्वा तत्प्रसादान्महेश्वर ॥ अथ विष्णोः प्रार्थनं ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो वापि न गवन्त्यक्तं न हि यत् ॥ तत्सर्वं पूर्णमे
 वा कृत्वा तत्प्रसादाद्दधो ह जः ॥ अथ कर्तृनामयुक्तं देवस्य नाम विदध्यात् ॥ तद्यथा ॥ नारायणस्या मुक स्वा
 मी ॥ अमुक नारायणो वा ॥ अथ शिवस्या मुकेश्वर ॥ अथ नानोरमुकादित्यः देवीनाम मुकेश्वरीत्यादि ॥ ग
 णपतेरमुकविनायक ॥ अथ नैमित्तिके देवप्रायश्चित्तमुच्यते ॥ स्थाप्य मानदेवपतिमा विंशतिं वा यांदिशामु
 पाश्रयेत्तत्तद्दिगीशमंत्रेण सैमिशैमीध्यापात्नासानां वा तिलैर्वाष्टोत्तरशतसंख्याकं पूज्यं तिष्ठो मं कुर्यात् ॥ ११०
 तत्र द्वायेदो ॥ अग्निं दत्तं ॥ आयं गौः ॥ असु चेतं ॥ इमं मे ॥ प्राण शिशुं ॥ अनित्यं देवं ॥ आवोर ज्ञानमिति मं
 त्रा यथा संख्येना ॥ आचार्यदेहिणश्चक्रमेण गजो मेधो महिषो जः शुक्तिमुक्ताफलं स वस्त्रयुग्मकामधे

वृष्टेऽपि न स्तदनावे सुवर्णप्रतिकृतिगो वाराजतो वा वृषभ एवेति ॥ तत्तत्स्वाप्यमाने देवेश द्वे स्थाने च न्रान्तं ॥
 स्फुटिते वा मूलमंत्रेणाष्टोत्तरशतमधारेण वा सांत्यर्थं कृत्वा सप्तप्रतिष्ठा कृतीर्जुहोति ॥ ३ शिवाय स्वि
 रा भव स्वाहा ॥ ३ शिवाय प्रमेयो भव स्वाहा ॥ ३ शिवाय प्रदिबो धो नव स्वाहा ॥ शिवाय सर्वगो भव स्वाहा ॥ शि
 वाय नित्यो भव स्वाहा ॥ शिवाय विनाशो भव स्वाहा ॥ शिवाय क्लृप्तो भव स्वाहेति ॥ अथ सर्वशान्त्यर्थं त्र
 परमष्टोत्तरशतमधारेण दत्वा स्विष्टकृतं कृत्वा सर्वप्रार्थितो होमं विधाय ॥ मूर्धनि दिवः सप्तते अग्रदत्वा
 दिपुनस्तेति पूज्यं कृती कृत्वा ईशानकोणे बलिं दत्वा च मया कृतैश्च उक्त्वा तन्मध्ये दत्त्वा पञ्च स्वस्तिकं
 वा विधाय तदपरिभ्रज्य सनंसीत वस्त्रोत्तरं विधाय तत्र यजमानं पत्नी पुत्रबांधवादिभ्युत्तं उपवेश्य हामो
 म्मंगं कामयित्वा शान्तिकल्पशोदेकेनाचार्यो मुक्तिं पान्वितो देवस्य त्वेति ॥ अथ वरा सामानि विचरेत् ॥

अन्यैरपि वैदिकैः पुराणैश्च सुरास्त्वामभिषिचंत्वित्यादि मंत्रैर्यजमानमभिषिचेत् ॥ अथार्चयिष्य
 जोच्यते ॥ तद्यथा ॥ यजमानः सितो ह्येतैश्च उरस्रमंडलं कृत्वा तस्य मध्ये पन्नं च तत्र पीवं विन्यस्य सि
 तवस्त्रेण वा छाद्य गंधपुष्पैरभ्यर्च्य तत्र प्राङ्मुखमाचार्यः ॥ मुपवेश्य विष्टरपाद्या घृचिमनीयैरर्चयि
 त्वानं वंशं क्षणं वस्त्रयुगमपरिधाय चंदनागुरुकुसुमैरनुविष्य ततो दक्षिणहस्ते सोवर्णमंगुलीय
 कं विन्यस्य पुष्पैः प्रक्ष्य हारकंकणकेयूरकुंडलादिभिर्भूषणैर्यथा संनवं नृष्यित्वा देवशङ्खावयि ॥
 त्वापुष्पांजलिं तन्मूर्ध्न्यस्यार्घ्यं दत्त्वा भक्तिश्च यद्युक्तो वित्तसाधवि वर्जितो दक्षिणा माचार्यो यदद्या २२२
 त ॥ तद्यथा ॥ याममश्नं दासी दासे वजनचामरच्छत्रवितानयांना सयनाशयनानि वस्त्राणि गोसहस्र
 मर्धतदर्थं तदर्थं वा वृषभैकादशकंपंचैकां वा वित्तानुसारेण सर्वाः साजं कृताः संनिधिकृत्य प्रधानग

व्याः पुच्छं आचार्यहस्ते दत्त्वा देशकालगोत्रनामानि स्मृत्वा करे सहिरण्यं जलमादाय प्रयोगमुच्चा
 रयेत् ॥ तद्यथा ॥ देवताप्रतिष्ठार्थं इमां दक्षिणां अन्यमहमाचार्यसि संप्रददेइत्यभिधाय आचार्यक
 रे स्वकरोणसति लाक्षतजलं प्रक्षतं निक्षिपेत् ॥ ततोर्घं दत्त्वा शिरसा प्रणम्य वित्तापयेत् ॥ तद्यथा
 भगवन्सर्वधर्मसि शिवधर्मपरायणः ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः शिकशास्त्रविशारदः ॥ अनादिजन्मसं
 ताने सुप्रमेये भवाणो वै ॥ अद्य मे द्युतमं जन्म ॥ अद्य मे सफलं धनं ॥ अद्य मे जननोच्छित्तिरद्य मे परमं प
 दं ॥ मोचितो हं त्वया नाय ॥ उच्छेद्यास्त्रवबंधनात् ॥ संजातो हं त्वया यस्मादपमेया भवाणो वै ॥ मुक्तो हं मर्त्य
 संसारस्य पन्तो हं भवति कां ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो वापि यन्मूर्धनं चेत्कृतं मया ॥ तसर्वं पूर्य मे वास्तवत्वं सा
 दात्तु हं मखमो ॥ आचार्यो ह्येतत्फलसहितं यजमानाया शिष्यं ददाति ॥ तद्यथा ॥ समस्तजगदुत्पत्तिः

स्थित्यनुग्रहकारकः शिवः सानुचरः स्ताव सर्वदा सर्वकामदः ॥ इयं हीने च यत्किंचित् विधिहीनं तु
 यत्किंचित् ॥ तत्सर्वं पूर्य मे वास्तु प्रसादात् कारणास्य च ॥ स्थापकस्य मूर्तिपानां वणिनां शिल्पिनां त
 था ॥ सराष्ट्रपार्थिवानां च शांतिर्न विवृता सर्वदा भूत्य पुत्रकलत्रैश्च स्वमित्रैर्बुधुवाहनेः ॥ कारणस्य प्रसा
 देन सर्वलोकेश्वरो न व ॥ अथ यत्तु मानं आचार्यैः पूज्यं च मन्त्रेति ह मापयेत् ॥ अथ स्थापकमूर्तिराज
 पिनः परिकर्मिणः ॥ स्वभृत्यादींश्च नैः शब्दां न त्वा दहि लया च येत् ॥ एकहस्तादि लिंगानां आयामां
 गुलसंख्यया ॥ ज्येष्ठं मध्यं कनिष्ठं वा दद्याद्वाचार्यदहिणां ॥ आयामां गुलसंख्यां कैस्तत्पादो नैस्तदा ॥ ११२
 धितैः ॥ निष्कैराद्यैः तिकैरेयं प्रत्येकं दहिणा त्रयां ॥ मध्यमेषु त्रि लिंगेषु तदा यामां गुली समा ॥ मध्यात्
 तद्विगुणे श्रेष्ठा तत्पादो नैकनीयसी ॥ त्रिषु त्रमेषु त्रि लिंगेषु तदा यामां गुलैः ॥ क्रमात् ॥ त्रिचतुः पंचगुणि ॥

तैर्दहिणा त्रितयं मतं ॥ ममा र्घ्ये रत्न लिंगस्य बाणसिंहाय केस्य च ॥ सर्वपादौ सौ योग्यस्यौ त्वा त्वा सा
 दां से न दहिणा ॥ मणि लिंगे गुलायामे ज्येष्ठानिष्कार्धतौ मता ॥ तत्पादो नामिता मध्या तदर्थे न कनीय
 सी ॥ प्रतिमानां च सर्वासां सामान्योक्त विधिः स्मृतः ॥ एकदि त्रिगुलं ज्येष्ठं हि नाष्टं दहिणा त्रयं उक्ता
 र्धं मुक्तिपानां तत्पादो नै च शिल्पिनः ॥ दैवरुं च तदर्थं च जपिनां च तथा विधां ॥ शिल्पिनो पीतशेषां च
 पादो निजपि दहिणा ॥ तद्विधा कर्मिणामन्य लिंगादीनां यथा ह तैः ॥ ततोऽपि तोत्मेने तस्मै प्रकीर्त्ता
 ययज्विने ॥ गुरुः समूर्तिपो दद्यात्साक्षतां परमा शिषां ॥ समस्तजगदुत्पत्ति स्थित्यनुग्रहकारकः ॥ शि
 वः सानुचरः स्तावः सर्वदा सर्वकामदः ॥ इति दत्ता शिषं यज्वानत्वा ह मापयेद्गुरुं ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञ
 सर्वधर्मप्रकाशकः ॥ अद्य मे सफलं जन्म यत्संसारमहा लं वा त ॥ उद्यतो न वताना यत्केशितस्त्वं दम

स्वमे॥ ततः प्रनृत्य सौ कर्त्ता पुत्रदारस्वयं बंधुभिः॥ आराकारी भवेन्नित्यं नृत्यः पुण्यफले हया॥ इत्या
 चाचार्य पूजाविधिः॥ अथ प्रथमे हनि मधुकुंकुं मे न कपिलाज्ययुते न देवं लेपयित्वा गंधोद्यैः पूजयेत्॥
 द्वितीये हनि हरिद्रासिधार्य कचूणेन कपिलाज्ययुतेनेति सर्वलेपस्वयं विशेषेण ज्ञातव्यं॥ तृतीये हनि
 पिष्टसितचंदनयवचूणेन॥ चतुर्थे मे नः शिलाप्रियंगुचूणेन॥ पंचमे कृत्वा जनतिलचूणेन॥ षष्ठे रक्तचंद
 नपद्मकेसरचूणेन॥ सप्तमे गोरुचंदननागकेसरचूणेन॥ सद्यो धिवासे सर्वदेवं लेपयेत्॥ शिवस्य च
 द्वाप्रतिष्ठोत्तरकालं सप्तदिनपर्यंतं उक्तलेपा क्रमाक्रियंते तदा तस्याष्टमे हनि स्नानपूजादिभिर्महो
 त्सवः कर्त्तव्यः॥ अथ प्रतिमानां पूर्वोक्तलेपत्रयं क्रमेण कृत्वा शेषलेपांश्च चतुर्थे हनि युगपत्कुर्यात् तथा
 दिनपरिहृत्य मन्तपानादिभिर्महोत्सवः कर्त्तव्यः त्रिसंध्यं बलिदानं च॥ तथा चार्यो मूर्तिपैः सह प्रत्यहं

१२३

होमं कुर्यात्॥ पंचोपनीषन्मंत्रैः समिद्रिराज्येन चार्यः सहस्रसंख्यया प्रतिकुंडशतं पूरुणं तिष्ठत्वा स
 ऋत्विजः शान्तिहोमं च कुर्यात्॥ अथ वा द्वितीयदिवसे प्रतिकुंडं शतं शतं उक्तमंत्रैः कृत्वा प्रायश्चित्तार्थं
 मघोरेण जुहुयात्॥ अथ तृतीयदिवसे शान्तिहोममेव कुर्यादिति॥ इति श्रीरघुसूरिस्तुत्रविक्र
 मसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ सर्वदेवप्रतिष्ठाविधिः॥ अथ चतुर्थः कर्मोच्यते॥ तच्च चतुर्थे ह
 नि द्वितीये क्रिया कुर्यात्॥ तत्र चार्यः प्रातः कृतनैत्यकविधिर्यजमानमूर्तिपदारपालान्वितो मंडपमा
 गत्य महास्नानसंनारं देवस्यालंकरणदिकमाहृत्य पश्चिमदारेण प्रविश्य वेद्याः प्रदक्षिणं गत्वा दक्षि
 णत उदङ्मुख उपविश्य वपुः शुद्धादिकलशपूजांतं कर्म निर्वर्त्य कुंडोत्तिकं गत्वा स्थापितं देवतं चरुं
 अपयित्वा कुंडादीशानभागे संपातोदकधारणार्थं कलशं संस्थाप्य ततः देवं संपूज्याज्यनागाविष्टा

पंचबलभिः सौगैः सहस्रसंख्यया जुहुयात् ॥ अथ त्विजा आज्येन तिलैर्वीस्रस्र कुंडेषु शतसंख्यया कृ-
 त्वा पूर्यं दिव्यं पत्नी मंत्रेण च जुहुयुरिति शिवस्य चतुर्थं कर्म ॥ अथाचार्यो न्येषां देवानां पूर्ववच्चरुं
 अपयित्वा स्वमंत्रैः पत्नी मंत्रैश्च सहस्रसंख्यया होमं कुर्यात् ॥ देवीनां पुनर्निजमंत्रैरेव जुहुयात् ॥
 अथ त्विजः पतिकुं माज्येन शतं शतं कृत्वा पूर्यं दिव्यं शान्तितायेन प्रतिमां सित्कानिर्माल्यमपनीय
 देवमावाह्य पूजयित्वा देवं स्नपयेद्देकाशीति घटैः पूर्वकल्पितैः ॥ अथ वा देवं मन्त्रोक्तविधिना स्नापये-
 त् ॥ तथा हि ॥ दध्यह्नत कुशार्थं ह्रीरध्वमिधुयवसिधार्यके पुष्पफलजलान्वितं मर्घपात्रमासाद्य गजा ११४
 वरस्थं थावन्मीकवराहविद्युताग्रागारतीर्थं रुदगोमंडलमृत्तिकाः कुंभेषु प्रक्षिप्य ॥ अथ शन्तो दे-
 विरापो हिष्ठेति तिसृहिभिर्गृहीत्वा पः पंचगव्यं मंत्रसाधितं ॥ पृथक् पंचामृतं च कलशसहस्रं तदर्थं

तस्याप्यर्घ्यं धर्मोत्तरशतं च चतुःषष्टिद्वित्रिंशतं शोडशाष्टौ च क्षुरो वा कलशान्सौवर्णान् राजता-
 न्नाम्रान् रीतिकोचमयान् कास्यान्याथिवान्वेषधीपुष्पफलादिकं तेषु परिकल्प्य उद्धृतासीति
 मृत्तिकां प्रक्षिप्य ततः समुद्रं वदति देवायार्घ्यं दिव्यं स्नापयेत् ॥ तद्यथा ॥ पंचनघ इति पंचगव्येन ॥ द-
 दिक्काशा इति दध्ना ॥ आयायस्वेति ह्रीरेणातेजोसीति घृतेन मधुवाता इति मधुना ॥ स्वाडुपस्वे-
 ति शर्करया ॥ सरस्वत्यै नैषज्येनेति पुष्पोदकेन ॥ हिरण्याक्षतं इति रत्नोदकेन ॥ देवस्य त्वेति कुशं
 नसा ॥ अग्न आयाहीति फलोदकेन ॥ तस्य विठुरिति गंधोदकेन ॥ उपधय प्रतिमोदधमिति सहदेवीया
 श्रीवलातिवलाशंखपुष्पीवचासीहीसुवर्चलोदकेन ॥ यात्रोषधीरिति यवगोधूमनिवारतिलरयामा-
 कशालिप्रियांगुवीर्याहिकलशोदकेन ॥ समुद्रज्येष्ठा इति पूर्वकल्पितशिशितजलरकुंभेन ॥ वसोः

पवित्रमिति सहस्रधारकलशेन ॥ अथ मंत्रगृहीतं वारिगंधपुष्पाक्षतयुतैः पूर्वकल्पितैः सहस्रादिसं ।
 रव्यैस्तस्मिन्मंत्रैस्तस्मिन्वास्तापयेत् ॥ अथ स्वस्तिन इति मन्मथैर्गोमियमयैरुनयमयैर्वस्वस्तिकपन्न
 शंखोत्पलकलशश्चैव त्सर्पणं नद्यावतैः सुपुष्पाक्षतैर्नृत्तिनवंशपात्रस्थितैर्देवंपरिहरेत् ॥ अथांध्रं
 धोव इति पंचवर्णसूत्रेण निराज्य बलिं हरेत् ॥ आकृत्तेनेति पंचवर्णैर्ज्योतिश्च मुंचंतु मासपथ्यादिति ।
 कौचकं विमुच्य ॥ सुगंधेन वाससा देवपरिमृज्य पंचनद्य इति ॥ आचमनीयं दद्यान्मंत्रेण ॥ यथा ॥ मंथी
 दाकिन्यास्तु यद्धारि सर्वपापहरं शुभं ॥ तदिदं कल्पितं देवसम्यगाचम्यतां त्वयेति ॥ वेदसूक्तसमायुक्ते ११५
 यज्ञसामसमन्विते ॥ सर्ववर्णेषु देववाससीते विनिर्मिते ॥ तिवस्त्रयुग्मदानमंत्रं ॥ शरीरं ते न जाना
 मि चेष्टानैव च नैव च ॥ मयानि वेदितं भक्त्या चंदनं प्रतिगृह्यतां ॥ चंदनं कुंकुमं कर्पूरयुतं ॥ मणिमुक्ताप्र

वावाद्यैः स्वर्णपुष्पैर्मया कृतं ॥ पूजां च देवदेवेश प्रसादाद्भवतस्तवेति पुष्पाणि ॥ वनस्पतिरसो दिव्यो गं
 धाद्योः गंध उत्तमः ॥ आधेयः सर्वदेवानां धूपो यं प्रतिगृह्यतां मिति ॥ सुतां ॥ इति धूपं ॥ त्वंचं प्रदस्ते रवि
 विष्णुस्त्वे रत्नानि कृता शनत्रा त्वमेव सर्वज्योतिषि दीपो यं प्रतिगृह्यतां मिति ॥ चत्वारिंशं तां अशीत्यावा
 दीपैरागत्रिकं ॥ अन्तश्च विधिं स्वाहुरसैः सद्भिः समन्वितं ॥ भक्तभोज्यसमायुक्तं नैवेद्यं प्रतिगृह्यतां ॥ नै
 वेद्यं ॥ सर्वभूषाय ते नम इति कंकणादिभूषणानि दत्वा ॥ पूर्वकृतहोमं निवेद्य प्रार्थयेत् ॥ यन्मया भक्ति
 युक्तेन पत्रं पुष्पं फलं जलं ॥ अवेदितं च नैवेद्यं तच्छृणु कृपाया ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं ज
 नार्दन ॥ यत्प्रजितं मया देवपरिपूर्णे तदस्तु मे ॥ एवं देवसंप्रार्थ्य नृत्यगेयवाद्यं कारयित्वा ॥ अष्टोत्तरसह
 संसूक्तमंत्रेण आज्यं कृत्वा गानां दशशेन स्विष्टकृदादिपूर्णं तं कृत्वा ब्राह्मणान् स्वस्तिवाचयित्वादि

गीशोबलिंदत्वाचम्यदेवंगृहगमनायविष्ठापयेत् ॥ इति चतुर्थी कर्मविधिः ॥ अथ शैवे प्रतिष्ठोच्यते
 तद्यथा ॥ सा चतुर्थी कर्मदिवसे दिवसांतरे वा कर्तव्या ॥ तत्र चंडेशं ध्यात्वा लिंगमूर्द्धि पिंडिकाया वैशा
 नदिको वापी व के वा संस्थाप्य वक्ष्यमाणमंत्रैर्गंधाद्यैर्नृषिणां तैरुपचारैः पूजयेत् ॥ अथ वा जगता वा
 ह्यत इशान्यादिशि प्रासादगर्भमिमानेनै चंडे गृहे पूर्ववत्कल्पिते पीठन्यासं पूर्वादि विधाय ध्यानपूर्वं
 स्थाप्य निजमंत्रैः पूजयेत् ॥ तद्यथा ॥ ॐ चंडसनाय नमः ॥ ॐ चंडमूर्तये नमः ॥ ॐ धुनि चंडेश्वराय कुं
 फदस्वाहा इत्यनेना वास्य ॥ ॐ चंडरूपाय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चंडशिरसे कुंफदूत नमः ॥ ॐ चंडशिखा
 ये कुंफदूत नमः ॥ ॐ चंडकवचाय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चंडनेत्रत्रयाय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चंडपात्राय कुं
 फदूत नमः ॥ हस्तयोरस्त्रं ॥ ॐ चंडसद्योजाताय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चिंवा मे देवाय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चुं च

११६

अथोराय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चैतत्पुरुषाय कुंफदूत नमः ॥ ॐ चोदशानाय कुंफदूत नमः ॥ रुद्राग्नेः प्रभ
 वं चंडं कज्जलानं नयानकं ॥ शूलचंडधरं रौद्रं चतुर्वक्रं चतुर्भुजं ॥ मुखोऽङ्गीर्णं महाज्वालं रक्तबाह
 शलोचनं ॥ अदा मुकुटं रवेडं उमंडितं फणिकं कणं ॥ व्यालयसोपावीतं च साक्षसूत्रकर्मडलं ॥ चेत
 पन्नासनासीनं भक्तिप्रकृतिनाशनं ॥ एवं ध्यायं नृवीर्यं कर्मत्रैर्गंधाद्यैः पूजयित्वा जपे कृत्वा तस्मै निवे
 द्य विष्ठापयेत् ॥ ज्ञानतो ज्ञानतो वापि यन्मनमधिकं कृतं ॥ तत्सर्वं प्रैर्णमैवास्तु सुधीतो भव सर्वदा ॥
 सर्वमेव क्रियाकण्डं मया चंडतवा सया ॥ न्यूनं अधिकं कृतं मोहात्परिपूर्णं तदस्तु मे ॥ यावत्तिष्ठति लो
 के स्मिन् देवदेवो महेश्वर ॥ तावत्कालं त्वया देव स्थातव्यं शिवसन्निधौ ॥ जेस्य वोष्यान्नपानादितो
 ब्रह्मं सृग्विलेपनं ॥ निमल्यं नो जनुं तुभ्यं ॥ प्रदत्तं तु शिवारुयेति ॥ अणम्यपश्चाद्दिग्बलिंदत्वा नृते

अतानिबोधयेत्। यावत्कालं महादेवो लिंगमाश्रित्य तिष्ठति। तावत्कालं च संवत्सरे पूजयंति प्रस
वदायत्र चंडो धिक्कृतस्तत्रैतत्कार्येनान्यत्र शिवे। तदुक्तं बाणलिंगे च लोहे च सिद्धलिंगे स्वयं भुवि।
प्रतिमा सुचसर्वा सुनचंडो धिक्कृतो भवेत्। ततो मंडपमागत्याचार्यः शेषं कर्म निर्वर्त्य च उक्तं शालि
तुंडुलैरहृतैर्वह्निं त्वात उपरीपीठं सितस्त्राद्यादितं निधाय तत्रोपविष्टं यजमानं पत्नी पुत्र बंधु ब
ंधवादियुतं पूर्ववत्कलशैश्च उभिर्दिग्भ्यां मेकेन वा मूर्तिपान्चित्वाचार्यो निषिंचेत्। देवस्य स्वेति य
शसे निषिंचामीति शन्नो देवी रित्याथ वणि साम्नासुरास्तेत्यादिभिश्च मंत्रैः। अथ महाजलाशयं गत्वा ११७
कृताव नृथ स्वातोयजमानो मंडपमागत्य तदंतरहृतैः पंकजं कृत्वा तदुपरि पीठे गुरुमुपवेश्य देववत्सं
पूज्य वित्तशब्दं विना कृमिहिरण्यवस्त्रादिदक्षिणं तस्मै दद्याद्यथा संतोषमायाति। मूर्तिपान्नापिनो

दैवसंश्लिप्तं न मन्यान्वास्त्राणां नृशक्त्या संपूज्य कृतां जलिराचार्यप्रार्थयेत्। न गवन्सर्वधर्मज्ञः सर्व
धर्मपरायणः। अथ मे सफलं जनय त्वं सारमहा एवात्मा। अथ तोहं त्वया नाथ के सितस्त्वं ह मस्व मे
यदत्र सन्मुखी नृयस्वेदितो भगवन्मया। ह मस्व नाथ तत्सर्वं कारयेयुः निधेम मेति कृतविज्ञापयन् ना
कत्रे गुरुः समूर्तिपः सफलां साक्षतां परमासि संदद्यात्। तद्वया। समस्तजगदत्यति स्थित्यनुग्रहका
रकः। शिवस्तानुचरुस्तावः सर्वदा सर्वकामदक्षति। अथ यजमानः साहिरण्यो गांसो पस्करं यागमं
दुपे आचार्ययदत्वा स्नानमंडपं सोपस्करं शिल्लिने समर्प्य। अथाचार्यो दीन्यणम्य ह मधर्मिह
त्वा देवं मंगलसद्दैस्त्यधो घौषैराजमार्गेण गृहं गत्वा ब्राह्मणाननाथादीन् भोजयेत्। ॥ इति श्रीरघु
सूरिसुनुत्रिविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापयंतौ चंडप्रतिष्ठाविधिः ॥ अथ ध्वजारोपो निरु

प्येतो॥ तत्र कालनिर्णयः यथा॥ देवप्रतिष्ठानं ऐश्वर्यं तद्विनेवा महारत्नानां तद्विनेवा प्रासाद
 स्य कलशप्रतिष्ठानं तद्विनेवा ततोपनंतरं षण्मासे संवत्सरे वा ध्वजारोपः कर्तव्यः॥ प्रासाद्विगुणं
 सार्धं तत्समेतत्र त्वं बनीयम्॥ पारोक्षिकस्तविस्तारो भूमिस्पृक्॥ अथवा दैर्घ्यं षोडशभागविस्तारस्त
 दधत्तस्यायधो वा दंडार्धं त्वं बीतो दंडमानो वा लिखितवाहनो नवति॥ वर्णविनागेन च श्वेतोरक्तः पीतः
 कृष्णश्चेति॥ ध्वजश्च दंडश्च उद्देशस्तो नवहस्तो वा स ग्रंथिदारुदोषविचर्जितो भवति॥ पूर्ववर्णमंडपकुंडवे
 दितोरणादिकृत्वा बलवरणादिकर्मकृत्वा तत्र वेदिकायामेकाशीतिकलशैः पूर्वकल्पितैः कलश
 स्तपनविधिना ध्वजस्तं न दंडमुवर्णदिनिर्मितं देववाहनं च स्तपनयित्वा बलहर्णे धारकर्मकल्पे वि
 धायान्यत्सर्वं देवताप्रतिष्ठावत्कार्यं गंधधौः पूजयित्वा धिवासनमंडपमानीय वेद्यां शय्यायां कुश

११४

संस्तरे स्तंभे दंडं च चिन्त्यस्य कारय पात्र्यां ध्वजं च प्रोक्षितं पूर्ववत्तत्त्वा संकुर्यात्॥ तद्यथा॥ आत्मनस्त्वं स्तंभे
 विद्या तत्त्वं दंडे॥ शिव तत्त्वं ध्वजे॥ साद्योजातादिपंचकं दंडे निष्कलं शिवं शांतिं ध्वजे निवेदय॥ पलाशोऽंब
 राश्वत्थराभ्यपामार्गसि मिद्धिहीरष्टततिलैर्देवमंत्रेण व्याकृतिमिव ह्योमं कुर्यात्॥ मूर्तिमूर्तिपत्तो
 कपालेन च ह्योमं कृत्वा पूर्ववद्विम्बलिं कृत्वा धिवासयेत्॥ शंखचक्र्यमृदंगधौः स्तोत्रपाठैर्वेदपारा
 यणैर्वशिचो जागरणैश्च कुर्यात्॥ आजासक्तु मिश्रं कुं मुदादिभ्यः सपरिवारेभ्यो बलिं विकिरेत्॥ इत्यधि
 वासनं॥ अथ स्तपननिर्णयः॥ तत्र षष्ठ्यदेशे नैर्ऋतभागे मारुते वैशाने वा शिखरस्य पंचमांसेन च
 येन तृतीयेन वा ध्वजस्तंभाधारं मस्तकार्धेन वा कृत्वा तत्रोक्तमंत्रैरत्नादित्वा संकृत्वा बलिं दत्वा च म्या
 वास्तुहोमं कृत्वा शंखचक्र्यादिघोषेण ध्वजस्तंभदंडमुत्थाप्य प्रासादनिकटमानीया॥ दंडेषु षडंगानि ध्व

जेलोकपालानस्त्रशोकिन्यसेत् ॥ शांतिरस्तु शिवं चास्तु खानस्यास्य शुभं तथा ॥ प्राणिनः सुखिनः संतु
 राजा च विजयी भवेत् ॥ यावच्चंद्रश्च सूर्यश्च तावदात्र स्थिरो भव ॥ उरितं यत्समंतानां सक्रियावधुनोत्सा
 प्रजाहानियडुर्निर्दं मा भूजगती सवदा ॥ त्वत्प्रसादात्तु तत्सर्वं शुभमेव न मोनम इति स्थापयित्वा मूलमं
 त्रजप्तास्त्रं सांगं पूजयेत् ॥ तथा ॥ उं प्रस्फुर २ धोर २ धोर तरु रूप चट २ प्र चट २ क ह २ व म २ घात य २ ऊं
 फट् २ अस्त्राय न म ॥ उं प्रस्फुर २ ऊं फट् २ क द या य न म ॥ उं धोर २ धोर तरु रूप चट् २ शिर से न म ॥ उं तनु रु
 प ऊं फट् २ शिर वा ये न म ॥ उं चट २ प्र चट २ ऊं फट् २ क व चा य न म ॥ उं क ह २ व म २ घात य २ ऊं फट् २ अस्त्राय फ २ ११७
 न म ॥ ध्वजं दे दे सं यो ज्यैषा सा दे ॥ अ धोरं पाश्र्वा पत शैवं वा महास्त्रं विन्यसेत् ॥ तत्र गंधादिब्रह्म शिरसा दद्या
 त् ॥ उं परमेश्वराय पराय ब्रह्म शिरसाय न म ॥ उं सर्वयोगाधिकृताय निष्ठादिपतये न म ॥ इति विद्याधि

शेवे

पेनगंधां ज्योतिरूपायै रुद्रायै नम इति दीपां ॥ गोघ्रे पुरु कृताय नम इति नैवेद्यं ॥ उं प्रथमपाश्र्वापताय न
 म इति विद्यां गानि बलिकर्माणि कृदा फ डं तेन मंत्रं समूहं नवानि बर्त्या स्वरूपं ध्यायेत् ॥ सूर्यकौटिस
 हस्त्रांतं प्रलयं बुद्धिनिखनं ॥ पदी स दशन प्रांतं प्रकाशं मुखकंधरो ॥ अक्षंतडिहताजिकं पदी स मश्र
 मूर्ध्जं ॥ सर्पपिवातं शूलं शक्तिमुज्जरधारिणं ॥ चक्रं चक्रं चक्रं चक्रं स्फुरच्चंद्रं धरीषणं देवदानुवदे ॥
 त्यां नां दपिती नां विमर्दकमिति ॥ ध्वजाये देवता लिंगं सूचनाय देवता वाहन प्रकाशे यथा ॥ सौवर्णै रजतो
 रत्नमयो मणिमयोरममयो वारुमयो वावर्णकैर्लिखितो वाक्यैः ॥ विष्णोर्ध्वजं गरुत्वानीं स्मरं स्य ॥
 वृषभो ब्रह्मणे हंसो जलाधिपतेः कौंसः शक्रस्य कुंजरो यमस्य महिषः ॥ कामस्य मकरः सूर्यस्य
 अश्वः धर्मो गिर्या सिंदो गौर्या गौं धागणेशस्य मुषको धनस्य देवरो वायो मर्गो ग्रेर्मेषः ॥ कौं मर

सरस्वत्याहं सोयस्य देवस्य यदाहनं तस्य ध्वजे धिवासितं पूजितं बंधनीयं । ततश्च शानदिग्भागे हतैर्मंड
 वं कृत्वा कुंभं विन्यस्य पात्रां महाध्वजं बंधमानं प्रासादवेषेण घमाणे वस्त्रयुगलं गृहीत्वा यजमान
 नस्संलग्नार्थः पुत्रगोत्रजादिभिः स्त्रिः सकृदार्घ्यं सादस्य प्रदक्षिणं विधाय सपीठके देववेषे येन
 तस्य फलश्रुतिः । यावंतस्तंतवस्तस्य ध्वजस्य वरवणिनी । तावद्वर्षसहस्राणि कर्तुं स्वर्गं मिहीय
 ते । यावत्पदानि कुरुते ध्वजे प्राणी प्रदक्षिणं । तावद्वर्षसहस्राणि कर्तुं भोगं नुजः फलं । अथोचा
 र्यं कुंडसमीपमागत्य प्रायश्चित्तं होमं विदधात् । अथ यजमानो वन्यस्त्रानं कृत्वा चार्यादिभ्यो
 दक्षिणं दत्वा हमे स्वेति । विसर्जयेत् । यथा विधूयते पोते रजः प्रासादमस्तके । तथा कर्त्ता त्यजे
 त्पापं ससज्जनाजितं हृणात् । यत्रैतं क्रियते राष्ट्रे ध्वजयष्टिनिवेशनं । नाकालमृत्कस्तत्रास्ति

१२०

नावह्मीः पापकृत्स्वपि । नोपसर्गं नयंतत्र नापि रोगो न विन्नमः । विपरितानमंतत्र नराणामपि न्य
 सां । स्वकालवर्षयर्जन्यः सुनिच्छं विनयी नृपः । शान्तानि सर्वभूतानि पश्यन् विन्यः पश्येन्न तत्र । कृत
 द्धो ब्रह्महा गोघ्नो दृष्ट्वा ध्वजनिवेशनं । प्राप्नोति पापनिमोहं कर्तुं मोहिः क्लृप्तयः । प्रतिमा विंगवे
 दीनां यावंतः परमाणवः । तावद्वर्षसहस्राणि कर्तुं भोगं नुजः फलं । कृते महाध्वजारोपेदे तत्रापि
 चक्षिताश्च ये । शिखिनो नायकान् त्याग्यन्ति भाजोऽपि तारयेत् । येषां मृताणां च मर्त्याण्योतियो
 गं शिवाय ये । नृत्ताण्यपि दारुणिते पिरुद्रन संशयः । इति ध्वजारोपणविधीः । अथ चक्ष
 र्चीनां प्रतिष्ठानारदबोधयनादिषोक्ता प्रपंच्यते । तत्र कालनिर्णयो यथा । उदगयने शुक्लपक्षे पु
 ण्याहेन हस्ते पुण्यवारेन दीतीरे रम्यवने पुरस्तात् आस्ते देवगृहे वा प्राच्यामुदीचां प्रागुदीचां वा समं

कर्मिभागं कृत्वा षोडशहस्तं षाडशहस्तं वामे डपं पूर्ववत् कृत्वा तत्राग्नेयकोणे च चरस्वमेकहस्तं कुं
 डं प्राच्यां दिशि हस्तद्वयमिति वेदिं च चरस्वमीशाने स्नापनोपकरणं स्नानं नैऋते वास्तु स्नापनं
 मंडपमधो यथोक्तं मंडलं स्नापनं तत्तत्ततः स्वस्तिके परिशया स्नापनमेव मंडपं विरचय ॥ पूर्वे
 कः पुण्याहं वाचनं मातृपूजनं कृत्वा च चरो बाल एण नृत्वा द्वारपूजादिपवास्तुपूजां तं कृत्वा कुं
 डसमीपमेत्याग्निं प्रतिष्ठाप्यान्वाधानं कृत्वा गोपयसी निवारचरुं स्थाप्य देवदेवतं यथाप्यित्वा ज्य
 भागा विष्वापलाशा दीष्टसमिधं प्रत्येकमष्टसहस्रं लोकपालमंत्रैः प्रतिदेवतं व्याकृतिं निर्वज्जि १२१
 कृत्वा तावत्संख्याकमाज्यहोमं स्थाप्य देवसिं गैकेन मंत्रेण समितित्वं निवारचरुं ज्योतिनां प्रति
 ५५ दशदशाकृती कृत्वा गिर्यं भिरित्यनुवाकेन दशाज्याकृतिं कृत्वा स्विष्टकृतं च रुशेषेण

कृत्वा शोक्तरसहस्रमष्टशतं वा स्थाप्य देवतामंत्रं जपं कुर्यात् ॥ अथ यजमान आचार्ययिवरं दत्वा बाल एण
 नांधाद्यैः संपूज्य पुण्याहं वाचयित्वा शंखं डं निशब्देनाचार्यमुपवेशयेत् ॥ पयः प्रथिव्यामिति पंचग
 येना आयायस्वेति हीरेण दधि काका इति दध्ना तेजो सीति पुराणेन घृतेन मधुवाता इति मधुना
 आयं गौरिति शकरेया शं नो देवी रिति संस्त्रव कलशेन संस्नाप्य नमस्कृत्य श्रीखंडाद्यैर्देवमनुजि
 यस्व सोमो देकेन प्रक्षाल्य च उर्मिः कलशैः समुज्ज्येष्टा इति च उर्मिर्मंत्रैरन्यैश्च कलशसिं गैरा कलशे
 धित्यादिकैरभिषिच्य देवं भर्षी निवेशय ॥ कलशान्चारिपूजां निष्ठापयित्वा पूर्वादि क्रमेण संगम
 वराहोत्सवात् वल्मीकादिमृदः प्रथमे विकिरेत् ॥ अश्मंतकत्वं चर्तुन चूतादिपद्मवान् द्वितीये ॥
 शेषेषु क्रमेण कुशं खंडानि शाल्युदकं प्रस्ववलेदकं गंधोदकमक्षतान् पुष्पाणि निक्षिपेत् ॥ अथा

चार्यो ब्राह्मणान्वितः स्नापनक्रमेण तानुधृत्य स्नापयेत् ॥ आपो हिष्णामयो नुवर्शति तिस्रिहिरण्यव
 र्णः शुचयः पावका इति च तस्मिन्निपवमानः सुवर्जने इति चैते नानुवाकेन स्नापयित्वा हते वाससी परि
 धायोपवीतं चंदत्वा गंधपुष्पधूपदीपैः संप्रज्याष्टतिः प्रदीपैः पिष्टमयेनी राजनं कृत्वा हिरण्ययैग
 र्भ इत्याद्यष्टमिः ॥ हिरण्यसलाकामादाय चित्रं देवानामित्यर्धं च न देवनेत्रोन्मीलनं कृत्वा अंजंति
 त्वामध्वरे देवयंत इत्यंजनेनांजयेत् ॥ मधुघृतशर्कराभिर्देवस्य त्वेति पुनरंजयेत् ॥ तदा येकोपि नाति
 षेत् ॥ ततो मक्षतो ज्यार्दशादिशीघ्रदर्शयेत् ॥ अथ दर्शनासीनो दर्शनधारयमाणः पुरुषसूक्तेन सा १२२
 मिधेनी कल्पेन देवमनु संशेत् ॥ अथ वेणुमये पात्रे प्रक्षिप्यान्मपे च वर्णान्वितं देवस्य निरांजितं वा
 स्ननेन निराज्यं नमो नृताधिपतये दिप्तशूलधरायो मापतये सर्वविद्याधिपतये रुद्राय नमः शिव

मगर्हितं कर्मास्तु स्वाहेत्यभिधाय बज्रमनेवेह्यमाणो दद्यात् ॥ ततः प्रत्यागत्यः शृङ्गो हस्तपादौ प्रक्षाल
 व्याचामे तत्र विप्रश्च देवगाहेत् ॥ आचार्यो मंडलदेवताः षोडशोपचारैः शृङ्गनादिभिः पूर्ववत् पूजयेत् ॥ अ
 थाचार्यः स्थाप्यं देवं तस्मिन्गैर्मंत्रेण वाह्यकल्पिकायां प्रतिष्ठाप्य गंधाद्यैः संप्रज्यकुंडसमीपमाग
 त्य मंडलदेवतानां नाममंत्रैर्दशदशति वाहुती कृत्वा पूर्वकल्पितशय्यायां ब्राह्मणैः सह प्रतिमारो
 षपुरुषसूक्तोत्तरनारायणे नोपतिष्ठेत् ॥ ततः स्मृष्टिक्रमेण प्रतिमायां तत्कृत्वा संकुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ पु
 रुषात्मने नमः ॥ प्राणात्मने नमः ॥ इति शरीरे व्यापकं न्यसेत् ॥ प्रकृतितत्त्वाय नमो ॥ रुद्रिरसतत्त्वाय वस्तौ
 गंधतत्त्वाय पादयोः ॥ अत्र तत्त्वाय कर्णयोः ॥ त्वक् तत्त्वाय सर्वशरीरो ॥ चक्षुस्तत्त्वाय चक्षुषोः ॥ जिह्वा त
 त्त्वाय जिह्वायां ॥ घ्राण तत्त्वाय घ्राणे ॥ वाक् तत्त्वाय वाचि ॥ पाणि तत्त्वाय पाणौ ॥ पाद तत्त्वाय पादयोः ॥

वायुतत्वाय पादयोः उपस्थितत्वायोः पस्तेः पृथिवीतत्वाय पादयोः अप्रुतत्वाय बस्तौः तेजस्तत्वाय रुदिः॥
 वायुतत्वाय धापोः आकाशतत्वाय शिरसि रजस्तत्वाय तमस्तत्वाय सत्वतत्वाय देहतत्वाय न
 म इति च चक्षुष्यं देहे रावं हासं कृत्वा पुरुषसूक्तन्यासं विधाया न्यर्चाधिवासयेत् ततो मंडपश
 यो रंतरालेन गंतव्यमिति प्रेषे विधाय मंडलं देवतानामुपाहारं निवेदयेत् तत्र सर्वान्निब्रूलणे॥
 घृतान्नुदकानि धारितमिंद्राय आज्यान्तमग्नये मांसान्नेयमाय कृत्वा व्रीहीणामन्नं पुराणस
 पिषाद्युतं नैर्ऋतये नवनीतोदनं वरुणाय यवोदनं वायवे वैषंगं सोमाय गावैधूकमीशानाय १२३
 अशक्तोपायसंवासर्वेभ्यः ततः शय्याप्रदेशे कृतशेषं नैवारं चरुं प्रतिष्ठाप्य तेन दिग्बलिंदत्वा गीत
 वाद्यादिनारात्रिमतिवाहयेत् इति चत्वारिंशामधिवासनं अथ द्यौर्ऋते पुरो दयात् देवमुत्थाप्य

पुरुषेण नारायणेनोपस्थाय नमस्तस्मै घृते चरुं अपरित्वा आज्येनानि धार्य नमस्तस्मै कृत्वा मूत्रमंत्रे
 ण घृतं कृत्वा वदना निजुहोति तद्यथा अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहा धन्वंतरये स्वाहा कुट्टो अ
 नुमृत्यै प्रजापतये स्वाहा परमेष्ठिने ब्रह्मणे अग्नये सोमाय अग्नये न्नादाय अग्नये न्नपतये
 प्रजापतये विश्वेभ्यो देवेभ्यः सर्वेभ्यो देवेभ्यः सर्वेभ्यो नृतेभ्यः नृत्तुवः स्वः अग्नये स्विष्टकृते स्वा
 हेति ततो ज्यापन्यति धेनुवरदानां तं समापयेत् अथोदिते सूर्ये मेरोरनिमुरवे देववेद्यां कृत्वा सर्व
 रत्नचौषधीपुष्पमूलफलचौषधीरिति दर्शित्वा ताम्रपात्रे शान्तिं तोयमादाय मूत्रमंत्रेण शतवा
 रमभिर्मन्त्राचार्यः शिरसि देवमासि चोत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्युत्थाप्य विश्वतश्चक्षुरित्कपस्थाय ध्या
 नेन देवस्यादस्तात् ब्रह्मशिल्पाप्रकाश्यान्नेनैव रत्नादिन्यासं कुर्यात् अथाचार्यो देवस्य पुरस्तादने

द्वासीनोदनीन्धारयमाणं जलिवद्वाजयेत् ॥ तद्यथा ॥ ध्वजलणेनमोविष्णवेनमोरुद्रायनमः शंभुनायनमो
 ग्रेयनमोयमायनमोनैऋतेनमोरुणायनमोवायवेनमः सोमायनमः ईशानायनमोवसुन्यो
 नमोरुद्रेनमोऽग्निदित्येनमश्चिन्त्यानमोमरुद्भानमः कुबेरायनमोगंगादिन्योमहनदी
 न्योनमोग्रीसोमान्यानमः इंद्राग्निन्योनमोद्यावापृथिन्यांनमोधन्वतेरेनमः सर्वेसायनमोविश्वेन्यो
 देवेन्योनमोब्रह्मणेनमश्चिन्त्या ॥ अथनवैकलशेनः प्रक्षिप्यसवौषधीर्निधाययजमानस्यपुर
 तः संस्थाप्यकुंभमुखेहस्तं दत्त्वा च देवतैर्मंत्रैरभिर्मन्त्रतीर्थान्यावाह्यदेवस्यपुरतोयजमानमभिषि १२४
 चेत ॥ अथाचार्यः पुनस्तत्र देवमेवं जप्त्वा धृक्स्त्रेण तस्त्रिंशर्मत्रेण पुरुषस्त्रेण नगायत्र्याहति
 निदेवंप्रतिष्ठाप्य निष्कलसकलध्यायेत् ॥ पृथिवीपिंडकार्याध्यात्वा मूर्तिकामाकासंततस्तेजोराशि

रुच्यते ॥ सुतिथिवारयोगकरणनक्षत्रपुण्याहेतव्रजीर्णादिदोषदृष्टानां देवपिंडिकावाहनप्रमुख्यप्रा
 सादध्वजदंडकलशादीनां जीर्णोद्धारं कुर्वणोष्ठगुलं फलं लभते ॥ तत्र दक्षिणस्यामीशान्यां वादिशि
 ववित्पश्चिमैकद्वारं सर्वतः ॥ पश्चन्तोरणं पताकाद्यालंकृतं वेदिकाद्यन्त्रितं मंडपं विधाय यजमानः
 स्वगृहेनादिमुखं कृत्वा आचार्यमृत्विजश्च कृत्वा मातृवस्त्रकनकाद्यैः पूजयेत् ॥ अथाचार्यो मंडपमा
 गत्य द्वारपूजादिकं शिवकुंभपूजादिकं कर्म कृत्वा वेद्यां वास्तुमंडलं निर्माय तयोर्देवस्थापनं विधाय
 भूमौ वायुकानिर्मितैस्त्रिंशद्विंशतिपैवाप्रणवेनासनं दत्त्वा उच्चापकेश्वर एवेति नमः ॥ उच्चापकेश्वर १२५
 रुद्राय नमः ॥ उच्चापकेश्वरसिरसे स्वाहा ॥ उच्चापकेश्वरशिखायै वषट् ॥ उच्चापकेश्वरकवचाय हुं ॥
 उच्चापकेश्वरनेत्राय वषट् ॥ उच्चापकेश्वरअस्त्राय फट् ॥ एवमंगसहितेनामनिर्मन्त्रैर्नगैर्वतेशि

करचरणव्यवयवितेचत्रुर्जं परमात्मज्योतिः स्वरूपं सर्वभरणक्षयितं नानारक्तकिरीटोज्ज्वलं सह
 स्पर्कसमप्रभं देवदेवेशं शंखचक्राद्यायुधवंतं निजवाहनाद्यपेतं स्वरूपं प्रतिमायां ध्यात्वा निजकृतं
 मलमध्ये सर्वलोकसाक्षिणं क्षेत्रसमणीयां संख्यात्वा परमेष्ठिना तमादाय प्रतिमां कृदि पूर्ववत् वि।
 न्यस्य प्रणवेन निरुध्य संजीवं ध्यात्वा मूर्तविंगानि विन्यस्य पार्श्वतः परिवारं स्वेष्टु स्थानेषु ॥ ततः पूजयि
 त्वा देवाय मुद्रां सन्दर्श्य मूलमंत्रमष्टोत्तरशतं जप्त्वा पुरुषसूक्तेन स्तुत्वा प्रणम्या च मयि बालाणां नम्र
 स्तिवाचयित्वा तेभ्यो दक्षिणां दद्यात् ॥ अथ यजमानः आचार्यस्य दक्षिणां समर्प्य नमस्कृत्य बाल
 णां भोजयित्वा सर्वयस्य फलं प्राप्नोति ॥ दीर्घायुर्नवतिस्वर्गलोके क्षिरं सुखमनुभूय मर्त्यलोके सर्व
 कामसमृद्धिमान् नवति ॥ ततो ह्ययं सुखं चलनते ॥ इति चत्वारिंशतिष्ठाविधिः ॥ अथ जीर्णोद्धारविधिः

वंपूजयेत् ॥ देवतां तर्क्ष्य पुनः पुनः पूर्ववन्मूलमंत्रेण तंतमर्चयेत् ॥ अथाधोरेण षोडशशतं जपं कृ
 त्वा सौवर्णेन पद्मेन पुनर्देवं प्रपूज्य स्तुतिस्तोत्रैश्च ह्येकैकं वक्तुं लैचत्रस्ते वाग्निं प्रतिष्ठाप्य सं
 हारक्रमेण मूर्तिमूर्तिपतत्त्वमंत्रतर्पणं कृत्वा धोरेण घृतसर्षपैः सह स्तुत्वा पूर्णं दत्त्वा वास्तु प्र
 जां विधाय देवं प्रणम्य विज्ञाप्य बहिर्निर्गत्य दिग्बलिं दत्वा घृतपायसेन पंचशिवलिंगिनो भोजयेत् ॥
 ॥ अर्कणं प्राक्कुरणे ॥ अष्टौ बालाणां तेभ्यो यथाशक्ति दक्षिणां दत्वा स्वस्तिवाचयित्वा जीर्णं देवं प्रणवे
 न संस्नाप्य संपूज्या च मयि कृतशकलीकरणं स्तुतिस्तुतं देवं विन्याय पूर्ववत् संपूज्य मंडपदेवताहोमं कृ
 त्वा पूर्णं कृतिं च देवाय विनिवेद्य देवस्य जीर्णदोषं आपयेत् ॥ तद्यथा ॥ दुष्टलिंगमिदं शोभो शोभति रुद्र
 रणे स्य चेत् ॥ रुचिस्ते विधिनाशम्यगधितिष्ठतमां शिव ॥ जीर्णं भूमिदं देवं सर्वदोषावहं च ॥ अस्यो

धारेकृतेशांतिः शास्त्रे स्मिन्नथिता तत्प्राप्तीर्लोधारविधाने च नृपराष्ट्रहितावहं । तदत्राधिष्ठितां देवप्रो
 द्धामितवास्तव्या ॥ एवं कुर्वीत ज्ञानेन न लब्धवानुत्तमः कुंडांतिकंगत्वात्तीराज्यमधुश्वाभिः क्षीरचक्रस
 मिद्भिः पात्वा शान्तिर्विमूलमंत्रेणाष्टोत्तरसहस्रं चष्टोत्तरशतं वाङ्मत्वांगानां दशांशेन । ततो लिंग
 चालनार्थं सहस्रं कृत्वा पुनरपि मया संस्थापनं कर्तव्यमिति प्रतिज्ञाय शतं पूर्वोक्तैर्द्वयैः पायसेन
 वाजुं कुर्यात् ॥ ततः सौवर्णपुष्पसहस्रेण स्तुतिं देवपूजनं कुर्यात् ॥ पूजा देवाय निवेद्य मंत्रं कर्त्तुं
 पुनः संपूज्य लब्धवानुत्तमः सहायशित्वियतो जीर्णलिंगसमीपंगत्वा अर्घ्यं दत्त्वा मंगलगीतादिनि १२६
 खनेन प्रणवेन देवं संस्माय संपूज्य तत्र स्तुतं श्रापयेत् ॥ लिंगरूपं समागत्य येन दंसमधिष्ठि
 तां यायात् स्तुतं स्तुतिं स्तुतं संत्यज्यैव शिवास्तव्या ॥ अत्र स्तुतं च याविद्या सर्वविद्येश्वर्युता ॥ शिवे

न सहस्रं तिष्ठं त्वत्कालिङ्गं स्तुतिं पिशाचादिशिवास्त्रेण सर्षपैः संताड्यार्घ्यदानेन विसर्जयेत् ॥ अ
 यास्त्राभिः मंत्रिततो येन लिंगमवसिच्य ततः स्तुतिं देवाय पत्नीस्त्रेण लिंगं ब्रह्मादिभागत्रयेण स
 हस्रं सहस्रं शांतिकर्ममसाकुरौ संप्रोक्ष्य कुशैः संस्पृश्य पूर्वविद्यो मयेत् ॥ दारुजमपि होमसंख्य
 उपेन संस्क्रुयात् ॥ एवं कृत्वा विलोमेन अर्घ्यं दत्त्वा मूर्तिमूर्तिपितृत्वतत्त्वाधिपक्रियाशक्तिपीठमंत्रा
 न्मृतौ च मूर्त्यादिर्मात्रान्ज्ञानशक्त्या सहसा संक्रमेण शिवं शांगं विसर्जयेत् ॥ सति चंडेश्वरे चंडे
 राष्ट्रं पयोः शांतिरस्ति त्वत्काधारेण यजमानहस्ते हेममयं कंकणं बद्धा हेमनखनित्रेणास्त्र
 मंत्रैर्तेनैशान्यानादिसंतातश्च मपराचेन खनित्रेण लिंगमूलं स ब्रह्मशिलं शोधयित्वा हेमपा
 शयुक्तगोवालरज्ज्वाशिलादिकं शिरवामंत्रेण बद्धा ॥ अथ पाशुपतेन वृषमस्य वृषनयोर्वार्किक

देशे गोवालरज्जुं नियुज्य प्रतिमा दृष्टव्यं तत्प्रतिपत्तिदेशेन येत् ॥ प्रतिमायां उवृषभं विनाचार्यः शिल्पिः
 निःसहोदरेत् ॥ अथ तत्प्रतिपत्तिरुच्यते ॥ लिंगं शिवान्वितं प्रतिमा पिंडिका गरुडवृषभयोमादिकं
 चाप नृत् ॥ शैलरत्नोत्थमपि लिंगं च तत्स्थं निर्माव्य मादाय चंडाय निवेद्य रथमारोप्य तत्स्थं चापयं
 तद्देशे च हस्तमूले अगाध नदी क्रुदे वा वामदेवेन निक्षिपेत् ॥ दारुजं चेद्गामा उत्तरतो नीत्वा मधुना
 न्यज्या घोरं शिववक्त्रिना निर्दहैत् ॥ अथ रत्नजं लिंगं दग्धं स यदि स्वकांतिं न जहति तदा तदेव
 पूर्ववत्स्थापयेत् ॥ सुवर्णादिलोहमयं तदेव सज्जं कृत्वा स्थापयेत् ॥ अनेनैव विधिना चूलकं धजा १२७
 दिकं विशर्जयेत् ॥ प्रासादे जीर्णोद्वारे प्रासादमंत्रां न खड्गे चुरिकायां वा संयोज्य लिंगवत्संख्यं प्रासाद
 निष्पत्तिपर्यं तं खड्गदिकं पूजयेत् ॥ प्रासादे निष्पत्तेरखड्गान्त्रां न्माकृत्य समुदायेन यथा स्थानं

प्रतिष्ठाकाक्षे मंत्रन्यासः कर्तव्यः ॥ एवं जीर्णदिकं मुष्ट्यतत्प्रतिपत्तिं कृत्वा गत्य स्थंडिले शिवं संपूज्य
 विज्ञाय मंडलदेवतातर्पणं कृत्वा पुष्ट्यर्थं शतं कृत्वा दिक्यति वास्तुहोमं च कृत्वा स्वमंत्रेण प्रासादं
 ह्नां विधाय सहस्रमस्त्रेण शतं वा कृत्वा पूर्णं दत्वा शिवाय निवेद्य ॥ अघोरं त्रिमध्वकैः स्तिलैः
 सहस्रं सर्वशोतये कृत्वा शिवाय निवेद्य ॥ जानुन्यां भवनीं गत्वा कुर्यादोमंत्रं विमोः ॥ भगवन्भूतं न
 व्यश लोकनाय जगत्पते ॥ जीर्णं लिंगं समुदारः कृतस्सद्यस्तवाभया ॥ अग्निना दारुजं मस्रं दग्धं
 हिंसं शैलादिकं जले ॥ प्रायश्चित्ताय देवेश अघोरस्त्रेण तर्पितं ॥ स्नानतो स्नानतो वापि यथोक्तं न कृ
 तं यदि तत्सर्वं पूर्णमेवास्तु त्वत्पसादान्महेश्वरा कर्तुरितः प्रजानां च शांतिर्भवतु सर्वदा ॥ अस्माकं
 शिल्पिनो चैव सुप्रीतो भव सर्वदा ॥ अथाहृतपुष्पफलं च दनहस्तो यजमानो देवं प्रार्थयेत् ॥ गोवि

प्रशिक्षिन्मृषानामाचार्यस्य च यज्वनः ॥ शान्तिर्न वेत्तु देवेश ॥ अष्टिं जायतामिदं ॥ न भ्रान्तु न्यास्ततो देवम
 र्थं दत्वा विशर्जयेत् ॥ ततः कृता निषेको यजमानो दक्षिणाभिराचार्यो दीनूजयेत् ॥ ऋषनेष्टपन्नो वा ख
 नित्रैर्मपाशौ पुनराचार्यो दत्वा विशर्जयेत् ॥ विंशतन्मानंतत्रैव विधिवत्स्थापयेद्गुरुः ॥ असुरैर्मु
 निभिर्देवैस्तत्त्ववित्त्रिभिः प्रतिष्ठितं ॥ जीर्णं वाप्यथ वानग्र्यं विधिनो नैव चालयेत् ॥ एष एव धीः कार्यजी
 र्णो धामसमुद्धृतौ ॥ खड्गे मंत्रगणं त्यस्य कारयेन्मंदिरांतरं ॥ संकोचमरणं प्रोक्तं विस्तारे तु धनं च
 यः ॥ तद्व्यंशेष्वद्व्यंवातकार्यं तत्प्रमाणकं ॥ प्रासादप्रतिमायां जीर्णोद्वारे विशेषः ॥ तत्रैदेशानना १२४
 गे सोमेशानांतरे वा प्रत्यग्द्वारं नवगृहकारयित्वा पंचगव्येनाभ्यक्ष्य संमले कृत्य तत्र यथा स्थानं पादशि
 लान्यासोक्तं रित्यारत्नस्य संविध्या सनं परिकल्प्य मूलाचं जानुमात्रं वाह्यं तदा कृतिं क

त्वा पूर्ववत्संस्थाप्य क्रवाद्यै रिति मंत्रेण प्रतिष्ठाप्य स्थिरीकृत्य गंधाद्यैः समन्यची ॥ अथ जीर्णो प्रासादगर्भे
 हं प्रविश्य वकु निरुदकैः प्रक्षाल्य प्रतिमामन्यर्च्य कुं ने स्तंडिले वा जीर्णे प्रतिमास्तत्त्वानि सृष्टि मार्गेण
 कृत्वा पुनः संहारक्रमेण कृत्वा ॥ अथ मूर्त्यो मपि सृष्टि संहारवर्त्य नातत्त्वानि ध्यात्वा लोहमयं पात्रं गंध
 वारिणा पूर्य गंधवारिणा न्यर्च्य ध्यानेन तत्र तत्त्वानि विन्यस्य समस्तं द्रिय युक्तं सूक्ष्मदेहान्वितं मूल
 संरुक्कं देवं नियोज्य तमेवं विज्ञापयेत् ॥ तद्यथा ॥ त्वत्प्रसादेन निर्विघ्नं देहं निर्मायिष्यत्यसौ ॥ वासं कुरु
 सुरश्रेष्ठ तावत्वं चाल्य के गृहे ॥ वसक्तेशं सहित्वेह मूर्तिं वातवत् पूर्ववत् ॥ यावत्कारयते भक्तः कुरुतस्य
 च वांछितं ॥ निर्माणविषये काश्चिन्नावधिं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ अथ विज्ञासा हर्षं षडहात्स्वशक्त्यनुरूपतः
 पर्यालोच्यैतावतीह काले देवत्वकार्यं के रोम्यहमिति यजमानो विज्ञापयेत् ॥ अंतस्त्वद्वंतं देवपार्श्वे

विधायतस्त्रोहपात्रं तद्देवशिरसि संस्थाप्य दिग्बलिं दत्वा च मृततः प्रवृत्त्यवलंबितं नवतरं प्रासादं प्रति
 य मां च कुर्यात् ॥ अनिष्टं न योस्तयो सह यजमान आचार्यः प्रतिष्ठा योग्यकालमनवेक्ष्य माणः शुभे ह
 नि पूर्ववत् प्रतिष्ठायागमारभ्य प्रतिमायाः शय्यायां मंत्रज्ञासारं नं यावत्सर्वं निष्पाद्या श्लोहपात्रां ध्या
 नेन मंत्रादिकमादाय शयनस्य पूर्वविद्यया प्रदेशं तत्र योजयेत् ॥ अथोत्तरं कर्म प्राग्वत् समग्रं कृ
 त्वा गंगं समापयेदिति ॥ इति श्रीरघुसूरिस्तुत्रिविक्रमसूरिविरचितायां प्रतिष्ठापद्धतौ जीर्णो
 धारविधिः ॥ अथवा पीकूपदीर्घिकापुष्करिणीनामुद्यापनविधिं व्याख्यास्यामः ॥ तत्र कालनिर्णय ॥
 यो यथा ॥ उदगयन आध्यात्म्यमाण पक्षे पुण्याहे स्थिरनक्षत्रयोगे तडागस्य कार्तिके मासि जलप्रधा
 नत्वात् प्रतिष्ठा कर्तव्या ॥ तत्रादौ तडागस्य पालशोषे विषादीनां पुनः पश्चिमदिग्गता गे तद्वाने

प्रवेशेनोत्तराणामन्यतमो वोदकप्रवणे नातिदूरे नातिसमीपे देशेषोडशहस्तं वा दशहस्ते वा दश
 हस्तं वा च उरस्त्रं च चतुर्द्वारमंडपं कृत्वा श्वत्थोडंबरसंक्ष्वशाखामयतोरणान्पुच्छयेत् ॥ पंचहस्तानित
 दधं विस्तारण हस्तमात्रावसातानि उत्तरांगे मंडपहस्तमात्रविश्वलोपैतानि तत्तत्फलकतोरणयु
 क्तानि पूर्वादिः ॥ हिच्छुद्वाराणि कृत्वा ॥ मंडपमध्ये च पंचहस्तावाच उरहस्तावाहस्तोद्धृता कर्मष्ठोन्न
 तावेदिका ॥ तस्याश्चर्द्धिस्तुत्रयोदशांगुलांतरं कृत्वा कुंडानि कुंडयुक्तानि सर्वतो हस्तमात्राणि
 च चतुरस्राणि च त्रिभुजगुलविस्तारोद्धृताणि त्रिमेखलानि ॥ वितस्तिमात्रायामास ॥ सांगुलविस्त
 तयोनिचत्वारि कुंडानि ॥ पंचममेव विधमेव वेद्याईशानभागे आचार्यकुंडं ॥ तस्येशानभावेन वयहपी
 वं वास्तुमंडलं ॥ नवग्रहमस्वोक्तं सेनासंविधाय वक्ष्यमाणं गूपादिकृता मौक्तिकादितिकावेदितेजि

पूर्वैर्धर्मजिमानगृहेष्वेवैतत्पुण्याहवाचनंमातृपूजास्तु दयिकानिष्ठत्वाशोडशाष्टौऋत्विजोदारपाला
 नष्टौचतुरोवाजापकानपितृण्यत्तद्वयथा। अथमुकगोत्रममुकवेदाध्यायिनममुकशर्मणिंपु
 ष्करिण्यादिप्रतिष्ठायागांगहोमादिकारयितुमर्धुवासोयुगलादिनाप्रवेणबल्लाणमाचार्यमृत्वि
 जंत्वामहंष्टुणो॥ ततोस्मितिप्रतिवचनं। मधुपर्कविधिनाबल्लमुखान्पूजयित्वासोवर्णकुंडलके
 शूरकटकांगुलीयकवस्त्रेश्चाचार्यमृत्विक्प्रदेयेन्योद्विगुणैः। ततोबल्लघोषेणतूर्यमैश्वर्यशब्देनच ग
 सर्वैर्यजमानान्वितायजनदेशंगत्वासनामंडपेउपकरणजातंसंस्थाप्योपविशेयुः। अथाचार्यो १३०
 मंडपमागत्यबहिःस्थित्वाग्निमीलति। ततोरागमनिमंत्रयेत्। पर्जन्यायइतिपूजयेत्। दक्षिणेइ
 वेत्वेतिशान्तिदायनमः। उंश्चआयाहीतिपश्चिमेपालाशायनमः। शन्नोदेवीरित्युत्तरेचंद्रलेखा

यनमः। द्वारशृंगेषुत्रीस्त्रीनादित्यानिजनामंत्रैःपूजयेत्। वज्रबाहवेनमः। चित्रगुह्यायनमः। द्वारशा
 खयोःपूर्वद्वारस्त्रीपालौ॥ महाकर्णायनमः। गंभीराक्षायनमः। दक्षिणे। सुमुखायनमः। नोदनाश्वाय
 नमः। पश्चिमेमहारावायनमः। बलायनमः। उत्तरे। अथपूर्वदिशारेपादौ। आयुर्धनिर्नापताकामि
 जायेंदोऋतौ। आयदद्यात्। रक्तामग्निंइतिमित्यग्रे॥ धूम्रामायंगौरिरितियमस्या। कृष्णामसुन्वतमि
 तिनिर्ऋतये॥ श्वेतामिमंमेवरुणंमितिवरुणाय। पितांक्राणशिशुरितिवायवे। श्वेतामायायश्वे
 तिसोमाय। श्वेतामावोरजानमिति। शानायमेधवर्णंनिमोस्तसर्पेभ्यइत्यनेताय। रक्तोबल्लज
 हानमितिबल्लणे। पंचवर्णमिहाध्वजं॥ ततो लोकपालेन्योगंधादिष्वर्कंबलिंदद्यात्सर्वैर्क्लिर्म
 चैः। कुशुदादिभ्योपिध्वजदेवतान्यः। अस्मेरुपाइतिरुद्रेभ्यः। अंबकमितिऋतेभ्यः। हेत्रस्यपति

नेतिहेत्रपावायवलिंदत्वाभ्याम् ॥ पूर्वद्वारशाखा मूलयोधौ कलशौ वारिष्णो रत्नगर्भौ सवस्त्रौ सपञ्च
 वौ विश्वासा मिति प्रतिष्ठापयेत् ॥ दक्षिणद्वारे आजिघेति ॥ पश्चिमे अविशकलशमिति ॥ तद्द्व्यु
 तीत्युत्तरे धौ कलशौ स्थापयित्वा पश्चिमद्वारेण पविशविद्याः पाददक्षिणेन दक्षिणतो गत्वा तत्रो
 पविश्य पाणायामं कृत्वा वेद्युपरी शाननागमंडले वा स्तं पूजयेत् ॥ तत्रादौ पूजयेद्वा स्तं वेदास्वरुपना
 जिते ॥ कोणेषु त्रिदशाः पूज्या इशाग्रिपिटवायका ॥ एकैकपदमारुहाः पूज्याद्यायथायथं ॥ आपा
 द्याः कर्णकोष्ठस्यामरीचाद्यादशानुगाः ॥ ब्रह्मा मध्यप्रदेशे त्रपंचविंशतिकोष्ठकैः ॥ यजेद्वा स्तपति १३१
 आयां वारुण्यामंडले शुभे ॥ परिगृहीतनूमध्ये पारमेतयथाविधि ॥ ॥ कल्पेषु पुनरन्यद्वा स्तकथ्यते ॥
 तत्रापि पूजयेद्वा स्तं विवेनास्करभाजिते ॥ ईषसाग्निमृगश्चैव पित्तरेणामहकृतिः ॥ इशादीशानको

णेषु सार्धदिपदनायकाः ॥ पूज्याद्यास्त पादस्यां आपाद्याः पदयुग्मकाः ॥ नानुनागामरीचाद्या ब्रह्मा
 षट्त्रिंशदंशगः ॥ वरकंशाद्या बहिः पूज्याः स्कंधाद्यादि द्युत्तरे ॥ इति वा स्तपूजां कृत्वा पूजयति ॥
 तद्यथा कदंबाश्चैव कंकतपालाशविल्वजशिरः संमितो पूषो ब्राह्मणस्य ॥ न्यशोधरव
 दिराश्चैव बिल्वकार्पयैर्मः कंच संमितो राजन्यस्य ॥ उडंबरमधूकार्जुनक्षत्रमयनरुपमाणो
 वैश्यस्य ॥ विभीतकोडंबरशास्त्रमसिंहासारदारुमयो नाभिप्रमाणः शूद्रस्य ॥ सर्वेषामविशेषेण
 त्रिरहिमात्रो यजमानसंमितो वा पूषा भवति ॥ अथ वेदिकोपर्युत्तरदेशे श्वभेदकृत्वा यवमती निरद्भि
 रन्युत्तरे धौ पुण्ड्रतप इति ॥ तस्मिंश्चने प्रतिष्ठाप्य कुंकुमेन समालम्ब्य पुष्पधूपैः संपूज्य युवासुगसा
 इति वस्त्रयुगेनासाद्य नैवेद्यादिना पूजयित्वा नृमण्डलं ध्वजं च तस्य दक्षिणदिग्भागे वणिकर्मडले

कुर्यात्। चक्राङ्गविधिनाषोडशारं चक्रं तन्मध्येष्टदलं सकणिकं पञ्चमंडलस्य बहिः सत्वरजस्तवो
 निःपरिधिचक्रं कृत्वा दिक्षु विदिक्षु आरौद्रिकमेणाक्षतैः स्वनाममंत्रैरेष्टोऽहान् स्थापयेत्। आ
 तारमिदं त्वन्नो अग्नेस्तु गन्धुपथा असुन्वंतं तत्वायाग्यानां नियुद्धिर्वयं सोमतमी शानमित्येतैर्म
 त्रैर्लोकपालानष्टौ। अथ वायुसोमतरालादीन् कृत्वा लोकपालांतरालेषु यथासंख्यं। वसुन्योनम
 इति वस्तुन। रुद्रेन्योनम इति रुद्रान्। नादित्येन्योनम इत्यादीत्या। नश्विन्योनम इति श्विनो। वि
 श्वेभ्यो देवेभ्यो नम इति विश्वां देवान्नम इति गंधर्वान् चैव। असुरेभ्यो नम इत्यसुरान्। अथ सो १३२
 म्याद्यज्ञपत्रेषु स्कंदाय नम इति स्कंदां। दद्याय नम इति ददां। विष्णवे नम इति विष्णुं। उग्राय नम
 इति उग्रां। स्वधाकाराय नम इति स्वधाकारम्। मृत्यवे नम इत्यत्रैव रोगं। गणेशाय नम इति ग

णेशं। ब्रह्मणे नम इति ब्रह्माणं। विष्णवे नम इति विष्णुं। रुद्राय नम इति रुद्रं। वसुधेय नम इति वसुधं। अ
 विकार्ये नम इत्यविकं। सावित्र्ये नम इति सावित्रीं। सरिन्न्योनम इति सरितः। समुद्रेन्योनम इति स
 मुद्रान्। ब्रह्मणपादमूले त्तेन्योनम इति त्रितया मंप्रतिष्ठाप्य तत्रैव षोडशोपचारैः पूजयित्वा। ततो
 जलचरणि अधिवासयेत्। सौवर्णः कूर्मः। ताम्रमयो मकरः। सौवर्णो राजतौ वामत्स्यं डंडनौ। सीस
 कमयो वाहुडुनः कुक्षीरमंडुको ताम्रमयो। मंडूकस्त्रपुकमयो वाजल्काशिशु मरि राजतौ श्वायसौवा
 हंसादयो ये शुक्लास्ते राजता। चक्रवाकादयो ये पीतास्ते सौवर्णा। ये रक्तास्ते ताम्रा। ये रुक्तास्ते
 सैसका। यानि मरुकनालापनरागादिनिर्मितानि। शौण्यं नागाष्टकं। अन्यजलचरजातं च। तद्दे
 तत्सर्वं वंशपात्रे निधाय प्रक्षाल्य गंधैरनुलिप्य संपूज्य ताम्रपात्रा मेषवै प्रतिष्ठानामेति चेष्टपरि

स्थापयित्वा तत्पार्श्वे फलिन्पुशारसपत्तिरुदेवीयत्तिका कमठपंचगंधोदककलशसैरपंकजा
 योदिकपंकजंगव्यकलशतीथोदिककुंभाधिवासयेत् ॥ वापीकूपयोघापनेस्मिन्तवसरेतीथोदिक
 रणान्तरगतगर्जनमितवस्त्रयुग्ममाल्यचंदननृषितान्पद्मवाननान्कलशान्वाप्याः कूपस्थराच
 चर्षुकेषु कृतसप्तधान्यपुंजेष्वजिघ्रकलशमिति स्थापयेत् ॥ ततश्चाचार्यः पूर्वकुंडे बहुचौनियो
 ज्यदक्षिणे यजुर्वेदि नौपश्चिमे सामगौ उत्तरेथर्वणा पुपवेशयेत् ॥ ततो वेद्यां दक्षिणतो यजमान
 उपविश्य सर्वावृत्तिजो यजधूमिति ब्रूयात् ॥ उत्कृष्टमंत्रवरुणसूक्तानि जपधूमिति जापकान् ॥ १३३
 ॥ द्वारपालांश्च ॥ रात्रि सूक्तं च रौद्रं च पावमानं सुमंगलं ॥ जपेयुः पौरुषं सूक्तं पूर्वतो बहुवाः पृथक्
 क ॥ शार्कं रौद्रं च सौम्यं च कृष्णं उजातवेदसं ॥ सोरं सूक्तं जपेयुस्ते दक्षिणे यजुर्वेदः ॥ विराजं

पौरुषं सूक्तं सौवर्णं रुद्रसंहितं ॥ शैशवं पेचनिधनं गायत्रं ज्येष्ठसाम च ॥ वामदेवं बृहस्पतिं गौरवीसर
 यंतं गंगवां ब्रूतं विकर्णं चिरक्षोघ्नानिवसस्त्वया ॥ गायंतिसामगाराज्यं चिमदारमाश्रितं ॥ अथ वीणा
 श्रोत्ररतः शान्तिकं पौष्टिकं तथा ॥ जपेन्योदिशि देवमाश्रिता वरुणं प्रभुं ॥ वारुणानि च सूक्तानि जपे
 युः सर्वतै एव तो ॥ अथाचार्यः स्वकुंडे कृतसंस्कारे सिंपतिष्ठाप्य कुंडस्य च त्रिदक्षिणी रोदकदध्युद
 ककुशोदकगंधोदकसंस्कारं कुंभान् स्थापयेत् ॥ अथ त्विज आचार्यः कुंडादग्निं समुदृत्य क्रमेण
 च त्रिपुंजेषु कृतसंस्कारेषु प्रणयनपतिकलशं शान्तिकलशान्विन्यसेयुः ॥ अथाचार्यो विरुण
 देवत्यं यवमयं च रुद्रं अपयित्वा ज्यभागा विष्णुहयसुविधिना होमं कृत्वा वरुणा कृतीर्जुहोति ॥ नृ
 स्वाहा ॥ नुवः स्वाहा ॥ स्वः स्वाहा ॥ नृत्तुविः स्वः स्वाहा ॥ उशाय स्वाहा ॥ नीमाय स्वाहा ॥ धांताय स्वाहा ॥

धुनवे स्वाहा ॥ सासकते स्वाहा ॥ अभियुग्मते स्वाहा ॥ विक्षिपाय स्वाहा ॥ ईमं मेवरुणतत्वायामित्वन्तो
 मे सत्वन्तो अग्रे उद्धतमंवरुणमिति पंचवारुणीभिः शमी समिद्रिणैर्दुवरीभिर्वामिधुधुताक्ताभिः प्र
 तिकुंडं पत्येकमष्टोत्तरशतमृत्विजो होमं कुर्यात् ॥ आज्येन राजानिश्चमंडलदेवतानां क्रमेण स्वनामं
 वैस्ति तैर्विदशदशाहुतीर्जु कुर्यात् ॥ प्रवर्द्धं प्रायेति मरुज्जोविश्वकर्मन्तिति विश्वकर्मणे ॥ ततो वास्तु हो
 मं कृत्वा अघोरेणाष्टोत्तरशतं तिलैः शान्त्यर्थं कृत्वा सर्वप्रायश्चित्तादिप्राणं तं कर्म कृत्वा वरुणा यवा
 लिंदत्वा लोकपालेन्यश्चेत्यधिवासनं रात्रौ नागरांगीतवाद्यादिना कुर्यात् ॥ ॥ ततः प्रनाते स्नात्वा १३४
 चार्यः कृत्विगुप्तो मंडलप्रजादिहवनो तं कृत्वा सांवत्सरप्रोक्तं शुभे जगद्गुरुः शुक्लवस्त्रकृतोऽस्मि
 षो विन्यस्य जलचरोताम्रपात्री सौपस्करा माहायमहानदी जलपूजके लशं च याहयित्वा सयजमा

नो वेदमंगलवाद्ययोषैर्जलाशयंगत्वा वरुणमावाहयेत् ॥ तद्यथा ॥ नमस्ते विश्वगुप्ताय नमो विष्णो ह्य
 पांपते ॥ सान्निध्यं कुरु देवेश समुद्रे यददन्नं वै ॥ वापो कूपयोर्मंत्रांतरं यच्च ॥ मित्रमित्रो सिद्धतानां ध
 नदोधनकांक्षिणं ॥ वैद्यो रोगानि नृता नां शरण्यं शरणाधिनामिति ॥ तस्यो गंधाद्यैर्दिनैर्वेद्यां तैः प्र
 जयित्वा पुरुषप्रमाणे जले मकरमत्स्यादिं स्त्वं वरुणो सि प्रवाहयेत् ॥ शोषध्यादिकं च हि पेत्य ॥
 ततस्तत्र पूर्वादि क्रमेणानेताय नमः ॥ महापद्माय नमः ॥ तक्षकाय नमः ॥ पुलिकाय नमः ॥ शेषा
 य नमः ॥ वासुकये नमः ॥ पद्माय नमः ॥ कर्कोटिकाय नमः ॥ इत्येतान् नृगंधादिना कैः संप्रज्य निक्षिपे
 त् ॥ ततः पंचनिब्रल्लिणैः दध्युदादिकलशान् नदी जलकशं याहयित्वा आपो हि षेति जलमध्ये क्षि
 पेत्य ॥ अथ रवाततो विगुणं ॥ तत्पादहीनमध्याधिकं वा दृढमुद्धोचयुतां सालवशादिजोरुहदो

पन्निनिर्मुक्तो प्रतिष्ठाप्य स्नपनयित्वा विधिना स्नापयित्वा गंधैरालिष्ये तपीतरक्तवर्णकैश्चार्चयित्वा
 पुष्पाद्यैः समभ्यर्च्य ध्वजवर्तरीनिनादैर्मंगलानि स्वनेः पुष्करिण्यास्तडागस्य वामध्ये यक्षिकां निक्षिपे
 त्वाश्च नेन मंत्रेण समस्त नोगजदाय विश्वाधारैरस्थिताय कुंफट्टनवनागाय नागाधिपतये नमः
 इति नमोस्तु सपेन्य इति तामभिमंत्र्या स्त्रमंत्रेणान्युच्य एष वै प्रतिष्ठाता मैति प्रतिष्ठापयेत् ॥ अ
 थ यजमानस्तडागस्य पुष्करिण्या वा दक्षिणत उदङ्मुखी कनकालं कृतांसित्तवस्त्रे वेष्टितमस्त
 कां गां पूजयित्वा तस्याः पुच्छमादायोत्तरं तीरमुत्तरे त्वात्तदा छंदोगः स्वसामगायति ॥ अथोत्तीर्य १३५
 कर्त्ता तां गां सदक्षिणं सामगायदत्वा यवर्णे साम्ना पुनरापोहिषेति स्मभिः पुत्रकलत्रं गति
 युक्तो वगाहनं कुर्यात् ॥ तत्र वार्पिकूपयोगेतिरणं नास्ति ॥ अथ यजमानः स्रुवो यजमानस्तज्जलो

लोत्सगं कुर्यात् ॥ तद्यथा ॥ अंजलिना कुशतिलोदकां गृहीत्वा येत पुष्करिण्यादि स्थितं गलं काश्यप
 गोत्रो देवदत्तप्रपौत्रो यरुदत्तपौत्रो विष्णुमित्रपुत्रो विष्णुशर्मा अशेषपापक्षयकामः स्वर्गका
 मो वा मोक्षकामो वा स्वपितृणां स्वर्गादिकामो वा सर्वभूतेभ्यः साधारणलोकानां धर्मार्थकाममो
 क्षसिद्धये ह मुत्सजामि ॥ ततो मंत्राः पीवनीयाः ॥ सर्वसत्त्वेभ्य उत्सृष्टं मयैतज्जलमृत्तिनी ॥ सर्वं
 तां सर्वभूतानि दानपाना वगाहनैः ॥ सामान्यं सर्वभूतेभ्यो मया दत्तमिदं जलं ॥ धर्मार्थकाममो
 क्षेषु साधनं स्यादहं निशमितितो यमध्ये निक्षिपेत् ॥ ततो जलमावृभ्यो नम इति जलमाहूः पू
 जयित्वा मंडपमागच्छेत् ॥ अथाचार्यः स्वं कुंडेष्ट शतमघोरेण सत्त्वं न इति च सर्वपापयश्चिंतां
 दृष्ट्वा चिदत्वा तत्तत् शोतितो येन यजमानमभिषिंचेत् ॥ अथ यजमानः स्वकुंडलादिना पूजयि

त्वाचार्यगंधाद्यैरन्यर्चितस्मै गोसहस्रं तस्यार्द्धगोशतंतदधंपंचविंशतिं दशषड्विंशतिस्तदनावेसोपस्क
 रांसवत्तांसहिरण्यांगोदद्यात् **॥** बलरागप्रीयतामिति **॥** ततोऋत्विग्न्याजापकेन्योन्येभ्यो ब्राह्मणे
 न्यश्च यथाशक्ति दक्षिणां दत्वा शिष्यिनः कर्मकरोश्च पूजयित्वा ह्यमापयेत् **॥** अथाचार्यः पूर्ववदि
 ग्बलिं दद्यादिति **॥** अथ यजमानो दिनचतुष्टयमनिवारितमन्त्रे प्रयच्छेत् **॥** विप्रसहस्रं भोजयेत्
 तं वा यथाशक्ति वेति **॥** अथाचार्यो दिनत्रयं यावत्प्रत्यहं होमं शतसंख्यया कुर्यात् **॥** चतुर्थोऽपि च
 रुंश्च पूजित्वा पूर्वोक्तिमंत्रैः पूर्वहोमं कुर्यात् **॥** यजमानेन दक्षिणा यथाशक्ति दातव्या **॥** ततः सर्वा १३६
 र्यसिद्धिर्भवति **॥** पूर्ववत्सर्गगात्रेषु विधिः **॥** इति वापीकूपतडागाद्यद्यापनं **॥** अथ वृक्षोद्योपनम
 चते **॥** तत्रैव वारुणपतिष्ठावत्सर्वमंडलादि कृत्वा शुभे दिने शुभेन नक्षत्रे विप्रकथिते वृक्षोद्या

पनं कुर्यात् **॥** प्रातःपुण्याहवाचनं **॥** मातृपूजनमाभ्युदयिकं च कृत्वा बलरागमाचार्यकृत्विजोष्टौ चतुरेवावृ
 ण्यात् **॥** तद्यथा **॥** अमुकगोत्रममुकवेदाध्यायिनममुकशर्माणं वृक्षोद्यापनहोमादिकर्मकारयिञ्च
 ममुनावासोयुगत्वाद्विना ब्रह्मणमाचार्यमृत्विजं वामहं वृणे **॥** वृत्तोस्मितिप्रतिवचनं **॥** मधुपर्कवि
 धिनातान्यत्येकं पूजयित्वा धानं नक्षत्रमिश्रं शान्तिपात्रेन गत्वा मंडपद्वारतोरणपूजादिकर्मनिर्वर्त्य वेद्य
 परिवास्तुमाविरेवत् **॥** तद्यथा **॥** सप्तधानाजिते हेत्रे कोणभागेर्धकोष्ठके **॥** त्रिपदास्तमरीचाद्याब
 लानवपदोमतः **॥** विदिह्वष्टपदाष्टष्टावन्त्येवुपदिकाः स्मृताः **॥** उद्यानारामवृक्षाणां वा स्तरुक्तश्च
 शांतयेईति **॥** मंडले विधिवद्देवतासंपूज्य वृक्षसमीपंगत्वा पताकां लंकृतं कृत्वा सर्वविधकलशेन
 यात्रोपधीरिति स्नापयित्वा पिष्टादिनाभ्युषयित्वा गंधैश्चानुलिप्य पुष्पमाद्यादि निरुत्तं कृत्य पूजामि

वर्त्यस्त्ररक्तवस्त्रराष्ठाद्यरक्तसूत्रेण विष्टयित्वा त्वंच सोमनो विष्टयित्वा शो जिवा तुर्नीमरामहे ॥ प्रि
यस्तोत्रो वनस्पतिरिति मंत्रेण गंधाद्यैः पूजयित्वा धूपार्थं गुग्गुलुं दद्यात् ॥ ततः पूर्णं कवशान् प्राच्या
दिदिक्षुः सप्तधान्येषां जिघ्रकलशमिति स्थापयेत् ॥ तं तस्मी पवति नैवृत्ता पताकाद्यलंकृतारक्त
पीतश्चेतवणकैश्चर्चितारक्तसूत्रवैष्टिताञ्च कलामूलाः कवशाः कर्तव्याः ॥ हेममयानि पंचदश
फलानि रवबीजरत्नयुतानि सौवर्णसुचीशलाकाश्चुरिकान्वितानि ताम्रपात्रां कृत्वा वेद्यां म
धिवासयेत् ॥ अथ सूतो मंडपमागत्य तत्र सूर्यमंडलघोषेण गंधादिपूर्वकं मिंझादि न्यो लोक
पाले न्यस्वस्वमंत्रैर्बलिंदत्वा चंबकमिति नृतेभ्यश्चेत्याधिवासनां ॥ प्रनांते कृतस्नान आचार्य
रुत्विग्युतः कलशः पूजादिवर्त्यं तं कृत्वा कुंडे ग्रिं प्रतिष्ठाप्य वनस्पतिं देवत्यं च रुंश्च पयित्वा ग्रहय

तविधिनाहोमं कृत्वावनस्यतिदैवत्येनमंत्रेणपलाशसमिधमष्टशतमाज्येनयवैःकृल्लतिलैश्च
कुत्वापूर्वकल्पितैःकलशेमंत्रैःपादपंथीस्थापयित्वातस्यजातकर्मादिगोदानपर्यंतंकर्मसं-
स्कारजातंस्वर्गलोक्तविधिनाकुर्यात्॥तत्रसुवर्णमूल्याकर्णविधंसुवर्णशालाकर्याञ्जनंसौवर्ण-
हुरेणच्छडाकर्ममेखलांमुंजमयांवासःपरिक्षापयेत्॥ततोविवाहंचक्षस्यमालसा माधव्या
सहक्यञ्जंयासहकुर्यात्॥एषवैप्रतिष्ठानामेतिप्रतिष्ठाप्यसर्वंप्रायश्चित्तंकृत्वाष्टङ्गाद्भित्वा॥ इति५
श्वेतवस्त्रयुतासुवर्णशृंगीरौघसुराकांश्योपदेहीनीप्राङ्मुखीगावृक्षमध्येसमुत्सृजेत्॥त-
तोवाद्यमंगलैःपूर्वकल्पितैःकलशैराचार्योभिषेकमंत्रैर्वारुणैर्यजमानमभिषिंचेत्॥कृत्वा
निषेकोयजमानःपुण्याजलिं गृहीत्वारुद्रं प्रार्थयेत्॥येशास्विनःशिखरिणां शिरसो विन्ध्याये

नंदनादिषु वनेषु कृतप्रतिष्ठाये कामदाः सुरतरोरगकिंनराणां ते मे न तस्य इति तां हि रा न वं च
 एतदिजातिविधिवच्चुतो कृतशः पश्यत्वयं शिशिरदीधिति रं वरस्वत्वं च पुत्रपरिकल्पनया
 वृत्तोसिकार्यसदैव न वताममपुत्रकार्ये इत्युक्ता वृत्तं पुनर्लेखयित्वा वृत्तपात्रेषु वदनं पश्यन्
 इमं मंत्रं प्रयोजयेत् ॥ अंगदंगात्संभवति रुदयादधिजायसे ॥ आत्मा वै पुत्रनामासि संजीवश
 रदः शतं ॥ इति बालणस्य मंत्रपाठः ॥ इतरस्तु ॥ ततः कृत्विजोगोनिर्वस्वकं कण अंगुवी
 यादिकैश्च स्वकिं नवानुसारेण पूजयेत् ॥ आचार्यं तदिगुणमोक्षेण च परस्मिन्नीतस्मै दद्यात्
 दिनचतुष्टयपर्यंतं दीनानाये न्यो नो ज नं ताति बंधुबंधवेभ्यश्च दद्यात् ॥ चतुर्थे क्रिसमिद्धि
 राज्ये नयवैः कृत्स्नतिलैश्च कृत्वा शक्त्या दक्षिणां दद्यात् ॥ सर्वान् कामानवाप्नोति फलं चोत्तमम्

१३८

ऋते ॥ यश्चैकमपि राजे इच्छं संस्थापयेन्तरः ॥ सोऽपि स्वर्गे वसेन्न त्यो यावदिंद्राश्च उद्देशः ॥ अ
 श्वत्थमेकं पिचुमंदमेकं न्ययोधमेकं दशचिंचिणीकं ॥ कपित्थविल्वामलकीत्रयंचपंचाम्रपीवो
 नरकं न पश्येत् ॥ मृतान्मन्यान् विष्टांश्च तारयं दोम संमितान् ॥ परमां सिद्धिमाप्नोति पुन
 रावृत्तिं दुर्लभां ॥ पुत्रैर्विना न सुगतिर्न वते नराणां ॥ पुत्रकैरपि तयो भयलोकनाशः ॥ एतदिचार्यसु
 धियातरवः पृथिव्यां पुराणविधनापरिकल्पनीया न तारमशिरः स्फुरन्मुकुटशरन्मरीचिच्छटा
 प्रतानविलसज्जलेन स्वमपूरुवहं सा चितं ॥ दधत्सुतरुणारुणप्रतिकसत्सराजश्रियंगणे
 शचरणद्वयं कृततीस्त्रायतां वाचं नोऽप्युचितं प्रपंचरसवितो यस्याश्च त्र्यज्ज्वलामुक्तावली र
 ज्यभोक्तकरतले निर्युक्तैः वस्तुनां शृंगारादिरसारणवामृतघटीमालेचयंचरितासिंचैती

सततं समस्त सुमनः संतान कल्पद्रुमान् जिते पनी बद्ध तितम मास्तु मुख मुरारैः शुभ देस
 देवर मा मुखों भोरु कृत्वा पूर्ण कृति दत्वा ॥ चेतवस्त्र युता सुवर्ण शृंगी रोष्य रवुरां कां स्यो पदो ही पा
 ध्रुवी गावृक्ष मध्ये समुत्थ ॥ ततो बोध्य मंगलैः पूर्व के ज्येतेः कलशैराचार्यो निषेक मंत्रै र्वीरुणै र्य
 जमान मभिषिंचेत् ॥ कृता निषेज मानः पुण्यां जलिं गृहीत्वा वृक्षं पार्थयेत् ॥ येशा खिनः शिखरि
 णां ॥ शिरसो नृषा ये नंदना दिषु वने तः प्रतिष्ठा श्रेय काम दशः सुरतरो मरुग किं नराणां ते मे न तस्य
 उहिता तिहिरा न वं ॥ एतदि जाति विधिवच्च कृता शः पश्य त्वयं शिशिर दी धिति रं वर स्तु ॥ १३९
 त्वं वृक्ष पुत्र परिकल्पन या वृत्तो सिका र्यं स देव न वता मकार्यं ॥ इत्कत्का वृक्ष पुनः पुन लो वेशि
 त्वा घृत पात्रे स्व वदनं पश्यन् ॥ ई मं मं च प्रयोजयेत् ॥ अंगा दं न व सि रु दया दधि जायसा ॥ आ

सपदं बुजार्चन रतः कौश्री राघव र्यो भवत्सूरि र्छरिय शाः प्रशांत बल च सुत्रै षणा दित्रयत्रा ॥ अस्त्यत
 जगत्पु त्त्यविरतः कारण्य पुण्येन वस्तारु ण्येन मक्षे मुनि शिव सदा योग म्यते डः खवान् सा ज
 राव सति स्त्रिविक्रम इति प्रसादि जन्म हिति ब्रह्मणे ये कमितिः कृता तिथि जन प्रीति श्रिरा सु सु
 तना एका तत्र विचित्र सुत्र रचना पाथो धि मंथा ल चलः श्रीम दुर्ग मि डग वृत्ति तै तिनी कलो ल व क्रो म
 हात् ॥ छंदः कंदन पालन प्रविल सज्जु र्दुर्दाना बुदो लं कारा वण कुं न सं न व मुनीः काव्यार्थ चं प्रो
 दय ॥ तेने हं विहिता सर्व देव स्थापन पद्धति ॥ शिष्या नाचार्य तां लोकै न यती नंदनां चिरो ॥ इति ॥ १४०
 श्रीरघु सूरि सुनु श्री विविक्रम सूरि विरचिता यी ॥ आचार्य चं प्रिका निधाना सर्व देव प्रतिष्ठा पद्ध
 तिः समाप्ता ॥ संवत् १८२२ नावर्षे आषाड वदी २ वार गुरो येण निरचितं च गणपती नारायणे न

त्मावैपुत्रनामासिसजीवशरदःशतं॥ इति ब्रालणस्य मंत्रपाहविंवितं यङ्गन्मंसेततमातनो॥
ति॥ आसीदिहांगिरसगोत्रसरोजसूर्यः श्रीमान्यमाग्रियमुनिः पृथितः पृथिव्यां॥ गौ डेषु दृष्टच॥
विमिस्त्रितिरस्य स्रुतिर्ब्रह्मादिरन्वय ईवा स्यन्तु विप्रसिद्धः॥ वाक्यध्यायने मुनिस्तुतिसदारव्या त्या३
ताश्च यत्पुत्रं वेतश्चरुविचारमध्वरविधौ बुद्धिः शरीरेतपत्रास्मिन्वसतांततश्चंद्रादितागरहि
रांगोदानस्नानविधेः सयात्यधुरथेतेवासमोपुरे॥ तदंसं नृषणमणिमधुनायको नृत्तस्माज्जदा
धरसुधीः सुधीयामधीशत्र॥ तस्यांगजो हरिर्विद्विजवर्यवेद्यः श्रीश्रीपतिर्निगममानसराजहं
सः तस्य सुनूः सुनूतरः प्रसन्नः सज्जरौ नाग्यणी॥ सांगसरिरमेयो नृन्माध्यंदिनविनृषणं॥ सत्सा
हित्यसहोमधिर्निर्वधिर्वेदाद्यडश्चांबुधीः श्रीमाध्यंदिनधर्मडधरेनरप्रौवैकधुर्यस्ततः॥ सुनुर्वि